

УВОДНИК

Проф. др Андреја Савић

*СТРАТЕГИЈА ДРЖАВНОГ РЕАГОВАЊА
ПРОТИВ КРИМИНАЛА
Приказ XV семинара права*

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

Проф. др Ђорђе Игњатовић

*КРИМИНАЛИТЕТ И РЕАГОВАЊЕ
ДРЖАВЕ*

Проф. др Рамо Маслеша

*СУВРЕМЕНИ ОБЛИЦИ
ОРГАНИЗИРАНОГ КРИМИНАЛА И
СИГУРНОСТ ПОЛИЦИЈЕ*

Проф. др Мићо Бошковић

*ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ
ПРИМЕНЕ НОВИХ МЕТОДА У
СУПРОСТАВЉАЊУ ОРГАНИЗОВАНОМ
КРИМИНАЛИТЕТУ*

Мр Тијана Шурлан

*УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ
ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА*

СТРУЧНИ РАДОВИ

Проф др Желимир Кешетовић

ОБУКА ПОЛИЦИЈЕ У ШВЕДСКОЈ

Бранимир Милетић
мр Благоје Милинић

*ПРИМЕНА ПРОПИСА У НЕПОСРЕДНОЈ
КОНТРОЛИ И РЕГУЛИСАЊУ
САОБРАЋАЈА (ПРОБЛЕМИ КОД
ПРИМЕНЕ И ПРЕДЛОЗИ ЗА ИЗМЕНЕ)*

Мирослав Симић

*У КОЈОЈ МЕРИ ЈЕ КОРУПЦИЈА
СПЕЦИФИЧНА У ОДНОСУ НА ОСТАЛА
КРИВИЧНА ДЕЛА*

Мр Горан Милошевић

КРИЈУМЧАРЕЊЕ

Мр Мирослав Стојановић

*РАЗМЕРЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ И МЕРЕ ЗА
ЊЕНО СУЗБИЈАЊЕ*

ИЗ ИСТОРИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ

Радомир Зекавица

*ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ -
ЧАСОПИС "ПОЛИЦИЈА, 1920.*

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Доц. др Зоран Кековић

*MURRAY T. Mc KIME: ОДНОС ЈАВНОГ И
ПРИВАТНОГ СЕКТОРА БЕЗБЕДНОСТИ*

ПРИКАЗИ

Проф. др Радојко Миловановић

*Приказ Научно-стручног саветовања са
међународним учешћем "УГРОЖАВАЊЕ
БЕЗБЕДНОСТИ ПРИПАДНИКА ПОЛИЦИЈЕ -
УЗРОЦИ, ОБЛИЦИ И МЕРЕ ЗАШТИТЕ*

Проф. др Крсто Липовац

*Приказ научно-стручног скупа: ПРОПИСИ У
БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА - ПОСТОЈЕЋЕ
СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ*

ЦЕНТРАЛНА СВЕЧАНОСТ ПОВОДОМ ДАНА ПОЛИЦИЈЕ - ПРОФЕСИОНАЛНОСТ, ПОШТЕЊЕ, ПАТРИОТИЗАМ

Дан полиције и ове године обележен је одржавањем централне свечаности у Наставном центру Макиш. Овој манифестацији присуствовао је већи број државних функционера државне заједнице и Републике Србије: председник Скупштине Србије и Црне Горе др Драгољуб Мићуновић, министар одбране СЦГ Борис Тадић, начелник Генералштаба Бранко Крга, председник Владе Републике Србије Зоран Живковић, потпредседници Владе Владан Батић, Чедомир Јовановић, др Жарко Кораћа, министар грађевине Драгомир Шумарц, заменик министар саобраћаја и телекомуникација мр Миодраг Јоцић, градоначелник Београда Радмила Хрустановић са сарадницима, представници дипломатског кора, начелници подручних секретаријата и велики броја грађана.

Присутне је најпре поздравио подпредседник Владе и министар унутрашњих послова Душан Михајловић, а потом је присутнима честитао празник председник Владе Републике Србије Зоран Живковић који је између осталог рекао: "Пре три месеца је убијен премијер др Зоран Ђинђић, након тога је "исукана сабља" и за ово време је полиција успела оно што генерацијама пре није. Ја вам се захваљујем на томе и желим да сабља остане у вашим ружама и да је не води дневна политика, већ само закон, поштење, професионализам и патриотизам. Ова Влада нас никад неће терати да је браните од грађана. Јадна је та Влада која мора полицијом да се брани. Влада ће учинити све да полиција добије боље услове за рад, боља техничка средства, боље плате и станове, али никад неће тражити да кршите закон или чините било шта што је противно интересима грађана.

Одликована су 32 припадника МУП-а, а Министар је ванредно унапредио 104 припадника МУП-а.

У оквиру прославе припадници Министарства су приказали грађанима своја знања и вештине, као и униформе, ознаке и опрему различитих полицијских јединица (падобранци, припадници жандармерије и САЈ-а, ученици СШУП-а, ВШУП-а и Полицијске академије, ватрогасци, припадници хеликоптерске јединице). Припадници полиције демонстрирали су хеликоптерске маневре, борилачке вештине, десантне вежбе, падобранске скокове, дресуру паса. Својим наступом програм су обогатили и Оркестар полиције, као и КУД "Абрашевић" и деца ОШ "Седам секретара СКОЈ-а". На крају је одржан концерт на коме су извођачи били група "Ноћ и дан", Жељко Самарџић, Зорана Павић, Тијана Дапчевић, Ана Станић и Романа.

Министар унутрашњих послова Душан Михајловић, честитао је Дан полиције и обратио се следећим речима: "Ова манифестација била је посвећена грађанима и дружењу са њима. Желели смо да покажемо деци део полицијских знања и вештина које наши полицајци употребљавају у редовном раду и део су обуке. Ово је прилика да се одужимо свима онима који су били најбољи међу нама. Неки су унапређени у чин генерала, неки су добили чин више. Овог пута смо и заслужнима уручили одликовања, а ове године смо установили награду "најбољи

полицајац”. Награду је примило седам најбољих полицајаца из свих линија рада министарства. После официјелног програма грађани су могли непосредно друже са појединим службама полиције и да виде њихову опрему. Могли су да се провозају хеликоптером, мотором, могли су да виде до којих висина могу да дођу ватрогасне мердевине, приређен им је леп концерт. Ово је време дубоке ноћи, видим да се грађани лепо осећају и не напуштају Макиш, што је најбољи доказ да смо остварили свој циљ. Грађани су у полицији препознали људе који се труде да заштите њихове животе и имовину. Овај празник је показао да не заборављамо ни породице погинулих и ранјених припадника Министарства. Посетили смо их и ручили скромне поклоне и награде, а посетиће се и гроб првог министра унутрашњих послова Јакова Ненадовића”. Овом приликом, министар Душан Михајловић је полицајцима поручио следеће: "Упркос трагичним догађајима, успели смо да задобијамо поверење грађана што говоре најновија истраживања. Схватио сам да је Влада Републике Србије задовољна досадашњим резултатима и да од нас очекује да и даље са истом упорношћу и професионалношћу извршавамо све постављене задатке. Акција “Сабља” је то доказала. Такође смо разумели да ова Влада никад неће задати послове који нису у складу са законима и правилима службе. Влада Републике Србије ће учинити све да побољша материјални положај свих видова полиције ниске плате, нерешена стамбена питања. Имаћемо модерну полицију у складу са европским стандардима. Поносан сам што сам на челу овакве полиције, јер она није више орган државне репресије него модеран сервис грађана, као добар комшија у свакој прилици”.

Прикази

Проф. др Андреја Савић

Полицијска академија

XV семинар права – **"Стратегија државног реаговања против криминала"**

У оквиру XV семинара права, одржаног у Будви од 03.06. 2003. год. настављена је традиција годишњих саветовања судија, тужилаца, адвоката и научних радника позната у широј јавности као "Будвански семинар права". Овога пута, главни организатор Институт за криминолошка и социолошка истраживања из Београда, укључио је као суорганизаторе Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, а у складу са Протоколом о сарадњи и Вишу школу унутрашњих послова са покровитељством потпредседника Владе Републике Србије и министра унутрашњих послова Душана Михајловића.

Разлози за придруживање ове две институције организовању скупа под називом "Стратегија државног реаговања против криминала" леже у чињеници да обе институције славе или су скоро прославиле јубиларну годишњицу оснивања, као и у томе да све три установе имају истог оснивача покојног академика Милана Милутиновића, али најважније је свакако да је тема саветовања превише комплексна и да би била превелик подухват за само једног организатора. Овај последњи разлог утицао је да се за саветовање брижљиво одаберу теме из пет веома различитих, али и веома важних области каквим се превенција криминалитета, кривично законодавство, процесно законодавство, извршно законодавство, као и алтернативни чиниоци безбедности могу сматрати. Програм саветовања конципиран на овај начин реализован је у потпуности, а сви пријављени реферати преточени су у Зборник радова под истим називом и са организаторима као издавачима и приређивачем Добривојем Радовановићем из Института за криминолошка и социолошка истраживања.

У уводном подсећању на научнике који су утемељили нашу криминалну политику, из пера Светлане Ристовић дат је омаж стваралаштву проф. др Милана Милутиновића као незаобилазном изворишту стратегије државног реаговања против криминала. Наглашена је потреба да се у пројектовању стратегије државног реаговања против криминала пође и од наших искустава као и њихове научне основе, при чему је стваралаштво академика Милутиновића значајно не само са становишта његове улоге у оснивању (и руковођењу) институцијама за научна истраживања, већ и за трансфер те спознаје путем едукације и за имплементацију научних сазнања и искустава праксе.

Општу тему под називом "Криминалитет и реаговање државе" презентирао је проф. др Ђорђе Игњатовић са Правног факултета у Београду. У раду је указано на стање теорије и праксе антикриминалног реаговања државних органа у свету. Аутор говори о видовима деловања кривично правних механизма са средством за којим се најчешће посеже на плану супростављања криминалитета. У оквиру залагања за ширење стратегије формалне социјалне контроле, која се заснива на свести о ограничениости кривично правне репресије и потреби да спречавање злочина као стратешка орјентаца поднесе превагу над његовим сузбијањем, наводи новију класификацију стратегије антикриминалног деловања која поред примене кривично правних механизма укључује и три вида деловања: развојну, ситуациону и превенцију у локалној заједници.

I Област превенције

У оквиру ове области изложено је 11 реферата. У структури радова пажњу привлачи обрада превенције криминала са становишта државних органа.

У раду "Државни органи у превенцији криминалитета" аутора проф. др Владимира Кривокапића са Полицијске академије, констатује се да је превенција криминалитета од стране државних органа била у дужем периоду потиснута, чему су допринеле бројне девијације у друштву, као и конфликтне ситуације које су односе са широм друштвеном заједницом учиниле проблематичним. Постојећи као и нови криминални фактори узроковали су обиман криминалитет који се отргао друштвеној контроли и чије је сузбијање од стране државних органа захтевало енергичан и ефикасан наступ.

Проф. др Драган Симеуновић са Факултета политичких наука из Београда у раду "Стратегија државног реаговања против криминала и политика" са политиколошког аспекта обрађује релацију државне политике и криминала, а проф. др Снежана Соковић са Правног факултета у Крагујевцу презентира искуства хармонизације и интеграције из ове области у раду "Контрола криминалитета у правцу Европске уније." Однос правне државе и криминала осветљен је и кроз разраду тезе "О јачању правне државе као стратешког превентивног чиниоца борбе против криминала" у истоименом раду мр Гордане Зрлић.

Друга група радова се бави разним аспектима малолетничке делинквенције (проф. др Ђураћ Стакић са Penn State University, Delaware Country, USA: "Концептуално-методолошко заснивање превенције малолетничке делинквенције"; проф. др Зоран Илић са Дефектолошког факултета из Београда : "Државни органи и превенција малолетничке делинквенције на локалном нивоу."), као и другог криминалитета (мр Биљана Симеуновић-Патић са Института за криминолошка и социолошка истраживања: "Могућности превенције насилничког криминалитета"; др Лепосава Крон са истог института: "Адолесцентни хомицит и могућности превенције"; мр Александар Југовић са Дефектолошког факултета: "Социјална политика и социјални рад као део друштвеног реаговања на криминал").

Трећа група радова се бави актуелним искуствима МУП-а Републике Србије (проф. др Бранислав Симоновић, пуковници Милош Војновић и Марко Секулић: "Реформе полиције у Србији и имплементација модела Community Policing"; проф. др Момчило Талијан, др Жељко Кешетовић: "Школовање и обука полиције у функцији сузбијања криминалитета").

II Област кривичног законодавства

Ова област била је заступљена са 13 реферата, чији аутори су били еминентни стручњаци из науке и органа правосуђа, чиме је концепцијски учињен спој теоријских сазнања и практичних искустава.

У раду проф. др Љубомира Лазаревића са Правног факултета у Београду под називом "Кривично законодавство као основа за конституисање политике сузбијања криминалитета" критички се указује на функционалну повезаност кривичног законодавства и политике сузбијања криминалитета, односно разматра се место и улога

Кривичног права у остваривању циљева те политике и реалних могућности у том погледу. Рад проф. др Зорана Стојановића са истог факултета "Савремени начини кривично-правног реаговања" критички анализира реформу кривичног законодавства у Републици Србији, разрађујући могућности кривичноправне реакције у односу на системско неправо, са питањем : куда иде Кривично право?

У групи радова чији су аутори представници судова и научни радници разматра се казнена политика судова (рад под тим називом Зорана Петровића, судије Врховног суда Србије), одмеравање казне (рад мр Гордане Божиловић – Петровић судије Окружног суда у Београду), личне прилике учиниоца као околност при одмеравању казне (Марко Миловић из Окружног суда у Београду); одузимање имовинске користи (Јанко Лазаревић, судија Врховног суда Србије), ублажавања казне у судској пракси (потпуковник мр Сретко Јанковић, Врховни војни суд); клевета и увреда (мр Србољуб Стефановић), стратешке промене казног законодавства у области насиља: радни аспект (мр Слађана Јовановић и Марија Лукић са Института за криминолошка и социолошка истраживања); основне тенденције – реаговања државе у области прекршаја (др Наташа Мрвић – Петровић са Института за упоредно право у Београду); антисоцијални поремећај личности- стратегија казног реаговања државе (мр Данка Радуловић са Дефектолошког факултета у Београду).

III Област процесног законодавства

Ова област била је заступљена са 8 реферата, а структура тема обухватила је и теоријске и практичне аспекте, са ауторима из науке, јавног тужилаштва, Врховног суда Србије, МУП-а Републике Србије и адвокатуре.

Несумњиво је да је ванредно стање након убиства председника владе Републике Србије (од 12 марта до 22 априла 2003.године) и државно реаговање против криминала било инспиративно за све излагаче, тако да је област процесног законодавства, свакако, била и централна тема читавог саветовања.

У групи радова чији су аутори истакнути професори правних факултета, пажњу завређује рад проф. др Момчила Грубача из Новог Сада под насловом "Кривично процесно право и ванредно стање" . Аутор се, на актуелан и критички начин, бави питањем прикупљања полицијских обавештења, полицијског задржавања осумњиченог, притвора у судском исражном поступку, као и осталих процесних

одредби уз третирање новог појма организованог криминала. Критичком анализом процесних одредби Закона о изменама и допунама Закона о Организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, аутор изводи закључак да је доношењем тих прописа у правосуђу Србије задржано ванредно стање и после његовог формалног укидања.

У раду проф. др Војислава Ђурђића из Ниша "Трајање кривичног поступка у функцији државног реаговања против криминалитета" разматра се однос трајања и ефикасности кривичног поступка, мере за убрзање поступка, организација кривичног правосуђа и њен утицај на трајање и ефикасност кривичног поступка, кривично-процесна начела и убрзање поступка, утицај предкривичног поступка на трајање и ефикасност кривичног поступка, утицај уређења главног стадијума и поступка по правним лековима на убрзање и ефикасност кривичног поступка.

Проф. др Станко Бејатовић са Правног факултета у Крагујевцу у раду "Поједностављени кривични поступци и тенденције државног реаговања на криминал" бави се, пре свега, поступком за кажњавање пре главног претреса и поступком за кажњавање и изрицање условне оуде од стране истражног судије.

Новица Пековић, судија Врховног суда Србије у раду "Временско важење кривичног законодавства" указује на неке присутне проблеме у судској пракси као што су : временске границе важења кривичног закона, сукоб кривичног закона, усаглашеност кривично-правних одредби домаћег права и Европске конвенције за заштиту људских права и осталих слобода. Мр Горан Илић, јавни тужилац I Општинског јавног тужилаштва у Београду, презентирао је рад "Устројство и надлежност органа за сузбијање организованог криминала и упоредна решења", при чему се посебно бави органима за сузбијање организованог криминала. Адвокат Слободан Шошкић са становишта своје струке анализира актуелне аспекте "Одбране окривљеног у поступцима за кривична дела организованог криминала".

Пажњу су побудили и преставници МУП-а Републике Србије. Миодраг Вуковић се, у раду под називом "Овлашћења органа унутрашњих послова у сузбијању организованог криминала", бави законодавном реформом током 2002 године, затим сведоком – сарадником као најзначајнијом новином коју садржи Закон о изменама и допунама ЗКП, специјалним истражним техникама, као и законодавној делатности током 2003 године и наредним задацима и стратегијом коју треба реализовати кроз законодавну делатност.

Миломир Веселиновић је презентирао рад "Неки аспекти остваривања криминалне политике кроз делатност органа унутрашњих послова", у коме у контексту статистичких анализа укупног броја кривичних дела у Србији од 1992 – 2002, посебно осветљава безбедносну проблематику Мачванског региона као репрезента по више критеријума.

IV Област извршног законодавства

Из ове области презентирано је 6 реферата од чега је већина била посвећена третирању казне затвора, као најзначајније санкције у праву, предвиђене за највећи број кривичних дела: проф. др Драган Јовашевић са Полицијске академије – "Примена казне затвора као средство државног реаговања на криминалитет"; Наталија Бобот, судија III Оштинског суда из Београд – назив рада "Разлози и поступак одлагања извршења казне затвора"; Драган Јакшић и Нада Панић из Окружног затвора у Новом Саду – "Карактеристике и проблеми у извршавању кратке казне затвора"; др Златко Николић са Института за криминолошка и социолошка истраживања – "Преваспитање осуђених: да или не" ?

Проф др Ђурђ Стакић из САД је имао запажен рад на тему "Интеграција институционалног и ванинституционалног третмана малолетних делинквената". У њему се разматра питање реципрочности институционалне и ванинституционалне оријентације у третману малолетних делинквената у свету и код нас, при чему нуди скицу модела система друштвене заштите малолетних делинквената са сугестијама у правцу његовог успостављања.

Зоран Стевановић са Института за криминолошка и социолошка истраживања у раду " Пенитенцијарни систем у функцији државне реакције против криминалитета" бави се анализом затворског система у свету и код нас.

V Алтернативни чиниоци безбедности

У оквиру посебне секције расправљало се о недржавном сектору јавне безбедности. Презентирана су, по први пут на скуповима ове врсте, 4 реферата која представљају покушај да се провокативно – теоријски и практично - укаже на неопходност сагледавања тзв. алтернативних чинилаца безбедности. У питању је пионирски покушај теоријске разраде недржавних субјеката који се баве појединим безбедносним пословима (службе физичко-техничке заштите, службе

безбедности у јавним предузећима, великим системима и компанијама, детективске агенције и сл.), при чему је указано с једне стране на досадашњу праксу занемаривања овог сегмента безбедности, а с друге, на потребу теоријске потпоре усвајању нормативних аката којима се регулише ова материја.

Мр Душан Давидовић са Института за криминолошка и социолошка истраживања у раду "Не-државни сектор јавне безбедности у Србији " бави се, као сегменту јавне безбедности, приватним предузећима за пружање услуга обезбеђења или ономе што се у свету зове "private policing". Аутор посебно анализира правно - теоријски аспект у Србији (стварање приватних агенција за послове обезбеђења, легализација приватног сектора јавне безбедности) и функционално безбедносни аспект проблема у контексту реформе МУП-а РСрбије.

Др Зоран Кековић са ВШУП у раду "Ка приватној безбедности" указује на промене у области безбедности и нарочито приватизације која је захватила овај сектор, уз могуће одговоре јавне безбедности у ситуацији када је замагљена граница између два подручја безбедности.

Горан Мандић са Факултета цивилне одбране из Београда изложио је рад на тему "Појам система обезбеђења лица, имовине и пословања", а Перица Милетић из ЈП ПТТ саобраћаја Србије рад " Private security и неки проблемски аспекти едукације професионалног кадра.

Уместо закључка

На основу прегледа наведених реферата може се констатовати да су отворена многа питања са становишта стратегије државе у борби против криминала. Актуелни проблеми, дилеме, различита гледања која су се кретала од теоријског и практичног оспоравања до подржавања, а у вези са ванредним стањем заведеним након атентата на председника Владе Републике Србије, неспорно су указали на потребу заснивања озбиљне и осмишљене дугорочне стратегије државе у борби против организованог криминала. Да би се таква стратегија осмислила неопходно је обједињавање свих теоријских и практичних потенцијала нашег друштва, при чему је назначен редослед потеза, од широко схваћене социјалне превенције, преко изградње адекватног система кривично-правне репресије и нормативне стабилизације, до даље професионализације полиције и независног компетентног правосуђа и осавремењавања пенитенцијарних установа.

Криминалитет и реаговање државе

У раду је указано на стање теорије и праксе антикриминалног реаговања државних органа у свету и дат кратак осврт на стање у нашој земљи. На почетку, пружена су одговарајућа термилошка објашњења, а затим се говори о видовима деловања кривично правних механизма као средству за којим данашња друштва и у нашем времену најчешће посежу у настојању да се супротставе криминалитету. Даље, у раду је указано на постепено ширење виђења стратегије формалне социјалне контроле, које се заснива на свести о ограничениости кривично правне репресије и потреби да спречавање злочина као стратешка оријентација однесе превагу над његовим сузбијањем.

У том смислу наведена је и једна новија класификација стратегија антикриминалног деловања која, поред примене кривично правних механизма, познаје и три вида деловања: развојну, ситуациону и превенцију у локалној заједници. Даље, указано је на битне црте добре стратегије супротс-тављања криминалитету и то: осмишљеност, плурализам, еластичност, одго-ворност субјеката задужених за њено спровођење и поштовање људских права. Пре закључних разматрања, дат је краћи критички приказ праксе деловања државних органа на пољу контроле криминалитета у нашој земљи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: контрола криминалитета, превенција, ретрибуција, репресија

Увод и термилошка појашњења

Друштва су се у свим периодима сретала са понашањима која угрожавају основне вредности на којима почивају реагујући на њих на различите начине. У најранијем периоду реакција је била скоро инстинктивна. У страху да ће радње оних припадника заједнице којима се вређају неписана правила изазвати гнев богова и тиме довести у опасност њен опстанак, остали су реаговали емоционално и често врло брутално санкционисали њихова дела, све у циљу заштите колектива. Опстанак заједнице има у том времену далеко већ и значај од онога који се придаје било ком његовом члану (кога уосталом у том периоду још увек не можемо сматрати издиференцираном индивидуом).

Са настанком државе, друштвена реакција на неприхватљива понашања добија карактер на правним нормама уређеног деловања у коме се нека од њих прог-лашавају кажњивим, а њиховим учиниоцима се у складу са тим прописима наноси унапред одређено зло. Временом у том реаговању издвојиле су се делатности неколико група субјеката од којих једни доносе нормне кривичног права (законодавство) док их други примењују /ту се могу издвојити: - органи задужени да откривају кажњива дела и њихове извршиоце (полиција); - они који их због тих дела излажу прогону (тужилаштво) или им изричу санкције (судови); најзад, они који те санкције извршавају/. Како је делатност тих субјеката уређена правним нормама, означавамо је изазом **формална социјална контрола** или **формална реакција**.

Ово не значи да је са постепеним јачањем механизма формалне контроле **неформална реакција** потпуно изгубила на значају. Не само у првом периоду када право државе на кажњавање преступника (*ius puniendi*) егзистира паралелно са неформалним механизмима преузимајући постепено од њих примат, него и касније. У наше време у многим земљама чине напори да се у мозаику мера којима друштвени субјекти настоје да контролишу криминалитет локалној заједници обезбеди достојно место.

Пре но што се пређе на даље излагање, потребно је пружити одговарајућа појмовна разјашњења како би се избегли могући термилошки неспоразуми, утолико пре што су у нашој кримилошкој литератури чести радови из ове области у којима влада појмовна конфузија чак и у погледу основних категорија. За почетак, потребно направити разлику између две врсте реаговања на противправна понашања:

1) прво се означава изразом **профилактика** (од грчке речи *prophylaxis* – предохрана, предострожност) и предузима се пре извршења дела /проактивно деловање/. У нашој, као и у литератури у другим земљама ова делатност назива се и **превенција** (од латинског *prevenire* – спречити, предупредити) у **ширем смислу**;

2) други вид антикриминалног деловања је **репресија** (од латинске речи *reprimere* – потиснути, ограничити) коју надлежни органи предузимају онда када је норма прекршена /реактивно деловање/. Према томе шта се њиме жели постићи, репресивно деловање може бити усмерено:

а) на то да се таква дела убудуће не врше – **превенција у ужем значењу** – било да се то настоји остварити деловањем на учиниоца (специјална превенција) било на друге (генерална превенција); или

б) на узвраћање уџиниоцу због зла које је другима нанео – **ретрибуција** (од латинског *retribuo* – узвратити). Она има превасходно карактер освете, а често и елементе казненог симболизма и почива је на идејама о апсолутној правди чији најзначајнији заступници су били представници класичног немачког филозофског идеализма (пре свега Кант и Хегел). Они се оштро супротстављају утилитаристичком приступу (Mills-а и Bentham-а) по коме се сврха кажњавања види у корисности.

Последњих деценија та концепција по којој преступник »треба да добије оно што је заслужио« (е. *just desert*), трансформисала се у схватање по коме је најбољи правац антикриминалног деловања остварење »реда и закона« (е. *law and order*) кроз поштравање државних репресивних механизма. Таква гледишта на Западу заступа углавном политичка десница, David Faulkner, указује како је такав »казнени популизам«, који иначе годи уху криминалом застрашених грађана, коришћен од стране Конзервативне партије у Енглеској као средство придобијања гласача. Paul Chevigny, пак указује како је у читавој Америци »**популизам страха**« важан елемент предизборних кампања на читавом америчком континенту – како у Јужној Америци, тако и у САД. Barry Vaughan наводи мишљење да је »захтев за редом и законом истицан од стране скоро свих тирана у историји«.

Иако је још од Старог века указивано на значај превентивног (профилактичког) деловања свих друштвених субјеката на спречавање криминалитета, борба против њега одвијала се доминантно на пољу репресије одн. кроз примену кривично правних механизма уместо да се тежиште стави пре свега на мере којима би се помогло незапосленима, бескућницима и сличним категоријама лица. У том погледу и државни органи (пре свега они који се баве социјалним старањем, али и други) могли би дати велики допринос.

На жалост ово је, све до последње деценије прошлог века, био занемарени део друштвене контроле криминалитета. Разлога за то било је више. Мере социјалне заштите и старања траже непрестано ангажовање, подразумевају добро осмишљену и ефикасну мрежу органа који делују на основу одличног познавања социјалне пато-логије која сама по себи компромитује улепшану слику коју о стању у друштву желе да створе носиоци моћи. Између осталог и због тога, многим који доносе политичке одлуке државно ангажовање у решавању егзистенцијалних проблема својих грађана изгледа као непотребан труд који, по њиховом миљењу, и много кошта. Уз то, резултати се не виде на први поглед, а и јавност је, из више разлога, далеко више заинтересована за деловање државних механизма репресије.

Даље, многи превенцију злочина виде искључиво као кривично правну категорију. За један број кривичара спречавање криминалитета је основна функција кривичних закона. Тако је најуглавијанији енглески теоричар који се бавио филозофијом кажњавања – Н. Л. А. Hart - тврдио да доношење и примена тих закона има за сврху да смањи број забрањених понашања, а генерална превенција је главно оправдање система кривичног правосуђа.

Доста правника и политичара дуго су веровали да је злочин израз неморалности злочинца и да је примена закона, укључујући и извршење санкција којима се изражава осуда преступника једини морално подесан општи приступ државне политике спречавања криминалитета. Тако су у САД на политику контроле криминалитета снажно утицали они који су (попут бивших Државних тужилаца Edwin-а Meese-а, Richard-а Thornburgh-а и William-а Barr-а) тражили знатно оштрије кажњавање омаловажавајући предлоге за изградњу превентивне политике усмерене да делује на корене злочина. Један од познатих енглеских бораца за превентивни приступ, John Bright, сматра да су због утицаја оваквих идеја амерички званичници врло несклонии превентивном приступу какав има подршку у низу других држава. По њима, схватање превенције које излази изван оквира кривично правног деловања има велики недостатак – занемарује и скрива моралну одговорност преступника. Оваква схватања намећу потребу да се у даљем излагању детаљније анализира утицај репресивних механизма на контролу криминалитета.

1. Деловање механизма кривично правне репресије на криминалитет

Традиционално се сматра да деловање механизма кривичног права остварује две врсте утицаја на злочин и криминалитет: посредан и непосредан.

Посредни ефекти огледају се најпре у самом усвајању кривичних закона који превентивно делују и независно од примене. Стога противници декриминализације низа понашања чија је друштвена опасност спорна (употреба дрога, проституисање или хомосексуализам пунолетних особа и сл.) у државама где су она кажњива, сматрају да би изостављање из кривичног закона представљало њихову изричиту или прећутну легитимизацију. Они се плаше да би декриминализација преко умањења жигосућег ефекта таквих нежељених понашања истовремено редуковала друштвени и психички притисак да се избегне њихово вршење, што би довело до пораста њиховог броја.

Промене у кривичном законодавству, како се сматра, могу превентивно дело-вати и у још неким значењима. Појединци који би иначе вршили одређена дела када би била дозвољена, одустају од тога јер се ради о илегалним активностима. Можда је још значајније то што постојање и примена кривичних закона служи као део нормативног контекста у коме се уобличује лични вредносни систем појединца. Многи се уздржавају од вршења насилничких и имовинских кривичних дела зато што су социјализовани да верују како су она погрешна. Они, једноставно »нису људи за то«.

Ови индиректни превентивни ефекти познати су одавно. Тако је Emile Durkheim у XIX веку писао како кривично право има драматуршку улогу у социјализацији, норвешки кривичар Johannes Andenaes је век касније актуелизовао интересовање за »морално – едукујући« утицај кажњавања који је нешто друго од ефекта застрашивања (одвраћања). Међутим, на кључна питања из ове области као што су: у којој мери, на који начин и у односу на које врсте људских понашања утиче усвајање и примена кривичних закона – не може се прецизно одговорити на основу искуственог изучавања.

Нема спора да кривично правни механизми имају посредан утицај на социјализацију. Али, не само да јачину тог утицаја не можемо евалуирати на основу емпиријских података, већ при том разматрању треба још имати у виду да се социјализација ипак доминантно остварује у примарним групама – пре свега у породици, школи и друштву вршњака.

Непосредни ефекти деловања механизма кривичног права односи се највише на генерално превентивни ефекат његових норми и у томе се слажу многи – како утилитаристи, тако и ретрибутивистички оријентисани филозофи кажњавања. За њих је генерална превенција – схваћена као одвраћање (застрашивање) превасходна сврха и оправдање постојања система кривичног правосуђа у свакој држави.

Ретки су они који оричу да изрицање и извршење кривичних санкција има изванредан превентивни ефекат на будуће вршење одређених кривичних дела, било да се то постиже онемогућавањем преступника да дело понови или његовим поправљањем. Верује се да се ово друго може постићи применом ресоцијализационих програма прилагођених специфичним особинама појединих категорија извршилаца кривичних дела у циљу спречавања поврата и подржавања њиховог поновног укључења у друштво.

У литератури су заступљена и гледишта да се директан превентивни ефекат наведених механизма испољава још шире. Многи аутори, као R. Sampson, указују да такав утицај имају и преткривични поступак, чак и само лишење слободе у том поступку. Ово друго јасно су показали резултати истраживања породичног насиља у Mineapolisу које су спровели Sherman и Berk. Међутим, истовремено постоји у литератури скоро општа сагласност да алтернирање казне затвора нема скоро никакав утицај на кретање стопе криминалитета. То констатују не само поједини научници, већ и врло утицајна експертска тела какво је била америчка Председничка комисија за примену закона и администрацију правосуђа која је своје закључке изнела још 1976. године.

Иако је у међувремену методологија криминолошких истраживања веома развијена, пре свега профињавањем истраживачких средстава која омогућавају и мерење ефеката кривичног кажњавања, закључци су у основи остали исти. Тако је на једном од скоријих панела америчке Националне научне академије постављено питање: »какав је ефекат имао пораст затворске популације на насилнички криминалитет?« и одговорено: »врло мали«. Јер, да није тако утврђивање дужине изречених казни затвора у периоду 1975-1989. имало би снажан превентивни утицај на стопе насилничког

криминалитета и дошло би до опадања учесталости његовог вршења. Енглеско министарство унутрашних послова констатовало је 1990. у својој Белој књизи: »одвраћање (застрашивање) изгледа пивлачно, но само на први поглед ... Значајан број злочина врше се импулсивно и од стране преступника који живе од данас до сутра«. Стога је нереално заснивати политику кажњавања на претпоставци да ће већина преступника вагати све могућности које пред њима стоје и засновати своје понашање на рационалном прорачуну.

Канадска Комисија за кажњавање оценила је 1987. да: »емпиријски подаци не оправдавају изградњу политике кажњавања која почива на застрашивању«. Фински научник, Patrikknüdd наглашава да је влада његове земље своје кључне одлуке у области контроле криминалитета засновала на сличним премисама. Када су се надлежни запитали: може ли се дуготрајно затварање људи у тој земљи засновати на приступу цена / корист (коју је, да подсетимо, под називом *хедонистички прорачун* увео у кривичне науке још Jermu Bentham), одговор је гласио да криминолошка истраживања говоре – не. Од тада се кренуло у дугогодишњи процес смањења стопе осуђених лица у Финској који је, како наводи Lynn Chancer, резултирао чињеницом да је стопа осуђених лица у тој земљи – 52 на 100.000 становника најнижа у Европској унији (овај аутор је пореди са америчком која износи 702 и износи податак како је за просечног Американца несхватљиво да је обезбеђење у финским затворима ненаоружано, а да простор у коме се они крећу подсећа више на спаваонице него на затворске ћелије).

2. Ново гледање на стратегију контроле криминалитета

У предговору познатог дела Изградња сигурнијег друштва – Стратешки приступи превенцији криминалитета – његови приређивачи Michael Tonry и David Farrington указују да је у Западним друштвима притиснутим теретом криминалитета сазрела свест да кривичне санкције имају слаб утицај на стопу криминалитета, још мањи на факторе који га изазивају и обликују. Извршење кривичних санкција, а посебно затворске казне, је »скупо и изазива колатералну штету у односу на осуђеника« и његову породицу. Те казне, даље, у великом броју случајева повећавају ризик да ће преступник поновити своје дело и онемогућавају га да се касније укључи у нормалан живот чак и када немерава да убудуће поштује закон. Из тих разлога, наводе ови аутори, другачији превентивни приступ злочину – за разлику од традицио-налне примене кривично правних механизма и кажњавања – доживљава у мно-гим земљама нови замањ.

Наравно, овакав заокрет није једноставан. Превенција захтева са своје стране нови поглед на целокупну проблематику супротстављања криминалитету и то пре свега у два значења: прво, ефикасно превентивно деловање тражи превазилажење уских знања која стичу експерти различитих струка при оспособљавању за послове контроле криминалитета. Мноштво превида таквих стручњака, чак и у битним концеп-туалним поставкама, може се објаснити њиховом неспособношћу да превазиђу границе својих дисциплина; друго, проучавање превенције злочина захтева укрштање искустава. При осмишљавању нових превентивних приступа важно је имати у виду дос-тигнућа мноштва других држава, па се од истраживача у овој области подразумева примена упоредног приступа.

У том смислу, Tonry и Farrington истичу да су рад на изградњи нових стратегија превенције криминалитета, развојни програми и истраживачки напори далеко даље одмакли у Западној Европи но у Северној Америци (ту је ситуација у Канади боља него у Сједињеним Државама). Упоредно посматрано, може се запазити да је број владиних иницијатива усмерених на превенцију злочина далеко већи у Енглеској него у САД, вероватно и због америчке опседнутости кривичним правосуђем које се заснива на идејама о индивидуалној кривичној одговорности и кажњавању.

Таква оријентација може се основано критиковати као једнострана чак и са здравора-зумског становишта. Нико од нас не жели да буде виктимизован или да то буде нека њему драга особа, независно од тога како ће преступник после тога бити кажњен. С друге стране, не желимо ни да живимо у страху од злочина. Многи теоретичари државе сматрају да је обезбеђење јавне сигурности један од основних задатака њених органа. Ради се о иманентно политичком питању на коме се у већини држава у свету преламају и тако значајна питања као што је легитимитет власти. Отуда није случајно што питања садржана у програмима за борбу против криминалитета (и њихова реализација) у плуралистичком друштвима спадају у најзначајније ослонце у процесу освајања и задржавања власти.

Владе у модерним државама срећу се са проблемом да најважније средство употребљено за чување јавне безбедности – доношење и примена кривичних закона и кажњавање преступника – не остварује

задовољавајући утицај на стопе најтежих облика криминалитета и факторе који га изазивају. Многе развијене државе – Француска, Енглеска, Шведска и Холандија пре свих – зато су оформиле специјализоване агенције за развој, тестирање и евалуацију иницијатива за превенцију злочина изван правосудног процеса. На северноамеричком континенту Стални комитет за правосуђе Канаде и Државни тужилац ове земље су 1993. су у заједничком извештају иницирали стварање националне агенције за превенцију злочина која би помогла да се тежиште напора умери на спречавање злочина уместо његовог сузбијања. Чак је и Амерички конгрес 1994. усвојио Закон о контроли насилничког криминалитета (*Violent Crime Control and Law Enforcement Act*) који је први пут после више од две деценије укључио бројне превентивне елементе. Такав тренд запажен је и у другим државама.

3. Подела стратегија антикриминалног деловања

Изучавања стратегија којима се жели утицати на контролу друштвено опасних понашања показују да је деловање државних органа у већини случајева усмерено пре свега на спречавање будућег вршења кривичних дела. У његовој основи је, дакле, идеја превенције. Међутим, то не значи да ретрибутивни концепт у наше време потпуно напуштен. Његове црте налазимо у многим срединама, на срећу више као изузетак и то најчешће само против неких видова криминалног деловања. Примере за то можемо наћи у разним деловима света.

Тако неке државе на терористичке акте фанатизованих политичких група у којима страдају недужни грађани одговарају државним терором усмереним против суна-родника терориста. Уместо да се тако сузбију терористички акти, спирала насиља само се још више шири. У њиховом суседству су земље у којима се на основу религиозних закона прељубнице каменују до смрти, а они код којих се нађе и најмања количина дроге шаљу на стратиште.

У неким другим подручјима смртне казне се јавно извршавају на фудбалским стадионима уз телевизијски пренос или се за непридржавање санитарних прописа намењених спречавању ширења опасне заразне болести прети грађанима смртном казном. На трећем крају света ова казна може се изрећи и малолетнику, а затвори су толико препуњени да је стање у њима такво да их Нилс Цхрисие назива »гулазима западног типа«. Да апсурд буде већи, један број тих лица осуђен је, применом система кумулације при одмеравању казне на лишење слободе које траје и више од стотину година; у неким деловима ове велике земље судија учиниоцу више сексуалних кривичних дела може понудити кастрацију уместо таквог дуготрајног затварања.

Оваква пракса и то државама од којих неке спадају у најразвијеније и демократске, довела је до извесне конфузије на коју јасно указује Barry Vaughan. Он истиче да је уобичајена формула по којој је приступ кажњавању један од најбољих критеријума нивоа цивилизованости једног друштва данас доста дискутабилна. Јер, неке од Западних држава определиле су се у складу са идејом »о реду и закону« за заостварање, чак брутализацију казних механизма, што је раније сматрано »заштитним знаком нецивилизованости«. У књизи Кажњавање и цивилизација John Pratt истиче узнемирујућу тезу да развој државног реаговања у смеру такве децивилизованости може водити ревизији осуде такве праксе у прошлости и довести до варваризације кажњавања.

На срећу, поред наведеног постоји и **тренд превентивног усмеравања** антикриминалног деловања. Tonry и Farrington у већ наведеном делу износе да се међу овим актуелним превентивним стратегијама могу издвојити четири:

1. примена кривично правних механизма (*e. law enforcement*) којом се на друштвено опасна понашања и њихове извршиоце настоји утицати на директан и инди-ректан начин. Први, директан заснива се на застрашивању, онемогућавању да се дело понови и настојању да се преступници рехабилитују; индиректан утицај састоји се у ефекту социјализације;

2. развојна превентивна стратегија (*developmental prevention*) обухвата оне захвате који треба да спрече развој криминалних склоности код појединца. Мисли се пре свега на оне мере које отклањају одређене ризике и јачају протективне факторе утврђене у студијама развоју личности;

3. превенција у локалној заједници (*community prevention*) односи се на интервенције усмерене на измене друштвених чинилаца који утичу на преступништво у локалној средини; и

4. ситуациона превенција (*situational prevention*) је назив за све оне мере којима се настоји спречити појава одређених врста злочина, посебно кроз смањење могућности за њихово вршење и повећање ризика.

Када би се по матрало на основу теорије, стекао би се утисак да се кривично правним механизмима сужава поље примене (овде се од четири наведене стратегије модерног антикриминалног деловања, само једна – прва – односи на њихову примену). У пракси највећег

броја држава, међутим, стање је другачије – она још увек доминира. Очигледно је да они који својим одлукама одлучујуће утичу на контролу криминалитета и даље верују како је примена тих механизма најпогодније средство деловања државних органа.

Истовремено, расте и свест о њеној ограничености и потреби мењања. Зато се у низу земаља све интензивније се трага за адекватним одговором друштва на изазов који му упућује пораст најопаснијих злочина попут организованог криминалитета или тероризма, али и дела која спадају како у конвенционалне, тако и новије видове криминалне делатности (угрожавање животне средине или компјутерски криминалитет). Изградња добре стратегије контроле криминалитета једна је од основних преокупација нашег доба и у склопу тога – анализа особина које би она требало да поседује.

4. Особине добре стратегије супротстављања криминалитету

Развој криминалне политике и још више пракса сузбијања злочина у нашем времену указују на неке од црта које би стратегија државног реаговања на криминалитет требало да поседује. Овде ће оне бити набројане и укратко, колико то карактер и потребе овог рада дозвољавају, анализирани:

1. осмишљеност
2. плурализам
3. еластичност
4. одговорност и
5. поштовање права човека

Прва од наведених особина – **осмишљеност** – има више димензија. Она се тако односи на потребу да мере социјалне контроле криминалитета буду прилагођене **научним сазнањима и практичним искуствима** друштвених субјеката који долазе у додир са овом друштвено негативном појавом. Добро познавање стања криминалитета у конкретной средини, фактора који га изазивају и одређују његове појавне облике су од фундаменталног значаја за изградњу адекватне стратегије његове контроле. Резултати криминолошких истраживања усмерених на боље упознавање криминалног феномена добијају у том смислу све већи значај. Како истиче аутор познате књиге Превенција криминалитета, Daniel Gilling, чак и теоријска оријентација коју усвајају истраживачи утиче на даље правце у којима ће бити усмерена контрола криминалитета /тако ће они који злочин сматрају последицом утицаја превасходно субјективних фактора, своје интересовање усмеравати у правцу мера којима се делује на личност преступника, док ће истраживачи који га виде као израз чинилаца проистеклих из миљеа у коме се он креће, утицати на давање одлучујућег значаја мерама друштвеног карактера – он их назива »социјални инжењеринг«/.

Ова осмишљеност тиче се и **планске изградње** средстава државне интервенције у којој сваки од субјеката има одговарајуће место. И државни органи задужени за профилактичко и они у чији задатак спада реактивно деловање, морају ускладити своје активности тако да постигну **акционо јединство**. Ово утолико пре важи за органе формалне социјалне контроле - полиција, тужилаштво, судови, као и пенитенцијарне установе – чије деловање треба да буде хармонично. Да би се то остварило, нужно је унапред одредити **циљеве деловања**, имајући наравно у виду расположива средства, како материјална, тако и људске ресурсе.

Циљеви који се акцијама државних органа усмереним на спречавање и сузбијање криминалитета желе постићи битно одређују стратегију тог деловања. Наравно, да она неће изгледати исто ако се надлежни определе за тако нереалан циљ какав је потпуно елиминисање злочина из друштва. Не само што је такав задатак у данашње време немогуће постићи, него таква оријентација води стварању предимензионарог система органа формалне социјалне контроле и масовном угрожавању права грађана. Како је то истакло више аутора, том циљу бисмо се можда приближили када бисмо били спремни да платимо одговарајућу »цену«. Она би се састојала не само у огромним трошковима за издржавање вишеструко нараслог система правосуђа, него и у огромном броју неоснованих хапшења, оптужења и осуда. Много реалнији циљ је свођење криминалитета на размере које је друштво спремно да толерише. Да би се он остварио, потребно је извршити одговарајуће захвате у све области антикриминалног деловања државних органа.

Пре свега, законодавац мора бити вођено идејом да је кривично правна репресија крајње и изузетно средство деловања (л. *ultima ratio societas*) на друштвено нежељена понашања. Досадашњу логику по којој су њена средства била у циљу сузбијања свих понашања која имају елемент опасности по друштво коришћена по правилу, треба обрнути и примењивати их само где је то

неопходно. Тиме се отвара питање потребе за **декриминализацијом** (изузимањем из надлежности кривичног права свих оних дела за чију контролу није неопходно ангажовати органе кривично правне репресије) и низ других.

Поред оваквог сужавања зоне кажњивости, деловање законодавца има огроман значај за усмеравање стратегије државног антикриминалног деловања у још једном смислу. Он изградњом система кривичних санкција и њиховим прописивањем у одређеном распону за поједина дела у Посебном делу кривичног закона одређује и оштрину казнене реакције. У том погледу наведена и друга искуства у вези са утицајем казни на људско понашање допринела су јачању идеја о потреби сужавања примене казне као кривичне санкције и њену замену другим непеналним мерама (**депенализација**) оличеној и у ширењу система **алтернатива казни затвора**.

Са своје стране и други субјекти формалне социјалне контроле морају се прилагодити циљевима садржаним у стратегији државног антикриминалног реаговања. У том погледу, веома је важно да се у друштву постигне нека врста консензуса о **приоритетима** у њиховом раду, тј. који типови криминалитета представљају највећу опасност за друштво, због чега се њиховом сузбијању и спречавању – у оквиру расположивих ресурса – мора дати највећи значај. Овакви приоритети одређени су у многим земљама (најчешће се таквим сматрају супротстављање тероризму, организованом криминалитету, најтежим крвним деликтима, криминалитету малолет-ника и контраобавештајна делатност) што се позитивно одражава на резултате борбе против злочина.

На крају треба истаћи још један аспект изградње промишљене политике супрот-стављања криминалитету од стране државних органа. То је **поступност** њене изградње. Ради се о примени мера од којих нека задиру у најостљивија и најзначајнија права и слободе човека, са којима не смео експериментисати и доносити их на брзину, тако да емоције, паника или нерационалност потисну у други план дугорочне циљеве.

Друга наведена особина – **плурализам** – односи се на разноврсност средстава и начина деловања. Стратегија антикриминалног деловања државних органа не може бити делотворна ако не подразумева да они у циљу постизања прокламованих циљева могу – у складу са законом – применити средства за која искуство говори да помажу у тој борби: од мера најшире схваћене социјалне заштите којом се грађанима помаже у невољи, преко мера којима се предупређују сукоби, до усмеравања поступка у правцу деловања у коме не учествују органи правосуђа (скретање, **диверзификација поступка**) све до примене мера казног права тамо где је то неопходно.

Из другог угла посматрана, ова особина значи да регистар мера које државним органима стоје на располагања за сузбијање криминалитета мора бити довољно широк да би се деловање могло **прилагодити типу злочина**. Јасно је да се на исти начин не могу сузбијати на пример кривична дела малолетних и пунолетних лица, имовински и насилнички криминалитет, кривична дела у саобраћају и политички деликти, дела из области организованог криминалитета и она која спадају у тзв. деликте без жртве. У том погледу, досадашње стратегије антикриминалне делатности државних органа могу се основано критиковати не само због превеликог ослонаца на маханизме кривично правне репресије (о чему је већ било речи), него и то што се при томе превише посезало за једном кривичном санкцијом – казном лишења слободе. И то без обзира о ком типу криминалне активности се ради. Занемарена је стара идеја да је најбоља кривична санкција она која погађа факторе који су довели до криминалне делатности и да код неких злочина имовинска казна или нека друга мера из регистра кривичних санкција представља много адекватније средство утицаја на преступника и друге да не врше нова кривична дела од затварања.

Трећа од наведених особина – **еластичност** – наслања се на претходну. Оквири којима је регулисана делатност државних субјеката у области контроле криминалитета морају бити спој начела законитости и индивидуализације. Сваки такав орган у примени права мора имати довољан степен слободе у одлучивању како би у конкретном случају личним цртама преступника и битним карактеристикама његовог дела прилагодио своје поступање. У том смислу, у литератури се највише говори о тзв. **казненој политици судова** при избору врсте и тежине казне, али би се могла анализирати и **»политика кривичног прогона«** коју воде органи тужилаштва, а у извесном смислу и полиција. Да ли интервенисати у конкретном случају и на који начун (колико ће изгредника бити приведено и против којих ће бити поднета кривична пријава) одн. да ли подићи оптужни предлог и за које кривично дело, по природи ствари једним делом зависи од процене наведених органа. Слично важи и за установе у којима се издржавају санкције институционалног карактера у којима одређена лица такође имају овлашћења да примене одређене мере и третмане према осуђеницима (ту се списак

органа државе и њених представника који својим деловањем могу – и посредно – утицати на кретање криминалитета, никако не завршава).

Четврта особина – **одговорност** државних органа за одлуке које доносе – проистиче из слободе коју они, како смо управо објаснили, имају. Што су границе те слободе у одлучивању шире, то је и одговорност већа. С друге стране, да би ови органи могли доносити такве одлуке, потребно је да за то буду створени одговарајући предуслови – и то како нормативни, тако и стварни – за нормално одвијање њихове делатности. У том погледу, неопходно је обезбедити им такав статус да своје задатке обављају професионално и без притисака. Када се ради о судовима, потребно је у складу са начелом поделе власти омогућити независност обављања судске функције. Она је најбоља брана покушајима политичко извршних органа да утичу на одлуке суда у датој кривичној ствари и њиховом настојању да ванинсти-туционалним средствима делују на правац казнене политике судова. Што се утицаја јавности тиче, нису ретки аутори који указују на опасности од јачања утицаја јавног мњење на политику кажњавања (међу којима и већ помињани John Pratt који описује утицај таласа анти педофилске кампање у Енглеској).

Најзад пета особина добре стратегије контроле криминалитета је **поштовање права човека**. Она је израз тежњи за владавином права у којој државни органи сами себе ограничавају предузимајући искључиво оне мере које су истовремено и легалне и легитимне. Дакле, то самоограничавање или свест да се у процесу супротстављања најтежим угрожавањима фундаменталних вредности на којима заједница почива не могу користити сва средства (чак и када би се тиме подигла ефикасност те борбе) једна је битних црта правне државе. Отуда се мере које задиру у осетљиво област права човека (попут електронског прислушкивања, нарушавања неповредивости стана, употреба агента провокатора, притвор, наставак истраге над осуђеним лицем за дела извршена пре изрицања казне и сл.) морају правно уредити, и то тако да се сведу на изузетак и примењују само у складу са јасним ограничењима, док се неке друге (као што су примена тортуре у циљу изнуђивања признања или наркоанализа) морају изричито забранити. Ово је део фер суђења (e. due process) у коме се појединцу коме насупрот стоје државни органи и службе треба омогућити да своја права и интересе заштити у правичном поступку. Како је то пре више од четврт века основано истакао Moris Noval: »минимални стандарди индивидуалне слободе и аутономије не смеју се кршити ни у систему кривичног правосуђа. Ово је време укидања тираније. Ако злоупотребимо власт над криминалцима злоупотребимо је и другде«.

5. Битне црте контроле криминалитета у нашој земљи

Тешко је замислити текст под наведеним насловом /без обзира што има карактер уводног и прате га други реферати у којима је дата продубљена анализа скоро свих аспеката државне активности у овој области/ без критичког осврта на битне црте контроле криминалитета у нашој земљи. Он ће бити дат у најкраћим цртама, колико је то неопходно и – у недостатку резултата свеобухватних научних истраживања антикриминалне праксе – могуће.

Пре свега, треба одмах рашчистити кључну дилему – постоји ли у држави у којој жи-вимо стратегија супротстављања криминалитету? Одговор је да она – у смислу логично уобличене, кохерентне и на унапред одређеним циљевима дугорочне концепције поступања – не постоји, а није постојала ни раније.

У овој земљи никада није формулисано шта су стварни циљеви борбе против криминалитета иако је већ деценијама та борба истицана као један од најважнијих државних послова. У том погледу, чак ни лаичко гледање о потреби дефинитивног затирања злочина није тако ретко међу онима који на државном нивоу доносе одлуке. Наравно, у таквој ситуацији нису одређенини приоритети деловања. Уместо тога имали смо кампање намењене »обрачуну« са појединим врстама криминалитета.

Даље, поставља се питање и ко би на основу којих сазнања одредио наведене циљеве и приоритете. Институције које се баве истраживањем ове проблематике (пре свега Институт за криминолошка и социолошка истраживања) систематски су девасти-ране и принуђене да се боре за голо преживљавање запослених, уместо да им се омогуће максимални услови за рад (како се то чини сличним институтима у низу земаља, па и онима у нашем окружењу). Више пута у јавности истицани предлози за формирање компетентног (скупштинског, председничког или владиног) тела каква се оснивају у многим земљама и чине их истакнути представници науке и праксе нису ни разматрани јер се мисли да нам нису потребна будући да »за све то постоје надлежни органи« - као да нпр. у САД или Италији (у којима су наведена тела одлучујуће допринела одређивању стратегије

и тактике државне борбе против криминалитета уопште, а нарочито организованог) не постоје »надлежни органи«.

Превенција у ширем смислу усмерена на спречавање криминалних дела код нас скоро да не постоји, између осталог и због тога што органи старатељства (због материјалних и кадровских проблема) нису у стању да се ангажују у тим пословима. Доминира схватање по коме је деловање кривично правних механизам-а основни вид борбе против криминалитета, а њеном склопу важно место даје се доношењу и примени кривичних закона.

Што се кривичног законодавства тиче, оно се већ деценијама мења парцијално и то најчешће са циљем ширења зоне кажњивости и заостравања прописаних казни. Прво се види по томе што број инкриминација стално расте са опасношћу да ускоро дође до хиперинкриминализације. У већ иначе пренормниран систем инкриминација уносе се нове којима се предвиђа кажњавање свега и свачега. У последњој измени КЗ РС (СГ РС 29/2003.) на пример у чл. 191а инкриминисано »оштећење брана и других објеката намењених спречавању одлива рударске и индустријске јаловине« (како смо до сада преживели без те инкриминације?!?), а у претходним (СГ РС 10/2002.) унета је у КЗ РС потпуно нова Глава XXI А (Кривична дела корупције) иако су у постојећој Глави XXI у чл. 254. и 255. већ била инкриминисана дела примања и давања мита. При образлагању потребе увођења овакве посебне Главе чуо се и такав аргумент да »код нас нису кажњива дела корупције« иако у сваком речнику страних речи стоји да »корумпирање« значи, уз остало, и подмићивање. Зато није тешко сложити се са ставом већ изнетим у нашој литератури (Суботић) да овакво умножавање специјалних инкриминација и »уситњавање« закона нема оправдања и да не може имати ефекта на сузбијање овог облика криминалитета.

Ширење зоне кажњивости, за разлику од претходног случаја, извршено је и у осетљивој области наркоманије. Према изменама из априла ове године кажњиво је и »неовлашћено држање супстанција или препарата које су проглашене за опојне дроге (чл.245. ст.3. ОКЗ). То решење, које је одавно имало заговорнике, сада је криминализовало поседовање било које количине дроге коју наркоман држи за своје потребе. Само по себи, оно би имало логике када наркоманија не би била болест и када би држава имала разрађену мрежу здравствених установа у којима би овим лицима непрестано били доступни лекови чијом употребом се избегавају последице апстиненцијалне кризе. Овако, ствар доста подсећа на чистунство са којим је у САД започета Прохибиције на чије катастрофалне ефекте не треба овде подсећати.

Поред тога, нарочито у последње време, кривичноправна репресија се све више заострава. То се види не само по интервенцијама у Посебном, него и по усвојеним решењима у Општем делу кривичног права:

- увођење у Основни кривични закон казне конфискације имовине (чл. 39а. ОКЗ), истина само за дела »са елементом организованог криминала«;
- враћање у кривично правни систем института особито тежак случај (чл. 46а ОКЗ); избаченог из КЗ неколико година раније (до 1990. био је то чл.47., па није јасно зашто није враћен и ранији број – можда »ради радикалног раскида са прошлошћу?«) због непрецизности и опасности за права човека. При томе заборављено је да се у Посебном делу наведе код којих дела се кажњава за особито тежак случај (једино се код два нова дела из чланова 191а и 191б у ставу (5) одн. (4) говори се о »посебно тешким случајевима« тих дела – што, отвара дилему ради ли се ту о особито тешком случају или нечем другом?);
- одредбе о одмеравају казне у случају виштруког поврата (чл. 46 ОКЗ) сада важе и код »обичног« поврата (вишеструки поврат је укинута), а проширена је њихова примена и брисањем субјективног елемента (да учинилац »показује склоност за вршење кривичних дела«);
- уведена је могућност (у чл.48. ОКЗ) да јединствена казна код осуде за кривична дела у стицају буде дужа од 15 одн. 40 година (само не сме достићи њихов збир). Истовремено, у закону је задржан општи максимум казне затвора од 15 година (одн. 40 за најтежа кривична дела). Захваљујући твом решењу, сада је могуће да преступник за више провалних крађа буде осуђен на казну затвора у трајању од 99 година, а да онај који је једним делом проузрковао смрт великог боја лица (нпр. тровањем градског водовода) буде осуђена на 40 година затвора! Није јасно зашто се законодавац није определио за логичније решење – увођење казне доживотног затвора који постоји у низу држава као изузетна мера за најтежа кривична дела. У једном од новијих дела посвећеној овој казни, Dirk van Zyl Smit указује на то да ова санкција постоји не само у националним законодавствима (нпр. САД, Енглеска и Велс, Немачка), већ и у међународном кривичном праву. Тако члан 77. Римског статута Међународног кривичног суда

предвиђа да ова мера може бити примењена када то оправдава тежина злочина и личне особине окривљеног лица;

Даље, заштравање репресије види се по бројним интервенцијама у Посебном делу. Изменама у оба кривична закона и у неким од закона из области споредног кривичног законодавства извршеним априла ове године поштрена су казне код низа кривичних дела. Број таквих случајева је на десетине. При томе се није водило рачуна о две чињенице: да наше кривично законодавство, упоредно посматрано, са становишта запрећених казни и до сада није спадало у блажа; и да је систем инкриминација и у погледу предвиђених казни мора бити усклађен систем.

Што се првог аргумента тиче, о питање оправданости поштравања казни у светлу наведеног приговора, могло би се дискутовати, још више о новоуведеним казним оквирима). Али што се другог тиче, ствари добијају повремено апсурдан облик. Да се водило рачуна о наведеном усклађивању, не би се догодило да је према најновијем решењу за »неовлађено набављање, ношење, држање, изразу, вршење размене или продају ... ватреног оружја калибра преко 12,6 mm, ватреног или гасног оружја у количини већој од 3 комада, бомбе, гранате, пројектила, мине или друге експлозивне направе ...« буде запрећена казна од најмање пет година (чл. 33 ст.3. ЗОМ), док је за убиство (чл. 47. ст.1. КЗ РС) запрећана казна од најмање седам година – дакле, држање једне бомбе запрећено је са најмање пет, а убиство са најмање седам година!

Иако је питање правне технике, на први поглед формално, и тај аспект измена кривичног законодавства заслужује бар кратак осврт – не само нелогичност у номенклатури чланова (о којој је већ било речи), него необјашњиви пропусти и елементарно непознавање кривично правне терминологије у најновијим изменама кривичног законодавства достигло је код нас (и другде) незабележене размере. Тако се у чл. 191. б.т. 4, КЗ РС наводи: »у посебно тешком случају дела из става 1. овог члана починилац ће се казнити са најмање три године« – три године чега? Законодавац није прецизирао. Исти члан садржи још један куриозитет – лице које је извршило кривично дело у ст.2. означава изразом »починилац« (сваки студент права зна зашто је тај израз погрешан) у ст.3. то лице (ако се не ради о неком другом) назива се »учинилац«, а у ст.4. он је опет »починилац«. У истом члану у ст.2. уведен је уместо уобичајеног израза »казном затвора до три године« уведен је нови вид одмеравања по коме ће се »починилац« казнити »затвором од максимално три године«!. И раније је било пропуста у законским текстовима из кривично правне области, али никада оваквих.

Све наведено говори да би се ове измене могле подвести под такозвано »**панично кривично законодавство**« када се грозничаво и на брзину задира у једну тако озбиљну област какво је кривично право. Да се овде не ради о претеривању у оцени видело би се када би се анализирао и низ пропуста (само примера ради да подсетимо да се Глава XX ОКЗ и даље назива: Кривичне дела против Војске Југославије – иако те државе више нема) али и новоуведених решења у процесној области, неуобичајено кратак *vacatio legis* (закони, мимо уобичајене праксе, ступају на снагу следећег дана по објављивању у службеном гласилу), јавно се износи идеја да би нове одредбе могле важити и уназад као да је забрана ретроактивности кривичних закона нешто о чему се може договарати и др.

Иако је добро што су настављени законодавни напори да се правно уреди борба против организованог крималитета, и ту се могу запазити неке неусклађености и непрецизности. За разлику од ЗКП (одмах се ваља запитати шта у процесном закону траже одредебе којима се дефинише тип криминалитета?) који у Глави XXIXа говори о гоњењу учинилаца »кривичних дела организованог криминала« подразумевајући под тим дела која су резултат »организованог деловања више од два лица чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи« и која уз то задовољавају још најмање три од осам побројаних услова (чл.504.а ст.3. и 4.), у КЗ РС говори се о кривичним делима са »елементом организованог криминала« (што изазива конфузију на који елемент се мисли?), Закон о изменама и допунама ЗОНДОСОК (СГ РС 29/2003.) даје дефиницију по којој је то: »вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, одн. друге организоване групе ...«. Дакле, прави се разлика између две врсте скупина: »организована криминална група« је »група од три или више лица« чије особине се даље наводе (чл.2. ст.1. Закона), док се под »другом организованом групом ... подразумева група која није организована у циљу непосредног вршења кривичних дела, нити има тако развијену организациону структуру, дефинисане улоге и континуитет чланства својих припадника, али је у функцији организованог криминала (подв. у овом и следећем пасусу Ђ.И.)«.

Најблаже речено, овде влада неусклађеност као да се ради о законодавствима више држава, а не једне. ЗКП говори о »криминалној организацији«, ЗОНДОСОК о »организованој криминалној групи« и »другој организованој групи«. Да оставимо за тренутак по страни колико их лица (два или

три) најмање чине иако то у приме-ни права није неважно питање. Много значајнији проблем је очигледна разлика у осталим условима да би нека од наведених група била сматрана скупином чији чланови врше дела која спадају у организовани криминалитет. Ипак, најспорније је – шта значи »група ... у функцији организованог криминала?« Имајући у виду чиње-ницу да је једна од битних црта овог типа криминалитета настојање криминалних група да се инфилтрирају у све друштвене (посебно привредне) токове, тумачење о којој се групи ради неће бити нимало лако и носи мноштво опасности као и увек када се у кривичном праву користе непрецизни изрази. Основано се можемо запитати: ради ли се и о фирмама које су, не знајући за криминалну делатност »организованих криминалних група«, њиховим члановима обављале – иначе легалне – услуге и пословале са фирмама под њиховом контролом. Спадају ли ту и организације које су доносиле одлуке које су криминацима олакшавале или омогућавале – опет – легално пријав-љену делатност? Дакле, основана је дилема да ли би се под »групом у функцији организованог криминалитета«, широко тумачећи, могло радити не само о привредним субјектима, него и о спортским клубовима, културним и образовним установама, па и државним органима и јавним службама?

Што се органа формалне социјалне контроле тиче, и у њиховом деловању може се запазити низ проблема од којих ћемо побрђати само неке. Пре свега, полиција је у прошлом времену често у циљу заштите владајуће друштвене групе била коришћена и за деловање против политичких опонената. Због тога је у плуралистичком друштву подељеном у политички непомирљиве таборе губила имиџ јавне службе која делује у корист заштите добара свих грађана. Политизација уместо професионализације оста-вила је тешке последице на сарадњу полиције са грађанима која је један од најважнијих предуслова њене ефикасности.

С друге стране, деценијама је у односима полиције и органа правосуђа у ужем смислу (тужилаштво и судови) била приметна напетост. Не само у медијима, него и на бројним научним и стручним скуповима, полиција је правосуђу пребацивала да поништава резултате уложених напора на расветљавању кривичних дела и њихових учинилаца тиме што се не подижу оптужнице или се преступници ослобађају. Тужилаштво и судови, са своје стране, одговарали су да је проблем у одсуству или мањакости доказа који су им достављени уз кривичну пријаву.

Судовима је од краја педестих година прошлог века пребацивана благост казне-нене политике коју спроводе. О томе су написани многи радови, одржани бројни скупови и сучељени аргументи *про е цонтра*. Узалуд је указивано да проблем није у томе да ли је казнена политика судова оштра или блага, већ да ли је адекватна – ови државни органи били су под сталном пресијом и дежурни кривци. Никада није иницирано озбиљно научно истраживање о казненој политици које би било оперисало стварним аргументима заснованим на анализи како су судови вагали опасност коју конкретно дело и његов учинилац представљају.

Истине ради, треба приметити да се у неким случајевима на први поглед може запазити да између тежине дела за које је одређено лице оптужено и висине изречене санкције постоји очигледна несразмера. Али, то не значи да се због тога судија може оптужити за бољећивост или чак корумпираност. Могуће је да се ради о »компромисној пресуди« где судија подлеже притиску јавности или центара моћи да некога чија кривица је »унапред очигледна« осуди иако она доказима није довољно поткрепљена или су докази прикупљени на незаконит начин. Уместо да такво лице пусти на слободу као што би то урадио амерички судија (интересантно је да нико није дошао на идеју да из америчког кривичног права препише /када се већ у неким стварима угледамо на њега/ овлашћење судији да одбаци нелегално прикупљен доказ) наше судије га често осуђују, али на далеко блажу казну. Ако се не ради о оваквом случају, а анализа целе кривичне ствари показује да је санкција несразмерно ниска, постоји у праву механизам вишестепености суђења да коригује такве ексцесе. Ако они постану пракса, постоји могућност да се за одређена дела подигну границе запрећене казне. Уместо коришћењу таквих легалних механизма, прибегавало се глобалном поређењу казних оквира дела у КЗ и изречених пресуда и »деловањем организо-ваних субјективних снага« чинили напори да се стање промени.

У том послу посебно су се ангажовали политички органи који су повремено истицали захтеве за поштравање казнене политике судова за неке видове криминалитета – пре свега привредног (чувена некадашња Писма ЦК СКЈ). Поставља се питање зашто се прибегавало таквим кампањама када су партијски органи поседовали ефикасне ванинституционалне канале утицаја на судије? Оне су имале улогу и да незадовољство слабостима у друштву усмере на првосуђе и да дисциплинују судије које су – иако се у уставима заклињало у независност њихове функције – стално били на тапету »друштвене критике« и због реизборности забринути за егзистенцију. Истовремено, кампањама је била слата и порука да власт не стоји скрштених руку у борби против криминалитета.

Ефекти на плану борбе против кривичних дела били су скоро никакви – за време њиховог трајања казнена политика је за одређена дела закратко пооштравана, да би се убрзо вратила у устаљене токове – до следеће кампање. Тако је и морало бити када се уместо тражења поменутих решења на правном терену посезано за лакшим, политичким притисцима на правосуђе. На жалост, с таквом праксом није се престало до данас.

Када се ради о органима задуженим за извршење кривичних санкција – пре свега пенитенцијарним установама, стање у коме се оне налазе крајње је забрињавајуће. Уместо еластичног система специјализованих установа у којима би боравио мањи број осуђеника којима је потребан сличан третман, како то препоручује савремена пенологија, код нас доминирају традиционалне многољудне казнене установе у којима је немогуће спровести икакав озбиљнији ресоцијализациони програм. Један од разлога је и недовољан број запослених у службама за преваспитање.

С друге стране, увођење могућности да јединствена казна затвора може трајати и дуже од 40 година отвара питање какво поступање осмислити према таквим осуђеницима. Подсетимо да пенологија данас сматра свако затварање које траје преко 10 години дуготрајним и указује на његове бројне лоше стране. Даље, животни услови у установама у којима су смештена лица лишена слободе су посебан проблем. У овом тренутку то особито важи за притворска одељења, што је апсурд јер се ради о лицима чија кривична одговорност још није доказана.

Закључна разматрања

Савремено државно реаговање на криминалитет карактерише стање конфузије у коме истовремено егзистрају елементи превентивног и ретрибутивног приступа уз пословично занемаривање широке социјалне профилактичке делатности којом би се утицало на факторе криминалитета и тиме одлучујуће утицало на смањење стопе злочина. Уосталом, превенцију као »утицај на механизме који воде у криминални догађај« дефинишу многи аутори (нпр. Ekblom). Други – као Freeman – сматрају да је треба поделити на два конститутивна елемента: предвиђање и интервенцију. Иако смо још далеко од могућности да поуздано антиципирамо чак и понашање појединца, а камоли кретање криминалитета као масовне појаве, то не значи да већ данас нисмо у стању да изаберемо адекватне мере спречавања таквих понашања.

С друге стране, наравно да нико разуман и обавештен не може оспорити да усвајање и примена кривичних закона утиче (како непосредно тако и посредно) на понашање људи и да деловање субјеката формалне социјалне контроле мора бити део свеукупних напора државе да заштити грађане од злочина. Даље, тешко је довести у питање чињеницу да су потенцијални преступници застрашени могућношћу да им најважнија добра до којих им је стало буду одузета. У том смислу, претња осудом на одређене санкције утиче на деловање појединца одвраћајући га од кажњивих дела.

Међутим, и поред ових неспорних истина, у наше време код истраживача, а у неким земљама и међу политичарима, сва је снажније изражен консензус да су могућности контроле криминалитета употребом механизма кривично правне репресије врло ограничене и да је политика јавне безбедности која почива искључиво или примарно на њиховом деловању недовољна за заштиту грађана. Како је то лепо истакла Barbara Hudson: »Примена искључиво казнене политике може имати само минимални утицај на злочин без шире социјалне стратегије превенције криминалитета у чијем склопу су и мере за смањење неједнакости и друштвених подела, као и мере усмерена на јачање социјалне сигурности«.

Када се о нашој земљи ради, сведоци смо обриса свега, само не оптимистичке слике начина на који се наша држава супротставља криминалитету. Отуда се изградњу делотворне стратегије контроле криминалитета појављује као приротетан државни и друштвени задатак. У њеном стварању, потребно је најпре нагласак ставити на широко схваћену социјалну превенцију – од изградње социјалног програма, до оспособљавања свих државних органа да, сваки у својој области, помогну спречавању криминалитета. Појаснићемо то на примеру сиве економије (која код нас представља реалан проблем за законите привредне токове). Сужавање њеног деловања мора се вршити паралелно са отварањем могућности за легалну зараду лицима који се, преживљавања ради, баве сивом економијом. Иначе би она, у одсуству озбиљног социјалног програма, лако могла постати део подземног, криминалног тржишта.

Затим, треба изградити еластичан систем кривично правне репресије који ће омогућити да се деловање државних органа прилагоди многоструким појавним облицима криминалитета – од традиционалних до нових. Када се одреде циљеви и проритети државног супротстављања

криминалитету, неопходно је створити добар нормативни оквир деловања. Издрадња модерног и усклађеног система кривичног права први је задатак. При том је потребно раскрстити са примитивном логиком по којој је грозничаво заоштравање репресије («све што нам треба је више реда и закона») једини правац контроле криминалитета – дакле, један од, али не искључиви. Код неких дела, напротив треба извршити декриминализацију, код других сузити казнене оквири, код трећих извршити скретање поступка у непеналном правцу. Тамо где то није могуће, покушати са увођењем алтернатива казни затвора (неке од њих – као рад за заједницу, е. *community service* – како ствари сада стоје, постоје у свим државама у окружењу сем наше).

Саме кривичне законе треба доносити са идејом да трају деценијама и престати са праксом њиховог пречестог («ударничког») мењања – дакле, потребна нам је **нормативна стабилизација**. Зауставити изградњу споредног кривичног законодавства које све више прераста у аутономни систем инкриминација и с тим у вези спречити тренд да свака утицајнија друштвена група у кривичне законе уноси оно што јој се чини потребним за заштиту њених или јавних интереса – како их она види.

Даље, требало би наставити са изградњом полиције као стручног, компететног и деполитизованог субјекта кривичне репресије који своје деловање обавља на основу закона и професионалне етике у корист већине грађана, поштујући при томе права човека. Судовима омогућити да важан посао обављају без притисака и коначно створити претпоставке за независност обављања судијске функције. Развити систем пенитенцијарних установа који одговара савременом нивоу пенитенцијарне праксе.

То с једне стране значи шире приступање сврси извршења казне лишења слободе (у том погледу треба реалније сагледати ресоцијализацију - тако да она буде један од могућих циљева који се третманима у пенитенцијарним установама реализују), али и развој специфичног менаџмента тих установа као важан аспект пенолошке праксе. С друге стране потребно је послушати дугогодишње затворске психологе и познаваоце понашања осуђеника, који (као Richard Wortley) тврде да режим у казним установама мора почивати на поверењу, поштовању, хуманим условима и индивидуализацији. То помаже да се оваква лица повинују захтевима који се пред њих постављају јер отклања провокације као део затворског живота.

Што пре се одлучимо да кренемо у изградњу модерне антикриминалне стратегије, брже ћемо превазићи хаотично стање у коме се код нас врши контрола криминалитета. Наравно, до правих решења доћи ћемо онда када криминалитет будемо довољно истражили како бисмо изнашли решења која ће избећи непотребно расипање енергије и средстава. С тим у вези, нека ми на крају буде допуштено да приметим да би у овим тренуцима када се разговара о даљим корацима у борби против организованог криминалитета било боље да они који на то могу да утичу прочитају резултате чувеног истраживања William-a Chambliss-a о «мрежама злочина» него да поново одгледају сагу Кум I-III снимљену по романима Marria Puzza.

Литература

- (1) Andenaes J.: Punishment and Deterrence, Ann Arbor, 1974.
- (2) Bright J, Crime Prevention in America, Chicago, 1992.
- (3) *** Canadian Sentencing Commission: Sentencing Reform – A Canadian Approach, Ottawa, 1987.
- (4) Chancer L.: Book Reviews, Theoretical Criminology 2/2003., pp.254-255.
- (5) Chevingy P.: The populism of fear – Politics of crime in the Americas, Punishment & Society 2003/1. pp.77-96.
- (6) Тирић Ј.: Друштвени утицај на казнену политику судова, Београд, 2001.
- (7) Чубински М.: Криминална политика, Београд, 1937.
- (8) Ekblom P.: Towards a discipline of crime prevention: a systematic approach to its nature approach to its nature, range and concept, Cambridge, 1994.
- (9) Фатић А.: Криминал и друштвена контрола у Источној Европи, Београд, 1997.
- (10) Faulkner D.: Crime, state and citizen: A field full of folk, Waterside, 2001.
- (11) Freeman R.: The idea of prevention: a critical review -u: Scott S., Williams S., Platt T. (eds.): Private risks and public dangers, Aldershot, 1992.
- (12) Gilling D.: Crime Prevention – Theory, policy and politics, London, 1997.
- (13) Hart H.: Punishment and Responsibility, Oxford, 1968.
- (14) *** Home Office: Crime, Justice and Protecting the Public, London, 1990.
- (15) Hudson B.: Penal Policy and Social Justice, Basingstoke, 1993.

- (16) Игњатовић Ђ.: Декриминализација и сужавање криминалне зоне - у зборнику Могући правци развоја југословенског казненог законодавства, Београд, 1999. с.81-103.
- (17) Кривокапић В.: Превенција криминалитета, Београд, 2002.
- (18) Милутиновић М.: Криминална политика, Београд, 1984.
- (19) Мрвић Н. и Ђорђевић Ђ.: Моћ и немоћ казне, Београд, 1998.
- (20) Noval M.: Who should go to prison - u: Sales B. (ed.): Perspectives in Law and Psychology, vol. I, New York, 1977.
- (21) Печар Ј.: Формално надзорство, Љубљана, 1988.
- (22) Pratt J.: Punishment and Civilization, London 2002.
- (23) Приморац И.: Преступ и казна – расправе о моралности казне, Београд, 1978.
- (24) Радуловић Љ.: Криминална политика – политика сузбијања криминалитета, Београд, 1999.
- (25) Sampson R.: Crime in Cities: The Effects of Formal and Informal Social Control –y: Reiss A. and Tonry M. (eds.): Communities and Crime, Chicago, 1986.
- (26) Sherman L. and Berk R.: The Specific Deterrent Effects of Arrest for Domestic Assault, American Sociological Review, 1984. pp.261-272.
- (27) Стојановић З.: Политика сузбијања криминалитета, Нови Сад, 1991.
- (28) Суботић Д.: Нова кривична дела корупције, Судска пракса 4/2002. pp.3-7.
- (29) Сулејманов З.: Криминална политика, Скопје, 2001.
- (30) Tonry M. and Farrington D.: Building a Safer Society – Strategic approaches to crime control, Chicago, 1995.
- (31) Törnudd P.: Fifteen Years of Decreasing Prisoner Rate in Finland, Helsinki, 1993.
- (32) Vaughan B.: Book Reviews, Theoretical Criminology 2/2003. pp.242-245.
- (33) Wortley R.: Situational prison control: Crime prevention in correctional institutions, Cambridge 2002.
- (34) Златарић Б. и Дамашка М.: Рјечник кривичног права и поступка, Загреб, 1966.
- (35) Zul Smith van D., Talking life imprisonment seriously in national and international law, 2002.

Скраћенице

КЗ РС –	Кривични закон Републике Србије
КЗ СРЈ –	Кривични закон Савезне Републике Југославије
ОКЗ –	Основни кривични закон
СГ РС –	Службени гласник Републике Србије
СЛ СРЈ –	Службени лист Савезне Републике Југославије
ЗКП –	Законик о кривичном поступку
ЗОМ –	Закон о оружју и муницији
ЗОНДОСОК –	Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминалитета

САВРЕМЕНИ ОБЛИЦИ ОРГАНИЗИРАНОГ КРИМИНАЛА И СИГУРНОСТ ПОЛИЦИЈЕ

Рамо Маслеша¹

Факултет криминалистичких наука Универзитета у Сарајеву

Апстракт: Сигурност је основна функција сваке државе, с обзиром на то да се без одговарајућег нивоа сигурности не може говорити о демократској владавини нити о стабилности друштва у цјелини.

Ново лице и природа сигурносних изазова и глобализација криминала са много већим распоном и вишедимензионалним облицима испољавања тражи и правовремени сигурносно-професионални одговор одговарајућих државних органа, како би се водила борба против свих девијантних пријетњи за сигурност држава које су усмјерене од стране транснационалних криминалних организација, са веома наглашеним симбиотичким везама које остварују са домаћим криминалним групама.

Организовани криминал као друштвени феномен и сигурносни проблем, данас представља једну од најсложенијих пријетњи за економску и социјалну стабилност и сигурност држава, па и читаву међународну заједницу.

Многоструки облици испољавања и све већа присутност и инфилтрација у разне области, узрокују различита изворишта несигурности у друштву. Очигледно је да на растућу економску и политичку моћ носилаца организованог криминала у великој мјери утиче спрега коју имају са појединцима из различитих институција, при чему је корупција кључно везивно ткиво и основно средство које прати развој организованог криминала. Различита дефиниција одређења тог сигурносног проблема не треба да буде препрека у осмишљавању оптималне стратегије која ће омогућити ефикасно отклањање узрока организованог криминалитета.

Нема сумње да се пред полицију постављају сложени задаци чије извршење треба да буде одговор на питање како постићи и одржати повољно стање сигурности уз поштовање свих међународних стандарда о људским правима и слободама и како у том процесу обезбиједити адекватну сигурност полиције. Кључне ријечи: сигурност, полиција, организовани криминалитет, корупција.

1. Увод

Научно представљање фундаменталних одредница савремених облика организованог криминала и сигурности полиције, нужно имплицира неколико релевантних напомена које се односе на демократско-сигурносне премисе које су од кључног значаја за развој сваког савременог демократског друштва. У том смислу треба назначити и схватити да је сигурност основна функција сваке државе, с обзиром на то да без одговарајућег нивоа сигурности не можемо говорити о демократској владавини ни о стабилности друштва у цјелини. Такође не можемо говорити о правном поретку без демократије и система људских права, слобода нити о сигурносној стабилности без одговарајуће обликованих институција које је штите. Према томе, сигурност је увјет, потреба и циљ сваке друштвене заједнице. Међутим, нема организованог друштва без унутрашњих

конфликтних ситуација у разним сегментима, па је и разумљиво потребно реагирање друштва како би се остварио потребан ниво заштите и сигурности, што се једино може постићи благовременим елиминирањем свих оних тенденција које би довеле у питање функционирање појединих подсистема у друштву. Свака држава као носилац сигурносне функције у друштву, поред сигурносне креира и атмосферу политичке толеранције, културе разумјевања с посебним акцентом на своју одговорност пред грађанством. Сваки грађанин цијени вриједност и значај друштва у оној мјери у којој му правни поредак осигурава егистенцијалне увјете за складан и цивилизиран живот.

Без досљедног поштивања устава и закона, владавине права, ограничења државне власти, уз демократску контролу легитимне државне моћи, те спречавања њене злоупотребе, као и потребне заштите права на живот, слободу, власништво, једнакост животних прилика и остварења личног достојанства, нема пожељног нивоа сигурности, ни основних права и слобода грађана, а ни амбијенталног демократског простора за функционирање демократских институција. Дакле, да би једно друштво изградило опће цивилизацијске сигурносне садржаје, оно мора изградити оптималну равнотежу између сигурности и слободе. На том путу стоје бројни изазови и разни облици деструкције који доводе до конфликта и сигурносне турбуленције, сукоба и опасности са примјеном разних облика насиља, који доводе до сигурносних импликација у разним подручјима живота и рада.

Ново лице и природа сигурносних изазова са глобализацијом криминала, са далеко већим распоном и вишедимензионалним облицима испољавања у виду кибернетичког криминалитета, прања новца, корупције, еколошког криминалитета, трговине опојним дрогама и људима, међународних превара укључујући путне исправе и кредитне картице, криминалитета путем Интернета, крађа умјетнина и културних наслеђа, међународног тероризма, недозвољене трговине разним врстама оружја итд. тражи и правовремени сигурносно-професионални одговор одговарајућих државних органа како би се водила борба против свих девијантних пријетњи за сигурност држава које су усмјерене од стране транснационалних криминалних организација, са веома наглашеним симбиотичким везама које остварују са домаћим криминалним групама. Овим никако не желимо прецењивати споменуте изазове. Напротив они су конкретна реалност, чија интернационализација доводи до сигурносних запрека у развоју сваког друштва, нарочито оних који се као и БиХ налазе у процесу транзиције.

Евидентне карактеристике свих сигурносних изазова, начин испољавања, организационо устројство, снаге, средства и методе дјеловања, вишедимензионалност, офанзивност, међусобна умреженост, кориштење научно-технолошких феномена све више доводе у питање досадашње могућности и способности институционалних механизма у заштити темељних вриједности сваког друштва.

Сувремена сигурносна збиља недвојбено указује на то да су криминалне организације како на подручју Босне и Херцеговине, тако и на интернационалном плану, за разлику од органа и служби сигурности, много ефикасније, ефектније и суптилније истражиле за себе погодности процеса транзиције и глобализације. Још увијек су примјетни заостајање и неспособност одговарајућих органа појединих држава, па тако и у БиХ, да либералним околностима успоставе правовремене, адекватно-правне и заштитне механизме за усмјеравање економских и других токова. То је остављало маневарски

простор за испољавање разних видova организираног криминалитета, с посебним тежиштем вјештог инволвирања њихових носилаца, у комуникацијске и друге канале који воде према појединим руководећим структурама привредне и државне власти. Својим инволвирањем, обимом и разноврсношћу, нарочито у дрској организираној форми, поприма све наглашеније сигурносне размјере, који све више узрокују и продуцирају несигурност у разним подручјима живота и рада.

Знанствено-технолошки развој, а нарочито достигнућа у области војне стратегије и технологије, при чему су различити типови система за конвенционално, нуклеарно, биолошко и хемијско наоружање доступни многим државама, па чак и терористичким групацијама. Наглашен раст свих видova информација и комуникација, са широким спектром метода и средстава, односно њихова злоупотреба с циљем надзирања људске дјелатности. Тражи се одговор на питање контроле технолошке моћи, односно који су то контролни и превентивни механизми и модалитети надзора, како се назначена достигнућа не би претворила у своју супротност.

Босна и Херцеговина као и свака друга модерна демократска и правна држава која се налази у процесу транзиције са свим тешкоћама политичке, економске, социјалне и друге нарави, настоји обликовати и артикулирати нови модел развоја демократије и њених институција, примјерено развоју свих савремених цивилизацијских друштава. У складу са уставно-правном структуром организације власти, путем институционалних механизма настоји осигурати заштиту основних вриједности пред свим облицима вањског и унутрашњег угрожавања. Са свим државним атрибутима требају се стварати демократско-сигурносни увјети за провођење владавине закона с основним циљем да се осигура опћа клима за друштвено-економски, социјални, културни и ини развој грађана и босанскохерцеговачког друштва у цјелини. На тај начин и област сигурности представља једну од кључних уставних категорија.

Дакле, свака оптерећеност на подручју унутрашње сигурности директно се одражава на способност БиХ да се активније укључује у већ познате интеграционе процесе који се одвијају у разним областима. Прецизније казано, евидентни и сложени проблеми на унутрашњем плану сваку државу чине непоузданим сигурносним субјектом међународних односа. Исто тако, неправовремено или споро реагирање на те разнолике изазове, доводи до импровизирајућих поступака, што у крајњој инстанци води ка дестабилизирању сигурности у сваком друштву. У тим сигурносним приликама и окружењу треба посматрати и свеукупне активности које су усмјерене на успостављање и прилагођавање полицијских структура новонасталим демократским околностима, како би организационо-функционалним, техничким, кадровским, образовним и другим реформама биле способне да у процесу транзиције, а и касније, обављају функцију која им је од друштва повјерена. Тај процес се одвија не само у државама које се налазе у транзицији, него и у осталим земљама са дугом демократском и сигурносном традицијом.

2. Неки политичко-сигурносни аспекти испољавања организираног криминала

Организовани криминал као друштвени феномен и сигурносни проблем, данас представља једну од најсложенијих пријетњи за економску и социјалну

стабилност и сигурност држава, а слободно можемо констатовати и за читаву међународну заједницу. Многоструки облици испољавања и све већа присутност и инфилтрација у разним областима, кориштењем евидентних неповољних кретања у друштвено-политичкој и економској сфери, те у другим подручјима, узрокује различита изворишта несигурности у једном друштву. Његова нарастајућа интернационализација доводи до озбиљних импликација у међусобној сарадњи држава. Наиме, досадашње активности недвојбено упућују на дугогодишње заостајање у стварању правног и сигурносног оквира за конкретно оперативно и системско поступање одговарајућих снага које су задужене за превенцију и репресију овог вида криминалитета. Осим тога, многоструки услови и погодности за развој организованог криминалитета на националном и интернационалном плану, са разарајућим посљедицама у области сигурности, отежава интердисциплинирани и ефикасан приступ, те правовремену реакцију свих домаћих и међународних институција, примјеном адекватних и разноврсних мјера с циљем спречавања и отклањања узрока који погодују његовом офанзивнијем испољавању.

Јачањем економске моћи и покривањем одређених области и територија, криминалне организације све више улазе у подручје примјене разних облика насиља и корупције, с основним циљем да се не стварају запреке у легализацији незаконито стеченог профита. Уједно то је најефикаснији начин блокирања и елиминирања свих настојања званичних репресивних органа за уочавањем незаконитости у одређеним пословним односима, тако „да није ријетка појава да је тешко разликовати неке легалне организације од појединих облика организованог криминалитета“.

Очигледно је, да на растућу економску и политичку моћ носилаца организованог криминалитета, у знатној мјери утиче њихова кому-никација, или прецизније, заштићена спрега коју имају са појединцима из разних институција, при чему је корупција то кључно везивно ткиво и основно средство које прати развој организованог криминалитета. Једном остварена таква симбиоза се више не може прекинути, с обзиром на то да би откривање спреге значило компромитацију за наведене представнике, а на другој страни алармирало органе и службе сигурности, те остале институције за предузимање свих законом расположивих мјера на супротстављању организованом криминалитету.

У том смислу неопходно је да се на научно-стручној и оперативној основи садржајно анализирају узроци, експанзија, офанзивност, распрострањеност, организираност, облици насиља и застрашивања, модалитети испољавања, кориштење свих глобалних, економских и технолошких процеса, области и подручја напада, посљедице за државу са политичко-сигурносним и другим импликацијама итд. Према томе, сва различита дефиницијска одређења овог друштвеног сигурносног проблема, те у законодавствима и криминалистичкој литератури многобројних држава, не треба да буду препрека у осмишљавању једне оптималне стратегије, која ће омогућити сигурносним и заштитним механизмима ефикасније отклањање узрока који погодују извршењу дјела организованог криминалитета.

Корупција је била пратилац у развоју сваког друштва, манифестирајући се у различитим облицима, све до оних форми које су узроковале такво оквирно понашање доводећи до институционалних политичких, социјалних, а тиме и сигурносних импликација. Она је све дубље продирала у коридоре апарата моћи држава и дјеловала као опијум на структуру државних службеника који су

једини „излаз налазили у организираном криминалу, односно корупцији“.

Степен њене присутности у једном друштву је одраз политичко-сигурносног и правног стања у којем се држава налази.

Међутим, тек крајем осамдесетих година отпочело се са активнијим изучавањем узрока тог веома опасног по заједницу друштвеног проблема и разумијевању њене природе и обима, али у оквиру организираног криминала. У том смислу, у већини европских кривичних законодавстава наилазимо на двије стварне корупције: активну и пасивну корупцију, док са криминолошко-криминалистичког гледишта већина аутора коруптивно понашање дијели на: уличну, уговарачку или корупцију у јавној управи, политичку, судску, привредну као и опћу корупцију под којом подразумева све преостале облике коруптивног понашања у разним областима друштвеног живота (здравство, просвјета, грађевинарство, спорт, социјална политика и сл.). Међутим, ипак постоји извјесна дивергенција у самој законској регулативи. Због тога концепт корупције треба шире посматрати у односу на криминалну корупцију, пошто се не би могла обликовати свеобухватна стратегија и тактика, техника и методика борбе против корупције, уколико би се она ограничила на криминални аспект ове веома опасне друштвене појаве.

Остаје чињеница да корупција било које врсте и на било ком нивоу озбиљно угрожава фундаменталне вриједности на којима свако друштво почива. Тако да повећање корупције, као и веза између легалности и илегалности која тиме настаје, представља најопаснији начин развоја организираног криминала.

Међузависност корупције и прања новца посебно се испољава на привредно-финансијском подручју. Економске анализе и друге студије говоре о сложености тог феномена, чиме он постаје све више политичко-сигурносни проблем, нарочито у државама које се налазе у транзицији. Велике финансијске добити које се остварују легализирањем незаконито стечених средстава, поред енормног богаћења, појединци стичу и наглашену моћ, што свакако представља велику кушњу и изазов за стабилност превасходно финансијског националног система, као и међународних финансијских институција. Овим се слаби правни систем државе, односно способност сигурносних и заштитних механизма, чиме се отвара пут нарастајућим економским и социјалним посљедицама. Политичко-сигурносне димензије овог вида криминалитета можемо пратити кроз свеукупне промјене које се одвијају на националном и интернационалном плану, са многоструким облицима и извориштима угрожености, а које разарајуће дјелују на фундаменталне вриједносне системе појединаца, односно друштва у цјелини.

Познато је, да се прање новца јавља у тзв. другој фази, односно након извршеног кривичног дјела којим се обезбјеђују средства на незаконит начин с циљем њихове касније легализације недопуштеним каналима. Из тог разлога се данас у свијету прање новца назива супсидијарним деликтом пошто се дешава у постделиктној фази. Управо у том процесу, органи и институције државе требају исказати пуну способност у праћењу токова прања новца и њихових носилаца предузимањем оперативних, тактичко-техничких и других мјера и активности, с циљем откривања и процесуирања. При томе се мора исказати ефикасност поступања, непристрасност, законитост, с обзиром на то да се у појединим приликама представници закона нађу у специфичним ситуацијама, када је ријеч о носиоцима овог криминалитета који су коруптивним понашањем стекли велико богатство и моћ, а тиме и утицај на поједине структуре власти.

Прање новца као сигурносни проблем друштва не може се разматрати ни анализирати парцијално, него је потребно цјеловито сагледавање свих узрока и

околности, те осталих аспеката који погодују овом виду криминалитета. Једна од основних карактеристика криминалних организација које се баве прањем новца јесте њихова професионализација. Она је у посљедње вријеме све значајнија с обзиром на вишедимензионалност испољавања прања новца, коју можемо сврстати у сљедеће облике: интензивно одвајање криминалних активности од активности прања новца; учешће професионалних перача као што су рачуновође, адвокати, приватни банкари; организирање служби за прање новца које су на располагању већем броју корисника и које нису у служби само једне криминалне организације. Дакле, професионализација унутар криминалних организација и оних стручњака-професионалаца из финансијских структура има превасходни циљ да се обезбиједи сигурност приликом легализирања новца, односно да се избјегну ризици, или сведу на најмању мјеру, уз истовремену примјену свих расположивих могућности на увећању профита.

Све је евидентније помјерање носилаца и извршилаца прања новца према другим финансијским институцијама, а не само банкама, с циљем да се преко предузећа која се баве финансијским услугама избјегну системи контрола које су увеле све веће банке. Поред тога, оријентација према финансијским и другим услужним институцијама, мотивирани су и сазнањем да је у тим институцијама наглашена „ликвидност различитих финансијских производа који пружају могућност починиоцима дјела прања новца да помјерају своје инвестиције великом брзином“.

Исто тако, користе се банке оних држава Европске уније, које још у законодавном смислу нису ријешили то питање. Стога, поједине криминалне организације напуштају централне банке, сматрајући да другоразредне банке неће „издавати извјештај о сумњивим транс-акцијама“. У питању су обично разне „врсте мјењачница, служби за исплату готовине, осигуравајућих друштава, брокера, увозника, извозника и других трговачких предузећа, продавница злата и драгоцјеног метала, служби за експресну испоруку и друге које се баве преношењем новца различитог степена савршенства и способности“.

У суштини, ријеч је о инволвирању токова прања новца у оним државама које немају строгу банкарску и финансијску законску регулативу или у оним државама чији је интерес улагање „страног капитала“, што свакако отвара простор да у тим повољним околностима долази до кориштења великог броја могућности захваљујући развијеним техникама и методама прања новца. Структура, форме и облици испољавања су у непосредној корелацији са другим врстама тешких кривичних дјела (трговина оружјем, опојним дрогама, отмице, крађа скупочјених аутомобила, корупција, фалсификовање новца, те докумената и кредитних картица, других идентификационих докумената, злоупотреба страних донација, коцкарнице и спортске кладионице), тако да данас на међународном тржишту доминирају вишедимензионалне, софистициране и специјалне форме прања новца, чији носиоци у континуитету истражују даље модалитете продирања у легалне финансијске и остале институције како на националном тако и на интернационалном плану. На темељу истраживања, праћења и кретања финансијских токова, празнина у правном систему, изучавања метода рада и поступања снага сигурности и технолошких достигнућа са могућношћу заштитне примјене, нарочито у трећој фази процеса прања новца, тј. фази интегрисања, у којој су на сцени претежно професионални банкари високог угледа и други финансијски службеници, остварује се, шири и јача

интернационална мрежа носилаца прања новца у више земаља, а с тим у вези и стварање високопрофесионалних група које учествују у вршењу назначених кривичних дјела.

Тај облик криминалитета се све перфидније и дубље инволвира у легалне економске системе. Такође, и отпор појединих држава, те недовољна заинтересираност, нарочито на конкретном оперативно-практичном плану, односно појединих политичких и економских субјеката, те нестабилност њихових економских и финансијских система су погодност за омогућавање прања новца.

Међу социо-патолошке појаве које утјечу на сигурност друштва, можемо назначити кријумчарење разним врстама оружја, а посебно трговина људима. Зато се без разлога не наводе процјене које указују на то да овај вид криминалитета доноси приход близу сто милијарди америчких долара на глобалном плану, тако да и државе са дугом демократском и заштитном традицијом, стабилним економским и социјалним приликама не могу успјешно да се одупиру организираном криминалитету, у којима је корупција такођер пратилац свих девијантних понашања. Међутим, оно што је посебно значајно истаћи, јесте покушај криминалних организација да кроз нове форме инфилтрације, корупције владиних службеника, празнине у законским прописима, нефункционирање заштитних механизма на потребном нивоу, искористе прилику да се процес транзиције и приватизације не одвија у складу са тржишним економским постулатима и слободној конкуренцији, него у таквим, економским условима у којима ће се на бази подмићивања, изнуђивања и оствареним везама, па чак и пријетњама остварити незаконити циљеви. Велике миграције становништва, те илегалне миграције у друге државе у знатној мјери утјечу на сигурност и представљају наглашени проблем. Осим тога, и други пратећи проблеми илегалних имиграната и њихов неконтролисан притисак, ставило је многе државе у велике сигурносне изазове и искушења. Подаци указују на велике миграције становништва из неразвијених у развијене земље. Уколико пак процес не тече планираном динамиком, имигранти се заустављају на пола пута, што и за њих представља велику неизвјесност и опасност. Често њихова крајња дестинација не буду жељене државе, него сиромашније земље из које су кренули с циљем рјешења својих егзистенцијалних проблема. Како немају основних средстава за животну егзистенцију—преживљавање, нарочито су жене присиљене на проституцију, што ствара додатне проблеме за органе и службе сигурности. Они који успијевају да се пребаце до замишљене дестинације, претежно остају дужни већи износ новчаних средстава. Таква лица су принуђена да се укључују у ланац криминалних активности, на дужи период, јер једино на такав начин могу вратити посуђени новац носиоцима криминалних организација. Према неким процјенама илегалним крујумчарењем миграната, оствари се годишњи профит већи од девет и по милиона US долара, што је двоструко више од кокаинских картела који су били на врхунцу своје криминално-економске моћи. Наглашена тенденција раста овог вида криминалитета и његова територијалност и распрострањеност, узроковала је велику забринутост држава које су интересантне за крајњу дестинацију, као и оних које служе као транзитно подручје према замишљеним одредиштима. Међутим, међународно кријумчарење лица не може се одвијати без изразите организираности, професионалности, специјализираности криминалних организација. Поменуто карактеристике налажу много конзистентнији и оперативно-ефикаснији приступ

органа и институција које су задужене за детекцију појавних облика, обима и аналогно томе ефикасно предузимање свих потребних мјера и активности на бескомпромисном пресијецању канала илегалних прелазака државних граница. С тим циљем неопходно је изнаћи најпогодније поуздане и прецизне методе, снаге и средства на супротстављању тој девијантној и по свако друштво опасној појави. Зато се може извући релевантан закључак који упућује на то да илегална миграција становништва не представља сигурносни проблем само оних држава које су крајње дестинације покушаја преласка и останка. То је данас јако важан глобални проблем, који захтијева планску, континуирану међународну сарадњу на спрјечавању и сузбијању илегалних миграција, односно канала кријумчарења људима. Посебно ако се зна да су у ланцима рада криминалних организација децидно разрађени задаци свих учесника у кријумчарским каналима, са логистичком подршком, везама у државама транзита, као и у државама крајњег одредишта, а да не спомињемо велике издатке оних држава које служе као транзитни центар (храна, становање, њихов транспорт у матичне државе итд.). Зато се овај вид криминалитета треба садржајно анализирати и пратити са међународног аспекта, пошто његова присутност и евидентан раст у условима политичке, економске и социјалне нестабилности и сиромаштва, може у перспективи узроковати не само сигурносне него и много веће друге посљедице.

Илегални промет и трговина опојним дрогама је једна од најприсутнијих облика испољавања организованог криминалитета, који носиоцима ових незаконих дјелатности доноси изузетно велике зараде. Стога се апсолутно не може процијенити вриједност трговине дрогом на глобалном плану. Према неким процјенама она се креће одмах иза глобалне трговине нафтом. Оно што је са сигурносног аспекта важно казати, јесте чињеница о његовој географској распрострањености и ширењу производног асортимана (хероин, кокаин итд.). Полазећи од тога, веома је тешко доћи до релевантних елемената који би послужили као прецизан супстрат у изради сигурносних процјена и процјена угрожености, јер, у питању су веома затворене криминалне организације са беспријекорном дисциплином и прерас-подјелом послова, који годишње премашују петсто милијарди, па чак и билијарду америчких долара. У питању је 8% укупне свјетске трговине. Остварена добит доноси и финансијску моћ која путевима прања новца представља дестабилизирајући фактор, како за државно тако и за међународно финансијско тржиште.

Алармантне размјере наркоманије и његова злоупотреба, особито међу млађим генерацијама, доводи до веома негативних трендова у развоју и одржавању потребне сигурности друштва. Тако да се међународним организованим криминалитетом у чијем су средишту производња, илегални промет и трговина разним врстама опојних дрога, вишеструко потиче продуцирање опће кризе и узрокује дестабилизација развојних перспектива у појединим подручјима. Такав притисак је и одраз унутархијерархијске структуре која је успостављена на територијалном принципу, које имају детаљно разрађена унутрашња правила понашања, са веома испољеном сигурносном компонентом и обученим и опремљеним снагама са најмодернијим наоружањем и осталим техничким средствима, са посредничким везама широм свијета. У посљедњем периоду су евидентни трендови појачаног присуства трговине опојним дрогама, тако да се више не може говорити о напријед наведеним износима, него о много већем профиту. Незаконита добит од илегалне трговине дрогама се преусмјерава у канале прања новца, што, с обзиром на огромне износе узрокује наглашене

тешкоће у раду легалних финансијских, банкарских и осталих институција, које још увијек нису успоставиле ефикасне механизме на сузбијању тог вида криминалитета. Појачано присуство и проширени асортиман је, поред осталог, и резултат увлачења појединих владиних представника, банкара, полицијских и других службеника у теже облике корупције, који својим држањем омогућују активност транснационалних криминалних организација, пошто су добијене награде за пасивно држање много веће у односу на средства која добијају на легалан начин. Међусобна увезаност поменутих организација, њихов тренд ширења на глобалном плану, полако прерастају у моћне корпорације са све наглашенијом интернационализацијом производње и неовлаштеног промета и трговине опојним дрогама. Оне веома суптилно користе све дубоке структуралне кризе на националном и интернационалном плану, недоследност законских прописа, неефикасну организацију и рад полицијских, правосудних и осталих чинилаца система. То је посебно изражено у државама које се налазе на ниској лествици привредног и економског развоја.

У оквиру овог дијела треба укратко споменути и проституцију која са сигурносног становишта представља проблем друштва, с обзиром на њену све већу организираност, која поред назначених девијантних понашања може узроковати или утицати на друге видове нарушавања опће сигурносне климе. Носиоци криминалних организација који су укључени и у овај вид незаконитости, све више се баве бијелим робљем, тј. дјевојкама и женама. Мада овај облик криминалитета нема друштвену опасност као друге врсте инкриминација о којима смо већ говорили, нити може бити такав дестабилизирајући фактор у развоју једног друштва, ипак он остаје сигурносни ризик због веома широких могућности за укључивање лица која се баве проституцијом у вршењу тешких кривичних дјела. Евидентна је веза између криминала и проституције која се испољава у разним подручјима. Инкриминације су у одређеној корелацији са наркоманијом, коцкањем, алкохолизмом, те другим социо-патолошким појавама, које имају штетни утјецај за свако друштво. Друштвена опасност од ових девијантних понашања треба да потакне не само органе и службе сигурности, него и остале владине и невладине институције, како би се ефикаснијим, планским мјерама ублажавали узроци који доводе до извршења назначених и осталих кривичних дјела. Неразумне мјере које се проводе ради стицања економског профита имају за посљедицу угрожавање животне средине у квантитативном и квалитативном смислу. То је данас, планетарни проблем. Стога њега треба посматрати са економског, политичког, правног, а особито сигурносног стајалишта. Само се на тај начин могу обликовати и имплементирати потребне мјере с циљем заустављања девијантних тенденција, односно кривичних дјела којима се наносе еколошке штете. У том смислу од посебног значаја је познавање облика угрожености животне средине, на темељу којих се планирају адекватне мјере превенције и репресије. У научној и стручној литератури могу се запазити разноврсни облици угрожености. Управо због свог интернационалног карактера, еколошка проблематика је дошла у фокус интересовања на међународном, односно глобалном плану. Питања из те сфере се садржајно разматрају у оквиру ОУН-а, те других међународних институција, тако да је одржано низ конференција и међународних скупова, на којима су донесене декларације, конвенције, повеље, протоколи, стратегије, информације о заштити човјекове средине. Овим документима се утврђује међународно-правна заштита и унапређење животне средине, што се једино може постићи адекватном

сарадњом на нивоу међународне заједнице, уз максималан ангажман свих њених субјеката, као и осталих националних и интернационалних институција, како би се заједничким акцијама успјешно рјешавали еколошки проблеми, посебно они узроци који доводе до незаконитог понашања.

Ових неколико назнака упућује на закључак, да ће организирани криминалитет, а полазећи од све интензивније међузависности држава, и у наредном периоду искористити празнине и предност разних прилика, чиме ће он још више постати транснационални проблем и тиме поставити нове и далеко отежавајуће изазове националној и интернационалној сигурности. На тај начин он ће добијати веома наглашену организирану политичко-сигурносну и криминалну форму, која све више постаје отвореном пријетњом за економску и политичку стабилност и сигурност држава.

3. Организационо-функционални, техничко-технолошки, образовни и други аспекти битни за сигурност полиције у супротстављању организираном криминалу

Нова улога полиције у супротстављању свим облицима криминала, а водећи рачуна о властитој сигурности, намеће потребу научног прилажења проблемима, сталну модернизацију, техничко опремање, усавршавање, непрекидно образовање итд., с јасном намјером да полиција постане стварно прогресивна и високо цијењена заштитна снага унутар сваког друштва. Тај процес односно организационо-функционално прилагођавање на опћеприхваћеним демократским принципима имплицира:

- развој полицијских структура као организација са стабилном, јединственом кооперативном унутрашњом организацијском структуром, са јасно прецизираним функцијама, које ће као извршни легитимни органи државе своје активности проводити у складу са демократским вриједностима друштва. Значи флексибилно, али у коначном исходу досљедно поштивање и провођење закона, којим ће се осигурати слободан демократски простор и у којем ће се одвијати потребне политичке и друге активности, одржавати фундаментални принцип правне државе и цивилног друштва, с посебним акцентом на заштиту основних права и слобода грађана,
- полицијске структуре са таквим системом руковођења којим ће се реализирати стратегијско-оперативне активности ради остварења конкретних циљева, који служе као водила са јасном визијом демократског поступања полицијских снага у будућности,
- напуштање још увијек традиционалних формалних контаката према јавности и преферирање таквих односа који ће водити ка конципирању нових програма, а који ће се заснивати на релевантним сигурносним процјенама и прогнозама, који треба да поприме институционални карактер. Дакле, полицијске снаге као дио друштва које ће се у свом дјеловању показати као способне и разумне организационе структуре, и као легитимни и сензибилни „промотор закона“ са јасно дефинираном улогом и морално-етичким вриједносним судовима. Само коректан приступ, савјесно и законито предузимање радњи у складу са професионалном етиком је путоказ да полицијске снаге у перспективи постану цијењене јавне службе. Очито је полиција стављена у позицију да мора перманентно водити рачуна о томе да у

свакодневним сусретима са грађанством представља полицијску организацију, а тиме и полицијску професију у цјелини. Стога полиција кроз свој рад у континуитету треба да пропитује и послушају јавност ради свог адекватног односа а што ће послужити као релевантан фактор у обликовању полицијске филозофије,

– полицијске организације које ће уживати повјерење јавности, при чему се поступци њених службеника морају базирати на кодексу професионалног понашања. Тиме желимо рећи да полиција није само занимање. Напротив, она је у демократском друштву далеко више. Наиме, повјерење јавности које се полаже у полицију захтјева од ње да она значајну пажњу поклони дијагностицирању сигурносних проблема, а посебно да се дјелатност у перспективи треба све више сагледавати у смислу пружања услуга а не у „примјени силе“,

– обликовање и имплементација нове стратегије односа између полиције и медија која се треба одвијати на планским интеракцијским и проактивним контактима с циљем упознавања и рјешавања уз помоћ локалних заједница релевантних сигурносних питања, с оријентацијом на превенцију криминалитета,

– изградњу полицијских структура које су од парламената добили демократску легитимацију и положили заклетву да ће штитити и бранити правни поредак државе, а не повлађивати политичким свакодневним гледиштима и утицајима странака и појединаца. Оне морају својим легитимитетом показати да су у служби грађана а не политике. У том смислу посебно истичемо да се однос полиције према политици, односно њена аутономност треба одвијати у уставноправним оквирима са легитимном цивилном контролом. Дакле, полицијске снаге према политици требају одржавати такву неутралност која ће им омогућити да као легитимни органи влада у оквиру законских овлашћења приликом свог конкретног дјеловања, а нарочито у сложеним и конфликтним ситуацијама покажу своју спремност и одлучност да су оне „странке“ провођења основних закона који вриједе за све грађане. Сви нерјешени проблеми политичке нарави не смију се одражавати на полицију. Свако кориштење полицијских снага од стране политике у оним приликама гдје је првенствено потребно политичко рјешење сматра се злоупотребом кориштења полиције,

– понашање полиције које се треба заснивати на увјерењу да је њихова основна брига заштита, а не спречавање људских слобода, јер свако незнање, нестручност, недостатак деонтолошке димезије, достојанства и слично оставља један од најдубљих трагова у полицијској служби,

– развијање партнерства између полиције и локалних колективитета у сузбијању и превенцији криминалитета и одржавању јавног реда и мира, треба све више да прераста у функцију служења, које уједно представља једно од темељних начела демократске полиције будућности. Професионализација тих односа треба да води у правцу да полицијске структуре постану високо цијењене заштитне снаге унутар заједнице, а не да остану затворени вриједносни систем вођен искључиво употребом прејаке моћи државе. На оперативно-стручној, професионалној и образовној равни, посебно истичемо:

– полицијске снаге које ће ауторитативно и ефикасно реагирати у сложеним сигурносним приликама, те на системски начин вршити идентификацију проблема, када до изражаја треба да дођу иницијатива,

законитост, способност, креативност, одговорност, те ефикасна процјена као и умјешност у разрјешавању евентуалних наглашених комплексних ситуација,

- унапређење стручно-оперативне дисциплине која имплицира одговорно, тачно, брзо и прецизно извршавање задатака који проистичу било из глобалног плана, конкретне оперативне акције или конкретног предмета, као саставног дјела плана оперативног истраживања,
- квалитетне оперативно-аналитичке процјене, као и оперативно истраживање сигурносних појава и догађаја, савремене методе и технике, те усавршавање и овладавање креативним принципима и методологијом руковођења с циљем ефикаснијег усмјеравања оперативно-тактичке дјелатности,
- да се на темељу истраживања свих жаришта девијантног понашања обликује добро осмишљена, ефикасна, правилно постављена и усмјерена, професионална, законита, са избором метода и средстава, временски и просторно одређена полицијска стратегија, чијом ће се имплементацијом одржати повољно стање сигурности,
- исказивање флексибилности у локалним заједницама с многим различитостима, те кроз имплементацију превентивних програма отклањати узроке који генерирају разне облике девијација, дајући при том предност оним оперативним методама које рјешење проблема налазе без примјене мјера репресивног карактера,
- успоставити такав проток информација из ове области, који ће на најефикаснији, најекономичнији, а посебно оперативно-заштићен начин, доћи до заинтересираних корисника и које ће послужити за успјешно планирање оперативно-тактичких задатака, са динамиком и свим тактичко-техничким мјерама, употребом најсавременијих средстава служби сигурности и осталих оперативних органа,
- континуирана комуникација између свих укључених сигурносних и заштитних механизма,
- одређивање приоритета у оперативном и криминалистичко-обавјештајном дјеловању,
- начин сигурносне заштите у припремању операција и потребној сурадњи са осталим владиним и невладиним институцијама;
- правовремено изналагање алтернативних оперативно-тактичких рјешења у случају уочених пропуста и недостатака током криминалистичке обраде,
- испољавање конкретног оперативно-тактичког опреза, добру припремљеност и планирање, те практично усавршавање одбрамбених тактика и учење нових техника са потребном физичком и психичком спремношћу, као гаранције полицијске заштите те да полиција неће употријебљавати силу него само онда када је то нужно и у потребној мјери за обављање својих задатака,
- познавање и наглашена заинтересираност, нарочито руководних кадрова за познавањем неопходних регулативних правила струке, овладавање и имплементација менаџментских начела, те залагање за остварење сигурносних циљева полицијске организације,
- оперативна сналажљивост у разумјевању комплексних проблема и демонстрирање зрелог приступа и расуђивања, законитост приликом примјене појединих овлаштења, објективност, коректност и праведност у конкретном поступању, одмјереност и психичка стабилност у примјени средства принуде, прецизно дефинирање мјера и поступака са разрадом конкретних задатака,

одговарајућа контрола са провјером тачности података који су резултат оперативног поступања, оперативна мобилност и благовремено реагирање у специфичним ситуацијама, опрезност у сложеним конфликтним ситуацијама и слично,

– перманентни тренинг полиције и њено упознавање са свим технолошким достигнућима која користе криминалне организације,

– заштита породица полицијских службеника итд.

Поред назначених питања која недвојбено утичу на даљи процес реструктурирања и успјех у раду полицијских структура, посебно апострофирамо планирање и креирање политике образовања за одређене врсте и профил оперативних и руководних кадрова, како би својим стручно-оперативним, искуственим, техничко-технолошким, системским и другим потребним перформансама били још ефикаснији у функцији генералне превенције девијантних понашања. Полицијско искуство је показало да уколико се занемаре краткорочне, средњорочне и дугорочне планске потребе за кадровима у полицији, на те-мељу чега би се градила пројекција образовања, припрема и едукација за руковођење, може поред осталог, довести до дисфункције и дезорганизације, односно једне врсте тихе „патологије полицијског система“. Посматрајући полицијске структуре никада као у овим транзицијским временима, а тиме и реформским кретањима унутар полиције, потреба за образовањем полиције и кадрова за руковођење није била императивнија. Према томе, образовање у полицији на свим нивоима мора имати такву матрицу свестране употребе у конкретној дјелатности полицијских снага, да се знање и способности показује као њихов инструмент у различитим сегментима обављања сигурносних задатака. За полицијске структуре вриједи исто што и за друштво у цјелини, да су способне и у условима сложених сигурносних проблема обликовати своју филозофију будућности, сагласно преображајима у друштву. Ако то нису у стању обезбиједити, полицијске организације ће веома брзо попримити традиционалну затворену конзервативну хијерархијску форму. Кључни фактор таквог понашања јесте недостатак кадрова образованих и припремљених за иновативно руковођење. Ради тога је потребно да се у континуитету функционирања полицијских организација обезбјеђује таква клима која ће припадницима полиције омогућити да искажу своју иновацијску снагу младости и стручности и тако и учини креативним личности, спремне и способне да се суоче са свим сигурносним изазовима који са собом доноси сувремене научни и технолошки развој.

Образовни концепт који је окренут будућности не представља само важност у погледу мотивацијских фактора код чланова колектива, него је и веома снажан инструмент за осигурање виталности организације. Осим тога, ствара се и амбијент привлачности, тако да планирање напредовања и функционално образовање омогућавају и другим припадницима да се квалитетно усавршавају на разним оперативним, односно руководним нивоима. Према томе, образовање у полицији на свим нивоима мора имати такву матрицу свестране употребе у конкретној, професионалној и законитој дјелатности полицијских снага, које ће бити оспособљене за обављање веома одговорних задатака. Суремено образовање које ће доприњети још бржем и ефикаснијем организационо-функционалном демократском прилагођавању полицијског дјеловања треба да представља најдрагоцјенију инвестицију за полицију будућности.

Међутим, организација образовања за напредовање подразумјева и претходну селекцију на свим нивоима према способностима и склоностима, чиме ће се

зауставити продукција полуобразованих кадрова. Посебно ако знамо да у промјењеним друштвеним приликама, полицијска организација мора бити способна да брзо и интелигентно реагира на све друштвене промјене. Такође, једна од кључних претпоставки успјешног организационо-функционалног и оперативно-професионалног, односно демократског прилагођавања јесте техничко-технолошка опремљеност, односно примјена технолошких средстава на сузбијању свих девијантних појава, уз истовремено потпуно очување уставних права и слобода грађана. Велика је злоупотреба технолошког развоја од стране транснационалних криминалних организација, особито на подручју кориштења најсавременијих технологија за тајно договарање и припремање тешких кривичних дјела са осавремењавањем модус операнди и истовремено заједничко планирање на највећим даљинама, а да притом не остављају ни најмање трагове. Према томе, примјена технике и најсавременијих метода у сузбијању девијација данас је неопходнија него икада раније, пошто су технолошка достигнућа веома моћна средства у рукама криминалних организација. Међутим, увијек се мора имати у виду да све видове едукације и стручно-оперативних сазнања и метода које полиција настоји прилагодити потребама у супротстављању вишедимензионалним облицима криминала, кориштењем потребних техничких средстава, са изузетном упорношћу прате криминалне групације с намјером откривања слабих тачака и, аналогно томе, планирају вршење кривичних дјела. Исто тако, од посебне важности је и социјални статус полиције, односно њихов материјални положај, који и те како може утјецати на укупан процес организационо-функционалног прилагођавања. Изражени проблеми у тој области могу бити само запрека у далекосежном развоју полицијских организација, односно бржем и сигурнијем увођењу полиције за рад у савременим демократским условима. Нема сумње да се пред свим полицијским структурама постављају изузетно сложени задаци, односно који су то облици и модалитети сигурносне заштите полицијских структура у савременим условима, или прецизније, како постићи и одржати повољно стање сигурности уз поштивање свих међународних стандарда о људским правима и слободама и како у том процесу обезбиједити адекватну сигурност полиције од разних облика угрожености и других притисака.

Др Мићо Бошковић
Полицијска академија
Београд

***ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ПРИМЕНЕ НОВИХ МЕТОДА У
СУПРОСТАВЉАЊУ ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛИТЕТУ***

РЕЗИМЕ. У циљу ефикасног супростављања организованом криминалитету Законик о кривичном поступку садржи одређене одредбе, али су његовим изменама и допунама уведене посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала¹. У истом циљу донет је Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминалитета и његове измене и допуне којима су формиран носе субјекти и дата нова овлашћења када се ради о кривичним делима организованог криминалитета². Одредбама поменутих закона предвиђена су шира овлашћења и извршена легализација специјалних метода чијом употребом се могу обезбедити и докази. У овом раду се углавном разматрају ове радње и мере са криминалистичког становишта, тј. какав је њихов значај и допринос када се примењују као криминалистички методи у супростављању организованом криминалитету, указујући на неке присутне и могуће проблеме и имајући у виду досадашњу нашу праксу и искуства неких страних земаља.

¹ Законик о кривичном поступку је објављен у Службеном листу СРЈ бр. 70 од 28.12.2001.г., а измене и допуне у броју 68 од 19.12.2002. г.

² Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала је објављен у Службеном гласнику Србије бр. 42 од 19.07.2002.г., а измене и допуне у броју 27 од 19.03.2003.г. и број 39 од 11.04.2003.г.

Кључне речи: организовани криминалитет, супростављање, орган унутрашњих послова, државни тужилац, специјални методи, прикривени иследник, заштита сведока.

УВОД

Организовани криминалитет, посебно онај са интернационалним обележјима или транснационални организовани криминалитет представљају озбиљан угрожавајући фактор безбедности и стабилности сваког друштва, па самим тим је и озбиљна претња безбедности на националном и међународном нивоу. Стога је логично што свака држава, али и међународна заједница предузима одговарајуће мере у циљу заштите својих виталних вредности и интереса од напада организованог криминалитета, тим пре што исти настоји да се инфилтрира и да заузме одговарајуће позиције у политичким и економским структурама. Наиме, организовани криминалитет настоји да изгради систем сопствене заштите и зато примењује насиље и застрашивање, или успоставља везе са државним органима, политичким структурама, медијима, привредним и финансијским системима.

Ради ефикаснијег утицаја на етиолошке факторе и постизања што већег ефекта у откривању, разјашњавању и доказивању кривичних дела организованог криминалитета, у националним и међународним оквирима предузимају се и адекватне превентивне и репресивне мере. То указује на чињеницу да се супростављање организованом криминалитету не може успешно спроводити и искључиво на националном нивоу, што је међународна заједница уочила и реаговала доношењем низа међународних аката и одржавањем разних међународних скупова. Радње и мере предвиђене у међународним актима треба уграђивати у национална законодавства, јер ће то допринети бољој међународној сарадњи, тимском и стручном раду на превентивном и репресивном плану.

Поред доношења прописа који садрже нове редње и мере које се примењују кроз криминалистичке методе, у многим земљама оснивају се и нови специјализовани органи за борбу против организованог криминалитета, а нарочито

оних делатности које се односе на: кријумчарење дрогом, оружјем, муницијом, недозвољену трговину женама, децом и људским органима, тероризам, корупцију, прање новца, трговину радиоактивним и другим опасним материјама као и на информационе системе (разни облици компјутерског криминалитета).

Свака држава мора да сагледа узроке и облике организованог криминалитета и интензитет угрожености и да донесе такве прописе који ће омогућити примену савремених метода заснованих на научним и техничким достигнућима, уз вођење рачуна да се не повреде основна људска права и слободе.

Супротстављање организованом криминалитету треба водити плански и организовано, уз примену начела брзине и оперативности, јер ако успе да заузме позиције у политичким и економским сферама, онда је много теже његово откривање, обезбеђење доказа и разјашњавање успостављених криминалних веза. Успешне борбе против организованог криминалитета нема без политичке воље државе, тј. политичког консезуса у енергичном сузбијању свих видова организованог криминалитета где неће бити заштићених и недодирљивих.

ОСВРТ НА ЗАКОНСКУ РЕГУЛАТИВУ НОВИХ РАДЊИ И МЕРА У СУЗБИЈАЊУ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Нове радње и мере у сузбијању организованог криминалитета предвиђене су одредбама ЗКП и његовим новелама, као и Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала. Наведене радње и мере у овим законима примењују се као самостални криминалистички методи или у склопу појединих од тих метода у циљу ефикаснијег сузбијања организованог криминалитета. Свакако да при њиховом прописивању и примени треба водити рачуна о људским правима и етичким нормама, укључујући достојанствено и хумано понашање према свим лицима која се појављују у поступку. Међутим, не смеју се запоставити и прописи који треба да пруже пуну заштиту припадницима

полиције, али и државном тужиоцу, с обзиром на његову нову улогу у преткривичном поступку.

Законик о кривичном поступку је у основним начелима прописао низ мера којима се гарантују људска права и слободе, примена законитости и остваривање предвиђених права осумњичених, окривљених и оштећених.

Са становишта ефикасности у сузбијању свих облика криминалитета веома је значајна нова, руководећа улога државног тужиоца у односу на претходни ЗКП када је тужилац усмеравао преткривични поступак. Сада државни тужилац руководи преткривичним поступком што подразумева и нека његова нова овлашћења, поред постојећих облика сарадње и координације, што је од значаја за оперативну делатност полиције у прикупљању и обезбеђивању доказа, јер у примени криминалистичких метода начела брзине и оперативности морају да дођу до пуног изражаја. Поред руководеће улоге у преткривичном поступку, посебно су значајна нова овлашћења која државни тужилац има према Новелама ЗКП у поступку сузбијања организованог криминала. То је и логично с обзиром на друштвену опасност ових кривичних дела и на сложеност и тежину у њиховом откривању и обезбеђивању доказа. Поред нових овлашћења државног тужиоца, предвиђају се и неки нови органи сузбијања организованог криминалитета. Тако Закон о организацији надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала предвиђа следеће нове органе: Посебно одељење за сузбијање организованог криминала при Окружном тужилаштву у Београду, Специјално тужилаштво којим руководи специјални тужилац за сузбијање организованог криминала, Служба за сузбијање организованог криминала у оквиру МУП-а, Посебно одељење за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала у оквиру Окружног суда у Београду – Посебно одељење Окружног суда, Посебно одељење Апелационог суда у Београду за поступање у предметима организованог криминала и посебна притворска јединица у Окружном затвору у Београду за издржавање притвора одређеног за кривична дела организованог криминала.

Веома је значајна одредба ЗКП којом се омогућава да орган унутрашњих послова може обезбедити и лични доказ. Наиме, ако осумњичени у присуству

адвоката да исказ органу унутрашњих послова и том приликом буде саслушан према одредбама о саслушању окривљеног, записник о његовом саслушању може се користити као доказ у кривичном поступку.

За сузбијање организованог криминалитета и других тежих кривичних дела ЗКП омогућава коришћење надзора и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и птичких снимања лица, предвиђајући под којим условима се то може урадити. Значајна је новина да су наведене мере доказна средства и ако су спроведене у складу са одредбама ЗКП, онда се на прикупљеним подацима може заснивати пресуда.

Такође, ЗКП решава једну ситуацију која се до сада појављивала у пракси у оквиру које је тешко било прикупити потребне информације. Наиме, за одређена кривична дела (казна затвора 10 или више година) истражни судија може, на предлог државног тужиоца наредити банкарској, финансијској или другој организацији да достави податке о стању пословних или личних рачуна осумњиченог.

Новела ЗКП садржи посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала, наводећи да се исте примењују на случајеве основане сумње да је извршено кривично дело резултат организованог деловања више од два лица чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи. Поред наведених услова, да би постојало дело организованог криминала морају бити испуњена још најмање три од следећих услова: да је сваки члан криминалне организације имао унапред одређени задатак или улогу, да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или неограничено, да се делатност организације заснива на примени одређених правила интерне контроле и дисциплине чланова, да се делатност планира и врши у међународним размерима, да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену, да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре, да се користи прање новца или незаконито стицање добити, да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, медије, извршну власт или судску власт или на друге економске чиниоце.

У циљу ефикаснијег откривања, разјашњавања и доказивања кривичних дела организованог криминалитета, Новела садржи и низ других радњи и мера, међу којима су посебно битне:

- саслушање као сведока припадника криминалне организације (сведок сарадник)
- искази и обавештења која су органи унутрашњих послова и државни тужилац у преткривичном поступку могу се користити као докази, али се одлука не може заснивати само на њима
- контрола пословања одређених лица где документација може послужити као доказ у кривичном поступку
- пружање симулованих пословних услуга
- склапање симулованих правних послова
- омогућавање прикривеног иследника
- мере контролисане испоруке
- посебна заштита сведока, сведока сарадника и чланове њихове уже породице.

Закон о изменама и докупима Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала такође одређује појам организованог криминала по којим сматра вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника за које је предвиђена казна затвора од 4 године или тежа казна. Под организованог криминалног групом подразумева се група од три и више лица која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела, за које је предвиђена казна затвора од 4 године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи. Под другом организованом групом подразумева се група која није образована у циљу непосредног вршења кривичних дела нити има тако развијену организациону структуру, дефинисане улоге и континуитет чланства својих припадника, али је у функцији организованог криминала.

Новеле овог Закона садржавале су поглавље под називом: Посебна овлашћења надлежних државних органа у кривичном поступку за кривичан дела организованог криминала. У оквиру тих овлашћења било је предвиђено задржавање лица од стране овлашћеног службеног лица у просторијама службе, али најдуже до 24 часа, с тим што изузетно превентивно задржавање лица може да траје и до 30 дана али у просторијама Посебне притворске јединице под Законом предвиђених условима. Овлашћено службено лице је такође могло да лице за које постоје основи сумње да је извршило кривично дело са елементом организованог криминала задржати у просторијама Посебне затворске јединице до 30 дана, док под законским условима истражни судија посебног одељења окружног суда на предлог Специјалног тужиоца може одредити притвор у посебној притворској јединици у трајању до 3 месеца. Наведене одредбе подлежу преиспитивању од стране Народне скупштине у року од 90 дана од ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала. Имајући у виду резултате у борби против организованог криминала као и питање уставности и законитости оваквих одредби, за претпоставити је да ће Народна скупштина извршити одговарајуће измене ових прописа. Међутим, пре истека рока од 90 дана Уставни суд Србије је, због опасности да могу наступити неотклоњиве штетне последице, дана 05.06.2003. године донео привремену меру о суспендовању наведених одредби о тзв. «полицијском притвору», тако да се сходно тој одлуци, ове одредбе више не примењују у пракси.

Сагледавајући нове радње и мере које налазе своју примену кроз криминалистичку праксу у сузбијању организованог криминалитета, може се констатовати да су оне биле нужност актуелног времена с обзиром на развој и утицај организованог криминала на многе друштвене, политичке, државне, економске и финансијске структуре. Томе иде у прилог и чињеница оснивања специјализованих органа надлежних за примену предвиђених специјалних метода ради ефикаснијег обезбеђења материјалних и личних доказа нужних за даље вођење кривичног поступка.

КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ НОВИХ ЗАКОНСКИХ РАДЊИ И МЕРА У СУЗБИЈАЊУ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Динамичност и адекватност прописа морају да буду у складу са развојем и испољеним облицима и степеном друштвене опасности организованог криминалитета. Стога је нужно вршити измене постојећих законских прописа и доношење нових прописа који ће обухватити такве радње и мере које су у пракси применљиве и које кроз примену адекватних криминалистичких метода доприносе откривању, разјашњавању и доказивању кривичних дела организованог криминалитета. У супротном, превазиђени и застарели методи нису применљиви у сузбијању организованог криминалитета на садашњем степену његовог развоја, па самим тим и не могу дати задовољавајуће резултате, већ напротив, омогућиће организованом криминалитету да све више продире и заузима позиције у политичким и економским структурама чиме и обезбеђује сопствену заштиту. Сходно томе, спречавање, откривање и доказивање кривичних дела организованог криминалитета не може да буде ефикасно уколико се не користе научни методи и достигнућа природних, техничких и друштвених наука, која могу наћи своју примену у криминалистици. Очигледно је да досадашњи прописи, односно прописана овлашћења и субјекти нису били довољни за ефикасније супростављање организованом криминалитету, што је, поред осталог и утицало на доношење новог ЗКП и његових Новела, као и Закона о организацији надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала и његових измена и допуна.

Примена нових метода и коришћење научних и техничких достигнућа подразумева већи ниво стручности кадрова, што опет захтева одговарајуће облике школовања, специјализације и стручног усавршавања и оспособљавања. У том контексту треба изучавати проблематику везану за људска права, слободе и полицијску етику, како у практичној примени не би дошло до њихове повреде, незаконитог и нехуманог понашања. Управо, због тога је и присутна извесна бојазан када се ради о регулисању и примени нових метода, мада се ти

методи примењују искључиво према лицима за која постоје основи сумње да врше кривична дела организованог криминалитета, а не према другим грађанима, тако да су ти методи управо у функцији заштите људских права. Битно је да свака држава сагледа етиолошке и феноменолошке карактеристике организованог криминалитета на њеном подручју и да, користећи искуства других земаља и одређена акта међународне заједнице доносе одговарајуће прописе и изнађе најадекватније методе у сузбијању организованог криминалитета, а нарочито транснационалног организованог криминалитета, који представља значајну претњу националној и међународној безбедности.

Радње и мере које се не могу применити у практичном раду на откривању и доказивању кривичних дела, немају криминалистички значај, без обзира којим актом биле предвиђене. Стога је битно да процесни или други закони и остали акти у својим нормама садрже такве радње и мере које, у склопу криминалистичких метода, могу допринети сузбијању свих врста криминалитета, а посебно савремених облика организованог криминалитета. У том контексту мора се водити рачуна о тактици и техници предузимања појединих радњи и мера, оперативном и процесном значају добијених чињеница и специфичностима методике откривања, разјашњавања и доказивања посебно сваког кривичног дела. Закони не могу детаљисати нити прецизирати све могуће начине спровођења радњи и мера, тј. њихову тактику технику и методичку, па је потребно предузети доношење одговарајућих подзаконских аката којима ће се, уз поштовање процесних и криминалистичких правила, предвидети начин поступања, стандардизовати и уједначити сам поступак практичне реализације појединих радњи и мера, односно конкретних криминалистичких метода.

Претходно су наведене дефиниције организованог криминалитета које су садржане у Новелама ЗКП и у Закону о изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала који даје сасвим прихватљиву дефиницију у односу на његово претходно одређивање садржаја појма организованог криминала. Дефиниција дата у ЗКП заснива се на 11 карактеристика за идентификацију организованог

криминала који је усвојила Европска унија – Радна група за наркотике и организовани криминал – 1994. док се дефиниција из другог поменутог закона заснива на одредбама Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала.

Упоређујући садржаје ове две дефиниције може се констатовати да се као један од услова у дефиницији из ЗКП предвиђа делатност криминалне организације планирана на дуже време, или неограничено, док се у другој дефиницији организованог криминала, под тим појмом може сматрати и када криминална група постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења чак и једног кривичног дела. Очигледно да међу ове две дефиниције постоји одређена неусклађеност што може да има и практичне импликације, па се и поставља питање зашто се не донесе јединствена законска дефиниција организованог криминалитета на простору наше државне заједнице.

Веома често се говори о међународном, интернационалном, транснационалном криминалитету и то са различитих аспеката, па је логично да се одреди садржај тог појма, нарочито у контексту разматрања нових криминалистичких метода у сузбијању организованог криминалитета. Присутни су различити приступи у одређивању овог појма и, неупуштајући се у те расправе, прихваћамо дефиницију која је наведена у Конвенцији против транснационалног организованог криминала. Према наведеној Конвенцији да би неко кривично дело било транснационално мора да је:

- учињено у више држава
- учињено у једној држави, али је већи део припрема, планирања, руковођења или контроле обављен у некој другој држави
- учињено у једној држави, али је у њега укључена група за организовани криминал која се бави криминалним активностима у више држава
- учињено у једној држави, али су битне последице наступиле у некој другој држави.

Савремени организовани криминалитет у националним и међународним оквирима, како је већ истакнуто, појављује се као озбиљан угрожавајући фактор, настојећи да свој опстанак и своју заштиту обезбеди применом силе или

заstraшивањем, односно успостављањем адекватних криминалних веза и утицајем на државу и политичке органе, медије, привредне и финансијске структуре и друге релевантне органе.

Нова улога државног тужиоца

Руководећа улога државног тужиоца мора се посматрати кроз јединствен и синхронизовано деловање у целом току преткривичног поступка. Само руковођење преткривичним поступком подразумева и адекватна овлашћења државног тужиоца. У склопу руководеће улоге значајне су и одредбе ЗКП које стављају у дружност свим органима који учествују у преткривичном поступку да о свакој предузетој радњи обавесте државног тужиоца, односно да орган унутрашњих послова и други државни органи откривања поступају по захтеву државног тужиоца. Међутим, ЗКП не наводи које конкретне мере може државни тужилац да предузме у преткривичном поступку, па самим тим не одређује ни њихов однос према радњама и мерама које органи унутрашњих послова предузимају самоиницијативно по основу члана 225. ЗКП. Логично је претпоставити да би ова материја требала да буде уређена законима о државном тужиоцу и полицији, или одговарајућим подзаконским актима.

За остваривање руководеће улоге веома су значајна два нова овлашћења државног тужиоца и то у односу на стављање предлога истражном судији да уведе надзор и снимање телефонских и других разговора и других мера у смислу члана 232. ЗКП, да нареди банкарској, финансијској или другој организацији да доставе одређене податке за осумњиченог, под условима наведеним у закону. Ова овлашћења државног тужиоца су значајна јер се благовременим предузимањем ових мера могу обезбедити ваљани материјални докази. Све то указује на много активнију улогу државног тужиоца, па се и поставља питање како обезбедити у пракси његову већу оперативност чиме би се добило на квалитету преткривичног поступка и на његово мање временско трајање. Државни тужилац не треба да буде ни полицајац ни вештак, али мора познавати криминалистичке садржаје који се односе на проналажење, обезбеђење и вештачење материјалних трагова, као и

њихову оперативну вредност и начин њиховог коришћења кроз индицијални метод откривања и доказивања кривичних дела. Државни тужилац мора познавати могућности настајања материјалних трагова али и ддругих индицијалних чињеница, њихове оперативне домете и могуће резултате вештачења. Зато је битно да тужиоци познају тактику и технику спровођења криминалистичких радњи и мера и методике откривања, разјашњавања и доказивања кривичних дела. Сходно предњем, државном тужиоцу морају бити познате оперативне и доказне могућности сваког трага, њихова релевантност и редослед предузимања појединих криминалистичких радњи и мера али исти не мора познавати сам начин предузимања тих радњи и мера који спада у опус знања и стручности оперативног радника.

Руководећа улога државног тужиоца посебно треба да дође до изражаја у вршењу увиђаја, планирања оперативног рада током и након увиђаја и приликом оцене прикупљених трагова других индицијалних чињеница материјалних и личних доказа с циљем утврђивања постојања степена основане сумње у односу на осумњичено лице.

Посебно значајна улога државног тужиоца је у поступку сузбијања организованог криминалитета, сходно Новелама ЗКП. Без одобрења државног тужиоца не могу се објавити подаци о преткривичном поступку који се односе на кривична дела организованог криминала, што гарантује конспиративност рада и поштовање начела чувања службене тајне.

Државни тужилац такође предлаже саслушање сведока сарадника, захтева контролу пословања одређених лица, захтева од истражног судије одобравање симулованих пословних услуга, склапање симулованих послова и што је посебно значајно, ангажовање прикривеног иследника, с тим што су ове мере временски ограничене, што је сасвим логично јер то онемогућава прекомерно коришћење ових мера и искључује могуће злоупотребе.

Под условима предвиђеним у закону државни тужилац може одобрити меру контролисане испоруке и може одредити да се сведоку, сведоку сараднику и члановима њихове уже породице обезбеди посебна заштита.

Нова улога државног тужиоца у преткривичном поступку и у поступку за кривична дела организованог криминалитета много је сложенија одговорнија и оперативнија него како је то било регулисано претходним прописима. Такође је од посебног значаја и улога специјалног тужиоца који поступа у предметима кривичних дела организованог криминалитета.

Преткривични поступак за кривична дела организованог криминалитета у целости је у оквиру надлежности и овлашћења државног тужиоца, што подразумева његово далеко веће ангажовање, нарочито у предузимању оних радњи и мера којима се могу обезбедити докази. Најбоља провера ових нових радњи и мера јесте кроз њихову практичну примену, кроз одговарајуће криминалистичке методе, па у том контексту време ће и показати да ли још нешто треба мењати или допуњавати.

Илустрације ради истичемо да закон о кривичном поступку Републике Српске у својој конструкцији нема преткривични поступак, а тужилац има још шира овлашћења. Наиме, тужилац наређује спровођење истраге ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело, предузима потребне мере у циљу руковођења и надзора над истрагом, као и ради управљања активностима овлашћених службених лица везаних за проналажење и прикупљање изјава и доказа.

Саслушање осумњиченог

У преткривичном поступку, под условима из члана 226.ст. 9 ЗКП, орган унутрашњих послова може саслушати осумњичено лице у присуству адвоката, којем саслушању може присуствовати и државни тужилац, а састављен записник о саслушању не издваја се из списка и може да буде доказ у кривичном поступку. Неспорно да са криминалистичког становишта ова одредба даје могућност да орган унутрашњих послова у преткривичном поступку обезбеди и лични доказ. Међутим, поставља се и питање зашто таква могућност није дата и приликом узимања изјава од осталих лица која се у каснијој фази поступка могу појавити као сведоци, с обзиром да је орган унутрашњих послова овлашћен да прикупља потребна овлашћења од грађана. Овакво регулисање исказа лица којима су познате поједине

чињенице о извршеном кривичном делу или учиниоцу, као и прикупљене информације спроведеним другим криминалистичко тактичким радњама и мерама из чл. 225 ЗКП, оставља на нивоу оперативног значаја. Међутим, када се ради о кривичним делима организованог криминалитета, Новеле ЗКП праве изузетак па предвиђају и могућност да се искази и обавештења која су органи унутрашњих послова и државни тужилац прикупили у преткривичном поступку, користе као докази у кривичном поступку, али се одлука не може заснивати само на њима. Упоређујући ову различиту регулативу може се констатовати да нема искључие сметње да се предвиди идентична могућност за остала кривична дела као што је то регулисано када је у питању организовани криминалитет у односу на прикупљање исказа и обавештења. С обзиром на феноменологију и начине извршења оних најтежих кривичних дела који не испуњавају услове да се третирају као организовани криминалитет. Посматрано са аспекта практичне примене криминалистичких метода, таква могућност би допринела благовременом обезбеђењу доказа и свела би на минимим разне утицаје на сведоке у погледу садржаја њихових исказа. Имајући у виду руководећу улогу државног тужиоца у преткривичном поступку, могло би се прихватити и његово присуство саслушању таквих лица као услов (пored осталих у односу на саслушање сведока) да такав записник може да буде доказ у кривичном поступку.

Према одредбама Закона о кривичном поступку Републике Српске, уколико се овлашћено службено лице приликом прикупљања исказа придржава законских одредби, записници о прикупљеним обавештењима могу се употребити као докази у кривичном поступку.

Мр Тијана Шурлан
Полицијска академија

Уједињене нације у борби против организованог криминала

АБСТРАКТ: Организовани криминал феномен је савременог света у коме живимо. Значај борбе против организованог криминала уочен је и на међународном нивоу, те су и УН као универзална светска организација приступиле регулисању ове материје. У раду се даје преглед развоја корака који су предузети од стране УН, почев од сазревања идеје о потреби ангажовања у овој материји, до доношења Конвенције против транснационалног организованог криминала.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: транснационални организовани криминал, Резолуције Генералне скупштине, Резолуције Економско-социјалног савета, Конгреси УН-а, напуљски правни акти, Конвенција против транснационалног организованог криминала

Увод

Организација Уједињених нација, опште је познато, основана је као политичка организација универзалног типа. Општи циљеви чијем остварењу тежи побројани су у члану 1. Повеље УН. Подсећања ради да их наведемо - одржање међународног мира и безбедности, предузимање колективних мера ради спречавања и отклањања претњи или нарушења мира, развијање свести и приступање решавању спорова мирним путем, развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности, самоопредељења народа, постизање међународне сарадње решавањем међународних проблема – економске, социјалне, културне или хуманитарне природе,

унапређивање и подстицање поштовања права човека и основних слобода за све, без обзира на расу, пол, језик или веру. И коначно као последњи набројани је и циљ УН да постану средиште за усклађивање акција предузетих ради постизања ових заједничких циљева.

Јасно је да су циљеви и рад УН пројектовани превасходно у сфери међународних односа. Међутим ширина постављених циљева неминовно је довела до тога да се ова организација позабави и питањима која су традиционално припадала искључивој надлежности држава. При том, а с обзиром на тему овог рада, најпре се мисли на материју кривичног права, коју су државе увек настојале да у потпуности задрже за себе, дотле да се чак и у аранжмане за које државе свакако јесу директно заинтересоване, као што је на пример екстрадиција, улази увек са посебном дозом опреза и амбивалентности.

УН су практично од самог свог оснивања препознале важност сарадње у кривично-правној материји. У тој области доста се урадило, а ради се и данас (нпр. у припреми је Конвенција против корупције). Поред Генералне скупштине и Економско-социјалног савета као главних органа који су надлежни за ову област, основан је и велики број помоћних органа - комитета, комисија, института, донет огроман број резолуција и неколико веома важних конвенција, одржан позамашан број конгреса и конференција.

Резолуције Генералне скупштине и Економско-социјалног савета

Генерална скупштина и Економско-социјални савет дефинисани су у Повељи УН као главни органи. Сумарно речено Генерална

скупштина је орган који има општу надлежност тј. могућност да разматра сва питања која спадају у надлежност организације, док је надлежност ЕКОСОК-а ужа, усмерена на стварање услова стабилности, благостања и опште међународне сарадње (Аврамов, Крећа 1999). Активности ова два органа су међусобно повезане и они раде координирано.

Задаци дефинисани у Повељи постављени су у општим категоријама. Стога, на нивоу ових органа извршена је конкретизација циљева и фокусирана пажња рада ових органа на поједине уже области. У том смислу је и дошло и до предузимања иницијативе у области која се односи на кривичноправну материју. Од самог почетка рада УН ова материја је ушла у опсег рада ова два органа. Економско-социјални савет је 1948.г (Резолуција 155 С (VII) од 13. августа 1948.г.), а Генерална скупштина 1950.г. (Резолуција 415 (V) од 1. децембра 1950.г.) потврдила овакво схватање, истакао значај и одговорност УН у кривичноправној материји - области превенције криминала, помагању развоја и рада правосудних органа, органа који спроводе законе, поступању са затвореницима. Од тог периода тече стална и директна активност оба органа у овој материји, изражена кроз бројне резолуције које су под њиховим окриљем донете, а с друге стране и кроз бројне помоћне органе које су основале и који континуирано раде у овој области, као и кроз организовање конгреса, праћење њиховог рада и потврде докумената који се на њима усвајају. Пажња је усмерена на питања која су најосетљивија, где је са кривичноправног схватања правде лако склизнути у кршење људских права, на питања која су од заједничког интереса тј. представљају опасност за већину држава. Конкретни циљеви постављени у материји борбе против криминала су:

смањење криминала, успешније и ефикасније спровођење закона, поштовање људских права, промовисање највиших стандарда правичности, хуманости и професионалног понашања. Фокус се потом спушта на конкретна криминална понашања и разматрају кораци које би требало предузети. Резолуције по својој правној природи немају строго обавезујућу правну снагу (Аврамов, Крећа 1999). Оне су препоруке државама, једним делом препоручује се државама шта би могле да ураде или промене унутар својих националних закона, институција или приступа проблему, а с друге стране препоручује се и упућује на међународну – билатералну и мултилателарну сарадњу у оним областима у којима је то могуће, пожељно или чак и преко потребно.

С обзиром на то да је организовани криминал један од аспеката криминала који је захватио велики број држава, УН су врло рано уочиле потребу организованог и систематског приступа овом проблему.

Међутим почетак озбиљнијег приступа проблему организованог криминала, његовог одређења као транснационалног и континуираног рада у овој материји може се пратити од 1989.г. У Резолуцији Генералне скупштине 44/71 од 8. децембра 1989.г. наводи се да је организовани криминал узео маха, да је постао транснационалног карактера, да доводи до ширења корупције, насиља, тероризма, трговине наркотицима и да угрожава процес развоја, поштовања људских права и основних слобода. Оваква процена стања већ је постојала, уочена је и истакнута на конгресу одржаном у Милану 1985.г., као и у Резолуцији 1989/70 од 24.маја 1989.г. ЕКОСОК-а. Ипак значај Резолуције коју је тада усвојила Генерална скупштина огледа се

у томе што се поред процене стања на нивоу највишег органа УН предвиђају и први кораци које је пожељно предузети у смислу организованог међународног приступа овом проблему. Наиме, изражено је очекивање да ће се на следећем конгресу УН посебна пажња посветити овом питању, позван је ЕКОСОК да затражи од Комитета за превенцију и контролу криминала да се посвети разматрању овог проблема и позване су државе, међународне и невладине организације да размотре ово питање и посебно модалитете међународне сарадње и предузимање заједничких, организованих акција у борби против организованог криминала.

Иако је на Осмом конгресу одржаном у Хавани посебна пажња посвећена организованом криминалу у Генералној скупштини се наставља са потенцирањем значаја сарадње и организовања држава и осталих релевантних организација у правцу сарадње. У Резолуцији 45/123 од 14. децембра 1990.г. државе су позване да доставе Генералном секретару своје прописе којима је регулисана материја организованог криминала, «прања» новца, трговине наркотицима како би се међусобно прописи ускладили или помогло државама које таквих одредаба немају у свом кривичном законодавству.

У периоду 90-их година XX века овакав тренд се наставио. Генерална скупштина је усвајала закључке до којих су ЕКОСОК¹ и специјализовани органи долазили, оснаживала их додатно својим резолуцијама, позивајући државе на сарадњу. Посебну пажњу потребно је усмерити на Резолуцију Генералне скупштине 53/111 од 9. децембра 1998.г. Наиме, сазрело је схватање да је у овој материји неопходно

¹ Значајније Резолуције ЕКОСОК-а: 1992/22 и 1992/23 од 30 јула 1992; 1993/29 и 1993/30 од 27 јула 1993; 1995/11 од 24 јула 1995; 1996/27 од 24 јула 1996; 1997/22 од 21 јула 1997; 1998/14, 1998/16, 1998/18 1998/19 и 1998/20 од 28 јула 1998;

усвојити конвенцију, те се стога оснива *ad-hoc* комитет са задатком да припреми конвенцију о транснационалном организованом криминалу, као и додатне међународне инструменте у области трговине женама и децом, мигрантима и оружјем. Упоредо, позивају се државе на даљу сарадњу, а Генерални секретар да пружи сву потребну помоћ државама у раду у овој материји.

Помоћни органи УН-а у борби против организованог криминала

Као што је већ напоменуто, у оквиру УН формирна је и изразито разграната мрежа помоћних органа – комисија, комитета, канцеларија, бордова, института. Директно надлежна за област транснационалног организованог криминала је Канцеларија за дроге и злочине (United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC). Формирана је 1997. године с циљем супротстављања илегалној трговини дрогама и међународним кривичним делима (у широком смислу). У њеном саставу налазе се Програм за међународну контролу дрога (United Nations International Drug Control Programme – UNDCP) и Центар за међународну превенцију криминала (United Nations Center for International Crime Prevention – CICP). Седиште Канцеларије је у Бечу, финансира се путем прикупљања добровољних прилога и има разгранату мрежу подканцеларија у 22 земље света.

Ова Канцеларија, међутим није ни прво ни једино тело Уједињених нација задужено за борбу против криминала, а посебно не у области наркотика. Први орган са оваквом надлежношћу формиран је још у Друштву народа, а потом у оквиру УН 1946. године, као помоћни орган Економско-социјалног савета формирана је Комисија за

наркотичке дроге (Commission on Narcotic Drugs – CND). На пољу борбе против производње, трговине, па и уживања дрога Уједињене нације су највише и урадиле. Под окриљем ове организације усвојене су три конвенције из ове области, чији смо и ми потписници. Прва од њих усвојена је 1961. године – Конвенција о наркотичким дрогама, потом 1971.г. – Конвенција о психотропним материјама и 1988.г. – Конвенција против илегалне трговине наркотичким дрогама и психотропним материјама. У оквиру ових конвенција, а посебно прве, додатно је дефинисан рад Комисије за наркотичке дроге. Заједно са горе поменутиим Програмом остварује рад у области међународне сарадње у борби против свих питања везаних за наркотику. Конвенцијом о наркотичким дрогама из 1961. формиран је још један орган (International Narcotic Control Board – INCB) који има контролну и квази-судску надлежност по питањима примене и имплементације Конвенције. Рад у материји супротстављања производњи и промету наркотицима посебно издвајамо, стога што у почетном периоду у коме су наведене конвенције усвојене, није уочавана веза између криминалитета везаног за дроге и организованог криминала. Тек касније, у деведестим годинама XX века уочава се тесна веза између ова два вида криминала и свест о томе да како правни акти тако и акције које се предузимају с циљем њиховог сузбијања морају бити међусобно повезани.

У склопу давања пресека најважнијих помоћних органа Уједињених нација надлежних за рад у области криминалитета, неопходно је поменути још један помоћни орган Економско-социјалног савета – Комисију за превенцију криминала и кривичну правду (United Nations Commission on Crime Prevention and Criminal Justice). Овом

органу претходио је Комитет за превенцију и контролу криминала. Резолуцијом Генералне скупштине 46/152 од 18. децембра 1991.г. затражено је од ЕКОСОК-а да распусти Комитет и оснује Комисију за превенцију криминала и кривичну правду као функционалнијег органа који би боље могао да одговри задацима организовања држава у борби против криминала. Ова Комисија је директно надлежна за кривичноправну материју, њен задатак је уочавање најосетљивијих тачака у оквиру појединих држава или најчешћим проблемима са којима се сусрећу у борби са криминалом, утврђује смернице заједничког деловања и путем резолуција утиче на остале органе надлежне у овој материји и координира њихов рад.

Конгреси

Као један од облика сарадње у материји кривичног права, размени искустава, заједничким анализама и трасирању путева будуће сарадње или чак и унификације, УН на сваких пет година организују конгресе – УН Конгреси за превенцију криминала и поступање с окривљенима (UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders). Они представљају највеће скупове на којима су државе заступљене преко представника власти, не-владиног сектора, али и још важније - експерата из области кривичног права.

Први конгрес одржан је 1955. у Женеви. Тема тог конгреса превасходно је била посвећена малолетничкој деликвенцији и поступању са затвореницима. На конгресу је између осталог усвојен и један акт – Стандардна минимална правила у поступању са

затвореницима, који је потврђен од стране ЕКОСОК-а и постоао прототип сарадње и усклађивања националних закона у овој области.

Други конгрес одржан је 1960.г. у Лондону. И на њему су се расправљала питања из области малолетничке деликвенције, поступања са затвореницима, али су отворена и нека нова питања као нпр. утицај мас-медија на малолетничку деликвенцију. Један од аспеката који је већ у то време уочен као посебно важан је рад полиције на превенцији криминала.

Трећи конгрес одржан је 1965.г. у Штокхолму. Теме су биле усмерене на решавање и смањивање рецидивизма, уочавање нових социјалних односа и њиховог утицаја на криминал, учествовање заједнице на превенцију криминала, рад са условно отпуштеним починиоцима кривичних дела.

На четвртом конгресу одржаном 1970.г. у Кјоту, расправљана су питања односа између општег развоја и криминала. Од посебног значаја је што је на овом конгресу извршена и евалуација примене Стандардних минималних правила у поступању са затвореницима у свакој појединачној држави.

Светски форум поново је окупљен у Женеви 1975.г. Учесници су се суочили са нарастајућим опасностима које криминал носи по савремени свет у последњој четвртини 20-ог века, а посебно са облицима органозованог криминала који је маскиран кроз легитимне послове, али и појачаном трговином дрогама, алкохола и тероризма. На овом конгресу усвојена је Декларација против тортуре, која је касније добила свој облик и кроз конвенцију, а постављен је и основ за касније усвојени (од стране Генералне скупштине 1979.г.) Кодекса понашања лица одговорних за примену закона.

«Превенција криминала и квалитет живота» тема је конгреса одржаног у Каракасу 1980.г. Продискутован је извештај 65 земаља о стопи криминала, како развијених тако и оних у развоју. Очигледан проблем је представљао свима њима криминал у порасту, у новим облицима и димензијама и свест о томе да традиционални начини борбе против криминала не могу да допринесу његовом смањењу.

У Милану 1985.г. одржан је следећи конгрес са главном темом «Превенција криминала за слободу, правду, мир и развој». Усвојено је неколико финалних докумената, од којих је најзначајнији милански План акције, касније потврђен од стране Генералне скупштине. У оквиру тог акта разрађен је план акције коју треба предузети у светским размерама с циљем боље и ефикасније како превенције тако и правосудних функција у области криминала, и помоћ земљама у развоју у погледу ресурса, техничке и сваке друге помоћи како би се ови циљеви остварили. На овом конгресу по први пут се истиче опасност која прети свим земљама од транснационалног организованог криминала и потреба организовања његовог систематског сузбијања. Посебно је истакнута веза између организованог криминалног деловања са трговином дрогама, оружјем и тероризмом. Као што је напред речено ставови заузети на овом конгресу потврђени су од стране Генералне скупштине и представљају почетак интензивирања рада УН и организовања држава у супротстављању организованом криминалу.

На осмом конгресу одржаном 1990.г. у Хавани, теме су биле нешто специфичније – крађа археолошких блага, загађивање океана, али и трговина дрогама и веза између наркотика и пошаста савременог доба – СИДА-е, компјутерски криминал, и поново напомињање све

веће опасности коју представља организовани криминал. На овом конгресу усвојени су две резолуције од значаја за борбу против организованог криминала под насловима – «Организовани криминал» и «Превенција и контрола организованог криминала».

Одржавање свих напред наведених конгреса праћено је сталним порастом броја учесника (држава), али и тема. С тога је постало потребно обавити опсежне припреме пре сазивања следећег конгреса. Конгресу који је одржан 1995.г. у Каиру, претходило је неколико регионалних Министарских конференција. Од суштинског значаја за разматрање теме која је временом постала изузетно актуелна – проблем организованог криминала, били су скупови одржани у Коримајеру – «праће» и контрола добити стечене криминалним радњама и у Напуљу – организовани транснационални криминал. Поред ових тема скуп је разматрао и еколошки криминал, као и стратегије које се морају предузети у супростстављању новим облицима криминала.

Десети конгрес одржан је 2000.г. у Бечу. На преласку у 21. век државе учеснице скупа посебан акценат стављају на нове изазове које савремени свет собом носи. Све заједно потврђују неопходност сарадње и вођење заједничких и систематских акција против транснационалног организованог криминала, тероризма, корупције и нарастајуће опасности од компјутерског криминала. У време одржавања овог конгреса Конвенција посвећена транснационалном организованом криминалу већ је била састављена, те су државе заједнички подвукле потребу што масовнијег приступања овом акту и хитно предузимање потребних корака на начин који конвенција предвиђа. Уз поздрављање ове конвенције наглашена је и потреба за израдом конвенције против корупције која би употпунила материју

борбе против транснационалног организованог криминала. Поред међународног аспекта сарадње Бечка декларација позива све државе да приону на рад у материји билатералне сарадње и уређивање националне легислатуре како би она задовољила захтеве превенције, смањења криминала, али уз истовремено поштовање људских права, највиших стандарда хуманости, и правичног вођења судских поступка према свима без обзира на разлике.

Сви конгреси који су вођени окарактерисани су следећим елементима: прилагођавањем тема скупа актуелним проблемима, детаљном анализом како општег криминалитета, тако и појединачних појавних облика, доношењем декларација у којима се дефинишу проблеми и пожељни правци акција и то на унутрашњем плану тј. у границама сваке појединачне државе, али и заједничких акција, тј. мера које ће се се предузимати на међународном плану; декларације усвојене на конгресима поново су разматране на седницама Генералне скупштине и потврђивани као правци будућег деловања и тиме добили и потпору као документи међународне организације у којој су данас представљене готове све земље света.

Министарска конференција о транснационалном организованом криминалу одржана у Напуљу 1994.г.

У организацији УН и владе Италије у новембру месецу 1994.г. одржана је Министарска конференција о транснационалном организованом криминалу. Она у неку руку представља наставак рада започетог неколико месеци раније у Коримајеру (Италија) на конференцији посвећеној «прању новца». У Напуљу су још једном

усвојени закључци донети у Коримајеру што је изузетно важно како стога што је «прање новца» суштински повезано с организованим криминалом, а и стога што је на првој конференцији учествовало око 40 земаља, а на другој око 140.

Оно што напуљски састанак битно издваја од напред поменутих конгреса је то што је он био посвећен искључиво транснационалном криминалу. Резултати рада ове тродневне конференције огледају се у два документа – Политичкој декларацији и Глобалном плану акције. Као што је већ поменуто ова конференција је претходила УН Конгресу одржаном у Каиру, на коме је поновљена приврженост одлукама усвојеним у Напуљу, а напуљски документи су потврђени и од стране Генералне скупштине.

Високи представници држава договорили су се о следећем: да ће свака држава унапредити своју правну регулативу како би била ефикасна и оперативна, да ће се заједничким снагама борити против нарастајућег организованог криминала, да ће се борити против инфилтрирања организованих криминала група у легалне економске токове путем корупције или «прања новца», да ће борба против организованог криминала бити највиши приоритет држава уз помоћ јавног мњења, медија, институција, организација и не-владиног сектора. Наглашено је да организовани криминал представља посебну опасност државама у развоју и транзицији, али и да се конкретне мере које се предузимају било на пољу легислатуре или оперативних потеза морају прилагодити и конкретним условима и карактеристикама сваке појединачне државе. Такође је наглашена потреба да све земље које нису приступиле Конвенцији против илегалне трговине наркотичким дрогама и психотропним материјама из 1988.г., као и осталим

међународним инструментима из области наркотика, то учине што пре због тесне повезаности организованог криминала са криминалом везаним за наркотику.

У Глобалном плану акције предвиђени су конкретни кораци које треба предузети. Овај акт представља позив и подстицај за закључивање мултилателаног уговора који би ову материју уредио на прецизан и правно обавезујући начин. Чињеница да је на тој конференцији већ изражена и политичка воља, свест о заједничком проблему и одређени конкретни видови сарадње и начини супротстављања транснационалном организованом криминалу, утолико је и посао састављања међународног уговора посебно олакшан и убрзан. Како се одредбе Глобалног плана акције у великој мери појављују у оквиру Конвенције о транснационалном организованом криминалу на овом месту их нећемо понављати.

Посебну пажњу привлачи појмовно одређење транснационалног организованог криминала усвојено у Глобалном плану акције. Наиме, ограђујући се од давања правне дефиниције појма транснационални организовани криминал, учесници конференције су заузели становиште да је за успешно супротстављање овом феномену потребно одредити шта се под њим подразумева. Елементи који га карактеришу су: група организована ради вршења криминалних дела, хијерархизован поредак или лични однос на основу кога лидер контролише групу, насиље, застрашивање и корупција као начин да се оствари добит, контролише територија или тржиште, «прање» незаконито стечених прихода путем криминалних радњи и његово убацивање у легалне економске токове, могућност проширења на нове области деловања и преко националних

граница, сарадња са осталим транснационалним криминалним организованим групама.

Конвенција против транснационалног организованог криминала

Канцеларија за дроге и злочине досегла је зенит свог досадашњег рада у новембру месецу 2000-те године када је одржана конференција у Палерму². На тој конференцији усвојени су следећи правни акти: Конвенција против транснационалног организованог криминала и њој пратећих протокола – Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, посебно женама и децом и Протокол против илегалне производње и трговине ватреним оружјем, деловима, компонентама и муницијом. Усвајање ових докумената пропраћено је одзивом од стране великог броја држава, међутим до сада се на томе и стало, ни Конвенција ни протоколи још увек нису ступили на снагу³. СР Југославија 6. септембра 2001.г. ратификовала је Конвенцију и Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, посебно женама и децом.

² У том смислу видети оцену дату од стране директора UNODC-а А.М.Косте на Конференцији у Палерму – www.unodc.org

³ Конвенција о борби против транснационалног организованог криминалитета потписана је од стране 147 држава, ратификована од стране 30 држава, а сходно чл.36 ступа на снагу депоновњем 60-ог ратификационог инструмента; Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом потписан је од стране 112, а ратификован од стране 21 државе; Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, посебно женама и децом потписан је од стране 117, а ратификован од стране 23 државе; Протокол против илегалне производње и трговине ватреним оружјем, деловим, компонентама и муницијом потписан је од стране 52, а ратификован од стране 3 државе

Конвенција представља обиман захват у регулисању ове материје на начин који је прихватљив највећем броју земаља. У време када је она донета велики број земаља је већ имао разрађену правну регулативу у овој области. У *travaux preparatoires* и коментарима који су давани поводом Конвенције међутим може се не ретко наићи на мишљење да је посебан подстицај за стварање ове Конвенције дала ситуација у бившим социјалистичким државама које су се тек суочиле са овим проблемом, немају разрађену правну регулативу за супротстављање организованом криминалу и као такве фактички представљу «*safe heaven*» за организовање криминалних група (Beare, 2002.). Посебно треба нагласити да Конвенција материју организованог криминала не регулише *ab ovo*, нити има намеру да анулира постојећа решења у оквиру националних законодавстава, тамо где она постоје. Оно што се појавило потрбу и што је у основи дошло до стварања овог правног акта је потреба уједначавања и правне регулативе и корака које је потребно предузети у третирању овог проблема. То је уосталом и изричито наведено у члану 1. Конвенције у коме стоји да је сврха Конвенције да промовише кооперативност у превенцији и борби против организованог криминала ефикасније. По својој правној природи ова Конвенција је међународни уговор, а достизање постављеног циља је кроз (покушај) унификацију једног дела материје кривичног права. Другим речима, ова Конвенција не представља саставни део међународног (јавног) кривичног права (Радуловић 1999). Она оставља материју организованог криминала у надлежности сваке државе понаособ, али кроз унифицирање правила и заједнички поглед на важност сузбијања овог проблема даје овом проблему међународни аспект.

Структура Конвенције може се посматрати кроз четири основне целине: уједначавање схватања која кривична дела потпадају под транснационални организовани криминал, изградњу механизма сарадње између држава у виду екстрадиције и размене информација, заштиту сведока и превенцију организованог криминала. Поред ова четири аспекта, протоколима који су придодати Конвенцији, проширује се категорија конкретних кривичних дела и тиме се посебан нагласак ставља на борбу против кријумчарења људима, трговине женама и децом и илегалне производње и трговине оружјем. Протоколима је проширен опсег деловања Конвенције у још три наведена домена, они представљају њену допуну, а општа питања се регулишу правилима датим у Конвенцији.

У члану 3, став 2. Конвенције против транснационалног организованог криминала термин «транснационални» одређен је на следећи начин: ако је дело почињено у више држава; ако је дело почињено у једној држави, али је суштински део његовог припремања, планирања, организовања и руковођења извршено у другој држави; уколико је почињено на територији једне државе, али је почињено од организоване криминалне групе која је укључена у криминалне активности у више од једне државе; уколико је почињено у једној, али има ефекте и на другу(е) државе.

У ставу 1. члана 3. одређена је надлежност ове Конвенције на конкретна дела, па се и одређење - транснационални односи само на та дела која су одређена Конвенцијом. С обзиром на то, јасно је да је овде термин транснационални практично идентичан са термином интернационални тј. међународни по схватању оних аутора који овај назив употребљавају за сва кривична дела која у себи садрже елемент

инострани (Радуловић 1999; Златарић 1979). Међутим уколико термин међународни усвојимо само у односу на дела која спадају у опсег међународног јавног кривичног права, онда је употреба термина транснационални у овој Конвенцији разрешила појмовну збрку око употребе ових сличних и сродних термина (Зејн, бр.1/03; Албанезе, бр. 1/03). Дакле, ради се о надлежности која је у потпуности у границама једне државе, али како се као обележја дела врло често појављују и елементи иностраности утолико је од значаја за пуно супротстављање и њихово идентично или бар врло слично регулисање које се управо постиже применом ове Конвенције.

У складу са тим су и формулисана основна области у којима је потребно дефинисати кривична дела. Предвиђа се да државе, уколико већ немају таквих одредаба у свом националном законодавству, у складу са овом Конвенцијом усвоје правне и друге мере како би као кривична дела предвиделе одређене видове понашања. Целине које Конвенција одређује су следеће: криминализација учешћа у организованој криминалној групи, криминализација «прања» добити стечене вршењем кривичних дела, криминализација корупције и криминализација опструкције правосуђа. У оквиру сваке од ове четири целине дају се основна обележја криминалног понашања и налаже државама чланицама Конвенције да приступе усаглашавању свог националног законодавства са усвојеним одредбама. Ни у једној од ове четири групе, па нити у једном члану Конвенције не даје се дефиниција организованог криминала, већ се дефинисање постиже преко одређења организоване криминалне групе, а кривичних дела путем ширег појма тешко кривично дело. Под организованом криминалном групом подразумева се организована група од три или више лица, чије се

постојање протеже кроз одређени временски период и делује организовано ради извршења једног или више тешких кривичних дела са циљем остварења, директно или индиректно, финансијске или друге материјалне користи. Тешко кривично дело тј. тежак злочин означава понашање које је кажњиво казном лишења слободе од минимум четири године или неком тежом казном.

Чланом 12. Конвенције подржана је конфискација и заплена имовине стечене вршењем кривичних деламоја потпадају под организовани криминал. Предвиђено је да ће «државе потписнице у највећем могућем степену који допушта њихов правни систем, усвојити неопходне мере које ће омогућити конфискацију». Другим речима, «свето право» приватне својине овде је стављено у други план, уколико се докаже да имовина, добит, посед порекло води од бављења криминалом. Овај члан успоставља важан принцип и даје слободу државама да то питање накнадо уреде како би се сврха постигла.

Централно, најважније место у Конвенцији заузима сарадња између држава у предузимању конкретних радњи. Предвиђена је сарадња путем екстрадиције, трансфера осуђених лица, међусобне правне сарадње, заједничке истраге, међународне сарадње у циљу конфискације.. Ова Конвенција се има сматрати правним основом за екстрадицију по питању дела која су предвиђена у њој. Како је међутим екстрадиција питање које је осетљиво и државе је могу схватити и као атак на свој суверенитет утолико су и резерве држава које су ратификовале Конвенцију углавном садржавале и резерве по питању управо овог решења. Претпостављајући такво реаговање држава, редактори Конвенције су у члан посвећен екстрадицији, унели и одредбу којом се државе подстичу на закључење билатералних или

мултилателарних уговора којима би регулисале начин деловања екстрадиције. Члан 18. посвећен је међусобној правној сарадњи између држава потписница. Овај члан је и најобмнији, састоји се од чак 30 ставова и заиста је и највећи домет ове Конвенције. Поред тога што је пожељно да државе имају уједначену правну регулативу, за успешно супротстављање организованом криминалу заиста је још и важнија сарадња између држава. Конвенција промовише сарадњу у врло широком обиму – у областима истраге, рада тужилаштва и судских поступака. Сарадња се може обављати нпр. путем узимања изјава, пружања услуга по питању достављања или размене потребне документације, извршења истраге или заплена, истраживања објеката или локација, обезбеђења информација, експертских процена, идентификације добити задобијене путем извршених кривичних дела; уколико је лице које служи казну у једној држави потребно у другој ради сведочења, давања исказа или неке друге радње, државе треба да омогуће његово привремено премештање у ту земљу (под условима који су одређени Конвенцијом). Да би ово функционисало предвиђено је да свака држава чланица Конвенције оформи један орган који би био центар за сарадњу по овим питањима, уз уједначену форму захтева за сарадњом (у писменом облику, одређење органа који подноси захтев и у које сврхе, сиже релевантих прикупљених доказа, опис вида сарадње који се тражи и сл.). И у овом члану придодат је став којим се државе подстичу да уколико нађу за сходно као пут боље сарадње по овим питањима закључе двостране или вишестране уговоре којима би се ова питања додатно прецизирала. Иако ово подсећа на уобичајену правну сарадњу, апострофирање ових питања има посебну тежину с обзиром

на озбиљност дела о којима се ради с једне стране, а с друге стране на њихов међународни тј. транснационални карактер.

Поред ових, напред наведених одредаба, државе се упућују да размотре могућности склапања уговора којима би омогућиле оснивање посебних тела која би водила заједничку истрагу. Чланом 20. предвиђа се и усвајање посебних мера за спровођење истраге. Усвајање ових мера, за разлику од осталих одредаба у којима се државама чланицама саветује или налаже уношење у правну регулативу, одређено је са ограничењем «уколико основни принципи унутрашњег правног система дозвољавају». Мере које су предвиђене су контролисање истраге, електронска или у некој другој форми вођена присмотра, операције путем увођења тајних агената. Државе се подстичу да закључе уговоре како би заједнички спроводиле надзор и истрагу. Са циљем ефикаснијег супротстављања организованом криминалу предвиђена је и сарадња држава у смислу вођења једног поступка у случају када долази до преплитања или дуплирања надлежности две или више држава, како би се постигла концентрација поступка.

Поред ових одредаба које су уопштеног карактера и могу се односити на било који орган државе који учествује у целокупном процесу откривања и санкционисања кривичних дела, члан 27. посвећен је сарадњи органа унутрашњих послова. Управо ти органи носе најтежи терет борбе са организованим криминалом, јер су директно задужени за прикупљање доказа и комуникацију са осумњиченима или потенцијалним сведоцима. Изричито се наводи да је потребно обезбедити тесну сарадњу, путем успостављања канала сарадње између надлежних органа, агенција или сервиса како би се обезбедила брза и ефикасна размена информација, како о лицима тако и о извршеним

делима. Како би се овај циљ остварио, Конвенција упућује државе потписнице да приступе закључивању конкретних договора по којима би се мере спровеле у живот. Ове одредбе наизглед могу изгледати еуфемистички, с обзиром на то да сарадња између држава и иначе постоји, и наравно организација међународног карактера која већ дуги низ година спроводи сарадњу држава на плану разоткривања и трансфера починиоца кривичних дела (Интерпол). Међутим, Конвенцијом се инситира на појачаним везама између држава по питању дела која спадају у домен транснационалног организованог криминала и утолико и ове одредбе добијају другачију димензију. Досадашња сарадња се у највећем броју случајева односила на конкретно дело и конкретне извршиоце. У пракси се показало да такав вид сарадње није довољан у материји у којој је потребно повезати више елемената, више лица и више извршених кривичних дела која се одвијају кроз деловање организоване групе. Степен организованости групе неминовно намеће и степен организованости оних који му се супротстављају.

У склопу потенцирања улоге полиције у супротстављању и борби против организованог криминала је и члан 29., којим се државама налаже да обезбеде посебне програме за обуку припадника полиције и тужилаштва, царинског особља и другог особља које ради у области превенције, откривања и контроле кривичних дела одређених овом Конвенцијом, како би се специјализовали и прилагодили употреби нових метода како у домену реактивног, тако и активног рада.

Приступ организованог супротстављања организованом криминалу у себи садржи и специфичан приступ анализи организованих група, како њихово оснивање, уочавање услова који доводе до њиховог стварања, подстичу их и омогућавају, тако и метода

њиховог деловања и начина међусобног повезивања. Како би анализа овог фенома била потпуна потребно је унутар држава, сваке понаособ, образовати тела или сарађивати, уколико већ постоје, са научним и академским институцијама.

Ефикасно процесуирање дела која потпадају под организовани криминал посебно је отежано управо елементом организованости. Организованост подразумева хијерархијску структуру унутар групације, која доводи до тога да непосредни извршиоци дела, и поред тога што могу бити изведени пред лице правде и за које се могу релативно лако обезбедити потребни докази, практично заузимају мање важно место на хијерархијској лествици (Бошковић 1998; Игњатовић 1998). Санкционисање појединца за нпр. убиство, међутим ни изблиза не нарушава деловање остатка групе нити пак утиче на даљи рад групе. Стога је од посебног интереса продирање унутар групе и обезбеђивање информација које би помогле у раскривању повезаности непосредног извршиоца са осталим припадницима групе и посебно са «шефом» групе. Уобичајено сведочење је у овој материји готово немогуће добити, па се стога уводи систем заштићених сведока. Конвенција не прецизира да ли заштићени сведок треба да буде припадник групе, непосредни извршилац кривичног дела или пак жртва. Улога тог лица је стављена у други план, а пажња посвећена мерама које је потребно предузети како би се лица која имају сазнања о неком догађају с једне стране охрабрила да та сазнања изнесу, а с друге стране да им се обезбеди потпуна сигурност за будућност. Сходно томе, свакој држави чланици Конвенције налаже се да усвоји мере за ефикасну заштиту сведока који сведоче у процесима поводом дела предвиђених овом Конвенцијом. Заштита се односи како на конкретне

сведоке, тако и на њихове рођаке или особе које су им блиске. Као мере предлажу се нпр. физичка заштита, пресељење, промена идентитета, као и заштита информација о промени идентитета или места боравка заштићених лица; обезбеђивање сведоку да да исказ на начин који ће гарантовати његову потпуну заштиту, као нпр. увођење сведочења путем видео или другог електронског медија. Ове мере треба примењивати како на сведоке у смислу саучесника, тако и на жртве кривичних дела, за које се такође предвиђа усвајање мера које су неопходне како би се извршила реституција или компензација. Свака држава треба да подстакне сарадњу припадника, тренутних или бивших, организованих криминалних група са надлежним органима државе, усвајањем одредаба којим би се лицима која сарађују омогућило блаже санкционисање или чак давање потпуног имунитета.

ЗАКЉУЧАК

Доношењем Конвенције против транснационалног организованог криминала УН су испуниле свој задатак и циљ, што се тиче ове материје, у оној мери у којој је то могуће с обзиром на надлежност ове организације и начин њеног функционисања. Пређен је, као што је напред у тексту сумарно и приказано, дугачак пут и озбиљан рад, од утврђивања фактичког стања, проблема, доношења резолуција као позивање и препорука државама да се организују у борби против пошаста модерног света, усклађивања ставова до доношења мултилателарног уговора. Остварена је улога координисања и кооперативност између држава чланица, усклађена је политичка воља, уочено је којим се путем треба ићи. С друге стране као замерка може се

навести да је доста питања остављено на додатно регулисање. При том се не ради увек и само о прецизирању или имплементацију у национална законодавства. Боље би било да се могло већ самом Конвенцијом решити свако од тих питања. Овако је државама опет остављено у задатак да приону на регулисање, путем билатералних или уколико је могуће и мултилатералних уговора, одређених аспеката или конкретног функционисања неких тела, поступака, сарадње.

И за крај, није згорег подсетити да ни један правни акт, ни једна правна норма у ма којој форми да је дата нема моћи, а и без значаја је уколико се по њој не поступа.

ЛИТЕРАТУРА:

а) књиге:

1. Аврамов С., Крећа М., Међународно јавно право, Београд, 1998.
2. Бошковић М., Организовани криминалитет-први део- криминолошки и криминалистички аспекти, Београд, 1998.
3. Златарић Б., Међународно кривично право, Загреб 1979.
4. Игњатовић Ђ., Организовани криминалитет-други део-криминолошка анализа стања у свету, Београд 1998.
5. Радуловић Д., Међународно кривично право, Подгорица, 1999.
6. Уједињене нације 1945-1995. између признања и покуде, приређивач Петковић Р., Београд, 1995.

б) чланци:

1. Албанезе Џ.С., Узроци организованог криминала, Погледи, бр.1/03, стр. 21-31
2. Зејн С.Е., Шта је интернационални криминал?, Погледи, бр.1/03,

стр.1-7

3. Beare M.E., Investigating transnational organised crime: current situation and guidelines from the Palermo Convention, Symposium on Transnational organised crime, Torino, 22-23.2.2002., www.odcp.org
4. Clarke R., Assisting the aims of the Palermo Convention by reducing opportunities for organised crime, Symposium on Transnational organised crime, Torino, 22-23.2.2002., www.odcp.org

ABSTRACT: Organized crime is the phenomenon of the contemporary world we are living in. The importance of combating the organized crime has been observed at the international level as well, so the UN as the universal world organization begun regulating this issue. The article gives an overview of steps undertaken by UN, from conceptualizing the need for engagement in this matter, to passing of the Convention against transnational organized crime.

др Желимир Кешетовић, научни сарадник, професор ВШУП

ПОЛИЦИЈСКА ОБУКА У ШВЕДСКОЈ¹

Резиме: Након презентирања основних података о краљевини Шведској и организацији полицијске службе у овој земљи у раду се приказује начин обуке полиције са посебним освртом на Националну полицијску академију. Детаљније се излаже основна полицијска обука, а приказују се и разни облици накнадног оспособљавања и усавршавања.

Кључне речи: полиција, полицијска обука, Шведска, педагогија

1. Организација шведске полиције

Краљевина Шведска је уставна монархија која се простире на површини од 449.964 квадратних миља. Иако је трећа највећа земља Европе, Шведска има свега 8,8 милиона становника (19,5 по квадратној миљи). Подељена је у 21 провинцију/округ и 288 општина.

На основу Устава из 1975. године законодавна власт поверена је једнодомном парламенту (Riksdag) који има 349 посланика изабраних непосредно на период од четири године.

У Шведској не постоји Министарство унутрашњих послова, већ је Министарство правде одговорно и за стање у области полицијских послова у оквиру шведске владе. У оквиру њега постоји посебна Управа за полицију у којој су ангажовани експерти по уговору. За обављање полицијских послова постоји само једна врста полиције која је организована на локалном, регионалном и националном (централном) нивоу.

На националном нивоу постоји Национални полицијски одбор - Rikspolisstyrelsen на челу са комесаром изабраним на 6 година (кога поставља влада) и одговорним Министру правде. Ово тело је првенствено административни и надзорни, а не оперативни орган. У оквиру њега налазе се Национална служба безбедности, Национални депарتمان за криминалистичке истраге и Национална лабораторија за форензичке науке, као и Национална полицијска академија.

Национални полицијски одбор је централни полицијски орган који утврђује и прати прописе који се односе на дужности, овлашћења, основну организацију и административну структуру полицијске службе широм земље. Главне функције и одговорност Одбора односе се на управљање, обуку и одређене полицијске операције на националном нивоу, док овлашћења за интервенције у локалним полицијским операцијама не постоје. Одговоран је и за развијање нових метода рада и технолошке подршке, као и за обуку полицајаца у Националној полицијској академији.

- Шведска служба безбедности (Säkerhetspolisen/SIPO) задужена је за заштиту Устава, борбу против тероризма, контрашпијунажу, заштиту важних личности и осетљивих објеката, проверу кадрова итд. У претњама националној безбедности регуларне полицијске јединице често се баве истрагама и радом на терену, док служба безбедности обезбеђује податке, ресурсе и методологију "know how"

¹ Текст је настао на основу сазнања и увида које је аутор стекао у оквиру студијске посете Националној полицијској академији Шведске у јулу 2003. године, као и материјала добијених овом приликом.

- Национални департман за криминалистичке истраге (Rikskriminalpolisen/RKP) обезбеђује истраге и криминалистичко обавештајну подршку у криминалним случајевима са националним и међународним импликацијама. То се односи пре свега на кријумчарење дроге и финансијски криминал као и за друга кривична дела са међународним карактером. Обухвата криминалистичку истражну и обавештајну функцију. У оквиру овог департмана налазе се и Централни национални биро ИНТЕРПОЛ-а, шведски, односно нордијски официри за везу постављени у разним земљама света, а предвиђа се и успостављање Европске националне јединице и Шенген/SIRENE одсека у будућности.
- Национална лабораторија за форензичке науке обавља лабораторијске анализе узорака са места извршења различитих кривичних дела користећи напредне технологије.

Поред Националног полицијског одбора постоји 21 регионална полицијска власт на чијем челу су регионални полицијски комесари, које такође поставља влада, и полицијске управе Регионална управа је највише полицијско тело у региону одговорно за полицијске послове и надзор над локалним полицијским властима у региону. Иначе, они су под надлежношћу локалног или регионалног полицијског шефа.

Влада утврђује оквире политике и приоритете и у области полицијских послова. Након тога национални полицијски комесар и регионални полицијски комесари заједно са регионалним полицијским управама пројектују политику.

Општи задаци полиције утврђени су у првом одељку Закона о полицији у коме се каже да је полицијски посао један аспект учешћа заједнице у унапређење правде и безбедности. Надаље се тврди да је првенствене дужност полиције да одржава јавни ред и безбедност, као и да јавности обезбеђује помоћ и заштиту. У другом одељку наводе се основне дужности полицијске службе:

- Превенција криминала и других облика нарушавања јавног реда и безбедности
- Надзор над јавним редом и безбедношћу, превенција нереда и интервенисање кад се они догоде
- Криминалистичке истраге и прикупљање обавештајних података у вези кривичних дела
- Обезбеђивање безбедности, информација и друге помоћи грађанима
- Обављање других дужности полицијског службеника у складу са посебним законима

На челу регионалног (окружног) полицијског департмана налази се регионални полицијски комесар и заменик који му помаже. Будући да се данас у Шведској веома инсистира на проблемски оријентисаном полицијском раду, сви региони су подељени у суседства/дистрикте полиције у заједници на челу којих се налазе углавном начелници. Постоје такође јединице за контролу саобраћаја, дрогу, економски криминал, криминалистичку технику и одељење за криминалистичке истраге које укључује и јединицу за обавештајно прикупљање криминалистичких података. Такође, постоје и јединице са полицијским службеним псима и поморске полицијске јединице. У оквиру полиције главног града, Стокхолма, лоциране су специјалне јединице као што је Планинска полицијска јединица² и Национални спасилачки тим (Nationella insatsstyrkan).

² Исте постоје у још два региона Шведске.

Шведска полиција се састоји од 16500 полицајаца и око 6000 административног особља. Однос броја полицајаца према броју становника је 1:525.

Рагнови полицијских службеника су:

- Национални полицијски комесар
- Заменик националног полицијског комесара
- Регионални (окружни) полицијски комесар
- Заменик регионалног полицијског комесара
- Полицијски комесар
- Помоћник комесара
- Начелник / Главни инспектор
- Инспектор
- Наредник

Приоритетни циљ шведске полиције је смањивање криминала и повећање степена јавне безбедности. Да би се тај циљ остварио полиција мора константно да прилагођава свој начин рада променама у друштву. Превенција криминала као веома важан аспект полицијског рада мора да се развија нпр. кроз "проблемима окренуто обављање полицијских послова" (problem oriented policing), и способност за борбу са новим врстама криминала што све претпоставља и стицање нових знања и изналажење нових метода рада. Савремени трендови криминала такође потенцирају потребу развијања ефикаснијих и ефективнијих техника и поступака у криминалистичким истрагама.

2. Селекција и регрутација

Према сада важећим решењима, једини начин за улазак у Шведску полицијску службу је приступање Полицијском програму, односно основној обуци на Националној полицијској академији.

Генерални услови који се траже од кандидата су

- шведско држављанство
- подобност за посао полицајца (квалитети личности и поштовање закона)
- старост од 20 година
- поседовање возачке дозволе за аутомобил
- пливачко умеће
- нормалан физички капацитет

Здравствени захтеви:

- општи здравствени услови
- ментална стабилност
- тест физичких способности

Посао око регрутовања полицијског кадра обавља за целу земљу Национални полицијски Одбор. Као приоритети утврђени су повећање броја жена и припадника са имигрантским пореклом.

Поступак селекције одвија се кроз следеће фазе:

- Оглашавање
- Провера испуњености услова Национални полицијски одбор прво прегледа документацију поднету уз пријаву. Кандидати који су поднели потпуну документацију и испуњавају услове иду у први круг селекције који се састоји од изучавања њихове биографије, оцена у средњој школи, резултата на пријемном тесту за национални универзитет, академских кредит бодова, радног искуства, знања страних језика (сем енглеског) и Устава. На основу комбинованих резултата на овим испитима кандидати се бирају за следећу рунду - тестирање.
- Тестови се спроводе у сарадњи са Шведском националном администрацијом током два дана. Првог дана почиње са различитим физичким тестовима којима се мери координација, физичка форма и снага, након чега следе тестови способности, тест шведског језика и израда есеја. Други дан се састоји из интервјуа са психологом, медицинских прегледа и кратког интервјуа током кога се они који ће несумњиво бити препоручени обавештавају о исходу.
- Финални интервју се изводи од стране неколико група посебно обучених интервјуера (обавезно мушкарац и жена полицајац) да би се установила психолошка подобност кандидата, ставови и способности од значаја за обављање полицијског посла. Сваки дан се упоређују резултати интервјуа између ових група ради усклађивања процена које се односе на исте кандидате. Евентуално, сви кандидати који имају исти број бодова пореде се међусобно да би се успоставио редослед првенства. Такође се врши и провера прошлости кандидата кроз полицијске евиденције пре позивања на интервју. Ваља приметити да групе које обављају интервјуе немају приступ резултатима претходних тестова.

Коначна евалуација се врши од стране кадровског одсека Националног полицијског одбора која сугерише селекционој комисији, националном комесару и његовом заменику и директору Националне полицијске академије кога да изабере. Након консултација селекциона комисија установљава коначну листу.

3. Полицијска обука

Полицијско образовање у Шведској је организовано у следећим сегментима:

1. Образовање у Националној полицијској академији - Polish gskolan (полицијском центру за обуку Шведске)

Ово образовање се састоји од:

- основне обуке студената
- накнадне обуке полицијских службеника и административног особља
- обука по наруџби (за полицијски персонал, екстерне и иностране клијенте)³

2. Локална и регионална прилагођена обука у полицијским органима⁴

³ Тако се рецимо обучава обалска стража, затворска стража, имиграциона службе итд.

⁴ Ова врста полицијске обуке неће бити предмет нашег интересовања. Треба истаћи да свака регионална полицијска власт има своје опште планове обуке, као и планове за развој сваког појединца. О њих вој реализацији стара се полицајац који је задужен за обуку. Тренинг тренера обавља се у Националној полицијској академији.

3.1. Основна обука

Последњих 15 година полицијска организација у Шведској прошла је кроз велике промене услед промена које су се догодиле у самом друштву. Захтеви који се постављају пред полицију били су (а и сада су) да буде ефективнија и проактивнија, да даље развија концепт полиције у заједници и да постане "учећа организација".

Да би се створили полицајци какви су друштву потребни, Национална полицијска академија константно ревидира и развија своје програме обуке да би формирала полицајце који имају одговарајућу компетентност уз што веће коришћење искустава стечених у практичном раду полиције на терену, али и у другим секторима друштва и у свету. Тако је и развила нови програм основне обуке заснован на учењу које се базира на проблемима (problem based learning), а који је усмерен на криминалистичке истраге, одржавање јавног реда и мира, превенцију криминала и полицију у заједници.

Нови програм основне обуке полицајаца примењује се од 1998. године. Пут до њега ишао је тако што су средином 1990-тих две радне групе добиле задатак да анализирају образовање и обуку полиција, а, на основу тога, 1997 Академија је добила задатак да систем обуке реформише тако да:

- пређе са предметне на проблемску наставу у оквиру основне полицијске обуке да би се студенти боље припремили за проблемски заснован (оријентисан) полицијски рад и примену концепта полиције у заједници
- развије способности за доживотно учење (longlife learning) што је захтев данашњег и сутрашњег радног амбијента
- осигура да квалитет полицијске обуке буде на нивоу других врста професионалне обуке, као и образовања на универзитетима

Једна од радних група, састављена од шефова полиције, полицајаца и представника универзитета и локалних заједница скицирала је главне способности које полицајац треба да има да би као што бољи професионалац почео каријеру у "учећој полицијској организацији". Компетенције су спецификоване у категоријама способности, знања, вештина и ставова као генерални (општи) и специфични (посебни) циљеви полицијског образовања.

Генерални циљеви - Полицијско образовање треба да развије способности студената да:

- доносе независне и критичке одлуке
- идентификују, формулишу и решавају проблеме,
- срећу, уочавају и прилагођавају се на промене у радном окружењу, као и да
- проналазе и евалуирају знања на научном нивоу
- прате развој и достигнућа у релевантним областима
- размењују сазнања са особама без специјалистичких знања

Специфични циљеви - У обављању полицијских послова студенти треба да стекну способност да:

- идентификују и анализирају проблеме и ситуације
- трагају, размишљају и примењују знања и друге материјале потребне за доношење одлука
- критички анализирају властите и туђе аргументе и резонавања

- идентификују потребе и редослед приоритета при поступању и одлучивању на различитим нивоима
- имају у виду равноправност и етичке аспекте при понашању и доношењу одлука

Студенти треба да развију способности разумевања и схватања:

- шведског и европских правних система
- закона релевантних за обављање полицијских послова
- политичке контроле полицијских овлашћења
- понашања појединаца и група
- комуникације и односа између људи

Студенти треба да развију вештине да:

- примене релевантне законе при обављању полицијских послова
- поступају на одговарајући начин при обављању полицијских послова
- користе одговарајуће методе рада
- комуницирају са психолошким и педагошким разумевањем
- буду способни да се добро усмено и писмено изражавају

Образовање треба да развије и разумевање за друге земље и културе и међународне проблеме. У едукацији се све време мора водити рачуна о једнакости полова.

У периоду 1998-2000 наставници, студенти и менаџерски тим у Националној полицијској академији развили су садржај и методе учења на којима се заснива нови програм основног образовања и обуке који се данас примењује.

Основна полицијска обука се одвија на три локације: у Националној полицијској академији у Стокхолму, Универзитету Умеа (Umeå) почев од 2000, и Универзитету Вексио (Växjö) почев од 2001. године.

Обука се састоји од двогодишњих теоријских студија и полугодишње практичне обуке у полицијским јединицама под надзором специјализованих тутора. Прве две године такође укључују десет недеља информативне праксе (посете терену).

Програм

Суштину полицијског програма чине полицијска знања комбинована са персоналним вештинама. Сврха овог модула је да студентима пружи знања о полицијским дужностима, правилима и прописима који регулишу полицијски рад и основним полицијским методама. Ове студије подржане су наставом из области права и наука о понашању (социологија, психологија и сл.). Обука у вештинама, етика, комуникације, прва помоћ и здравствена култура и друга подручја константно се уче и вежбају. Различити модули су интегрисани колико год је то могуће.

Програм садржи 80 бодова кредита

- Увод у право 10 кредит бодова

Правни систем, анализа и интерпретација закона и прописа, управно и грађанско право

- Основи наука о понашању 10 кредит бодова

- Полицијска знаања и личне вештине 55 кредит бодова

Кривично право, споредно кривично законодавство, основи процесног закона, криминологија, превенција криминала, криминалистичке истраге и полицијске дужности везане за јевни ред и мир. Различити практични предмети као самоодбрана, фитнес, професионална етика, руковање оружјем, ургентна медицина, основе информационе и комуникационе технологије, полицијска возња и писмено и усмено изражавање - презентација.

- Искуство на радном месту интегрисано у студије - 5 кредит бодова

За време програма организује се неколико посета полицијским станицама као и другим полицијским и другим органима и организацијама које студентима треба да дају

- увид у рад полиције на подручју локалне заједнице, односно реона
- прилику да примене своја теоријска знаања у реалним животним ситуацијама
- увид у криминалистичке истраге и методе превенције криминала
- увид у рад органа и организација које сарађују са полицијом

Програм обуке:

Прва година		Друга година	
<i>Недеље 1-20</i>	<i>Увод у полицијске послове</i>	<i>Недеље 21-40</i>	<i>Полицијски послови II</i>
Увод	1 недеља	Безбедност саобраћаја, контрола и истраге	6 недеља
Право, послови и улога полиције у друштву, укључујући и студирање на терену	7 недеља	Криминалистичке истраге и студије на терену	8 недеља
Ред и безбедност	4 недеље	Омладина: норме, културе и криминал	6 недеља
Криминологија и превенција криминала	5 недеља		
Безбедност саобраћаја и контрола саобраћаја	3 недеље		
<i>Недеље 21-40</i>	<i>Полицијски послови I</i>	<i>Недеље 21-40</i>	<i>Полицијски послови III</i>
Кривично право	3 недеље	Породично насиље укључујући студије на терену	8 недеља
КД против имовине	5 недеља	Психичка обољења и социјално рањиви	4 недеље
Управно право	1 недеља	Велике манифестације	6 недеља
Криминалитет повезан са дрогом уз студије на терену	6 недеља	Рефлексије и сумирање	2 недеље
Расизам, дискриминација и други нереди	5 недеља		

Обука на академији се састоји од 40 часова недељно, од којих је 20 по распореду, а 20 је предвиђено за индивидуално студирање у групном раду.

Обележја обуке су интеграција међу предметима, тесна сарадња наставника који предају различите предмете, обука заснована на проблемима, придавање пажње процесу социјализације, усмереност на то да кандидати науче како да уче да би развили способност доживотног учења, те сарадња између татора Академије и татора за практичну обуку на терену (у пракси).

Студенти нису запослени и имају исти статус као и студенти на универзитету. Самим тим немају ни плате током студија али могу добити одређене надокнаде.

Обуку у академији реализује око 150 запослених. У комплексу ове установе налазе се одговарајуће учионице, амфитеатри, собе за конференције, специјализоване учионице за информационо-комуникационе технологије и криминалистичку технику, центар за обуку у руковању ватреним оружјем, спортски терени и сале, библиотека, хотел и ресторан.

Намера је да се успостави програм обуке који би био акредитован као универзитетски степен.

Након завршених студија, односно дипломирања на Националној полицијској академији⁵ студент може поднети молбу за плаћену шестомесечну обуку у полицијској организацији. Сврха овог дела обуке је да студентима прилику да примене и развију знања и вештине које су стекли на Националној полицијској академији. Полицијски кадети су обично распоређени у локалне полицијске организације на послове истраживања свакодневних прекршаја и кривичних дела, анализу криминалне превенције, планирање превентивних програма и контакте са жртвама криминала. Део ове обуке је и боравак кадета у јединици за криминалистичке истраге, као и у дежурној служби. Кадети који успешно заврше практичну обуку могу конкурисати за стални посао у Шведској полицијској служби.

Током практичне обуке у полицијским станицама сваком кадету се одређује квалификовани супервизор сагласно посебном програму. Ради се о искусним полицајцима коју су прошли специјалну обуку за овај посао. Њихов приступ је заснован на истим принципима као и обука у НПА. Да би се обезбедио континуитет обуке значајни су контакти и размена информација ради евалуације и дискусије, између НПА и полицијских станица у којима су студенти на практичној обуци.

Нова методологија - учење засновано на проблемима и студије случајева

Приликом израде нове методологије имало се у виду да сви студенти долазе са властитим искуствима и знањима. Задатак наставника и супервизора је да утврде која додатна знања треба да стекне сваки студент.⁶

Студије случајева као облик учења заснованог на проблемима представљају један од главних инструмената за постизање промена у Академији. Студенти се сусрећу са 15 главних случајева који трају 3-8 недеља током школовања.⁷ Сваки случај се састоји од аутентичне ситуације са којом ће се полицајац сусретати током обављања својих дужности. Ови случајеви су такође извучени из свакодневног полицијског посла. С обзиром да реални полицијски посао није подељен у одвојене предмете, ова реалност се симулира у програму

⁵ Интересантно је да се свечана додела диплома студентима Националне полицијске академије одржава у сали градске већнице Сокхолма у којој се врши и додела Нобелових награда.

⁶ Студенти долазе из различитих перспектива: неки су студирали право, други су радили у здравству, а трећи били спортски инструктори, што се схвата као велика предност. Група која је научила да искористи и уклопи различита искуства својих чланова успешнија је и креативнија од групе чији су чланови слични.

⁷ Кратка студија случаја може се састојати од криминалистичке истраге коју спроводе студенти, док се веће студије могу почети са инцидентом, наставити се криминалистичком истрагом и завршити се саслушањем на суду.

обуке. Када, на пример, студенти раде на случају који укључује злоупотребу дроге традиционални полицијски предмети као што су самоодбрана, прва помоћ и професионална етика представљају природна подручја изучавања, понекад као раније планирани део студије случаја, а понекад на захтев самих студената.

Случају се може приступити на неколико различитих начина. Некада може бити презентирао као студија на терену, извештај или видео снимак. Тада се решење проблема предлаже од стране наставника, а од студената се тражи да одлуче да ли је то решење одговарајуће. Друга варијанта је да наставник презентира проблем и тражи од студената да нађу решење. Трећа се састоји у стављању студената у ситуацију где сами треба и да уоче и да реше проблем.

Типична студија случаја почиње презентацијом ситуације или инцидента целом разреду. Студенти праве властите анализе проблема и тада се срећу са другим члановима групе да би дискутовали о њиховим налазима и плановима за даљи заједнички рад. Када група усагласи своју анализу, њени чланови почињу са прикупљањем података који су им потребни да би, индивидуално или заједнички, решили проблем. Извори могу да буду књиге, резултати неког истраживања или интервјуи на радном месту итд. Група такође може да тражи предавање на одређену тему, или да се уприличи неко предавање или вежба. Наставник функционише као татор, односно помагач и редовно се састаје са групом. Анализе различитих група се презентирају и о њима се дискутује у разреду једном недељно. У току дискусија често се покрећу нова питања, анализе се понекад исправљају и долази се до нових података. Тако студија случаја укључује неколико недеља проучавања извора, групни рад и дискусије у разреду. На крају студијског периода на састанку свака група презентира другима своје анализе и решења, након чега се о тим решењима дискутује. Разред се некада сложи са само једним решењем, а некад их има неколико.

Развој знања

Програм учења заснованог на проблемима користи неколико различитих врста приступа активном учењу заснованом на актуелним догађајима. Теорија и пракса су у сталној интеграцији - у индивидуалним припремама студената, групним и дискусијама у разреду, предавањима и студијским посетама. Сваки облик учења доприноси крајњем резултату а студенти једни другима помажу у стицању нових знања.

Захтеви који се постављају пред студенте

Студенти се припремају индивидуално, раде у групама до 6 чланова⁸ и састају се у оквиру већих група и са модераторима за дискусије и тренинг два пута недељно. Студенти су сами одговорни за своје учење. Да би се успешно радило са случајевима мора да постоји споразум између наставника и студената о томе како да се ради у појединим фазама.

Овај споразум показује да студенти треба да:

- идентификују и формулишу проблеме у различитим ситуацијама
- идентификују која врста знања и додатних информација је потребна и да дођу до њих,
- доносе одлуке,

⁸ Цео разред се дели на основне групе које се састоје од по 6 студената. Од сваке групе се очекује да развије свој сопствени метод, а настоји се да се сви проблеми до којих дође у односима између чланова групе решавају унутар ње.

- спроводе акције и
- прате и евалуирају

Учење засновано на проблемима захтева од студената способност студената да идентификују и дефинишу проблеме са којима се сусрећу у различитим ситуацијама и процени које информације ће им бити потребне да реше конкретне проблеме. Следећи корак је решавање проблема и доношење неопходно потребне одлуке чак и случајевима у којима решење није одмах на располагању.

Студенти такође морају да буду способни да изводе анализе засноване на чињеницама, презентирају своје анализе и погледе, слушају друге и буду отворени за њихова мишљења. Поред тога морају да развију способност планирања властитог рада, сарадње са колегама студентима и суочавања са различитим врстама проблема који настају током радног процеса.

Студенти такође морају бити способни за напоран рад и за критичку анализу законских извора, будући да у знању не постоје пречице.

Знања и вештине студената развијају се током групног рада, будући да уколико група добро функционише њени чланови могу много научити једни од других.

Испити

Студенти се оцењују индивидуално. При томе је важнија ширина погледа (видика) у некој области неголи познавање већег броја детаља, чињеница и података о ужем делу те области. Оцене се заснивају на усменим и писменим испитима и на томе како се студенти сналазе у "игрању улога".

Захтеви према наставницима

Најважнији задатак наставника је да створи позитивну климу за учење. Наставници такође треба да умеју да слушају, да мотивишу и дају подршку. Ово захтева продубљено знање једне области и способност и вољу да се размишља на нов начин - у реалном полицијском животу тешко да икада постоји само једно могуће решење проблема. Веома је важно да се ово одражава на обуку полицајаца.

Наставници се морају концентрисати на потребе појединачног студента. Да би се то постигло они морају имати информације шта и како студенти уче и обезбедити повратне информације, коментаре и презентације.

Улога наставника је да води студента у учењу кроз:

- веру у студентове способности
- заинтересованост за начин на који студент мисли
- слушање, чекање идеја, анализу и решења до којих долази студент
- посматрање, разумевање и акцију када је то студенту или групи потребно

Акцент је на студентовом начину мишљења и поступања. Постоје предавања, али су знатно мање заступљена сагласно принципу да студент сам треба да трага за информацијама и да их обрађује сам или у малој групи, па и у свом разреду са наставником.

Наставници раде у мултидисциплинарним тимовима. Сваки тим се састоји из 10-15 наставника са знањима из различитих области (право, полицијски послови - криминалистичке истраге, јавни ред и мир, превентивни рад, науке о понашању, самоодбрана, медицина, рачунарско-комуникационе технологије, ватрено оружје, безбедност саобраћаја и возња полицијских кола). Њихов посао се знатно изменио од претежног држања предавања у ранијем моделу у пажљиво планирање случајева и симулација, давање подршке студентима у учењу и процењивању њиховог напредовања.

Тим наставника се састаје сваке недеље ради планирања и једном месечно са тренером. Било би боље да постоји специјални припремни курс и пракса пре него што наставници крену са вођењем и подучавањем у раду на случајевима. Не постоји посебан курс за наставнику у смислу "тренинга тренера". Уместо тога постоје различити семинари да би се развио метод случајева и наставници упутили у своју нову улогу.

Постоји тронедељни курс тренерства и менторства на Академији за тренере током периода пробног рада. Започет је пројекат у оквиру кога тренери раде заједно са наставницима на случајевима у Академији. Понекад наставници одлазе у регионалне полиције да би пратили рад бивших студената.

Коришћење случајева са терена је начин укључивања праксе у школу. Случајеви постају све сложенији како студент напредује са школовањем. Постоје посебне симулационе погодности у оквиру Академије где се вежба и обрађују случајеви (полицијска станица, тржни центар, банка, пошта, метро станица, стан, амбуланта итд.).

Обука у вештинама (самоодбрана, рачунари и комуницирање, ментални тренинг, ватрено оружје, коришћење полицијских радио система итд.) се делимично обавља сепаратно (посебно), а делом интегрисано у оквиру рада на случајевима.

Учење засновано на проблемима претпоставља и промену начина оцењивања студената. Разлог је тај што оно што је оцењено, више него било шта друго, води ученика и одражава се на развој студената. Данас постоје многи начини оцењивања учења: често помоћу случајева, састављањем есеја, симулацијом и оцењивањем усменог одговора у групи.

Рачунарска опрема и капацитети библиотеке су у функцији студентске потраге за информацијама.

Резултат

Примећује се пораст мотивације студената када раде на случајевима. Искуство је показало да се често подцењује способност студената да преузму одговорност за своје учење.

Повратне информације од регионалних полицијских власти су до сада веома позитивне. Новодипломирани академци су се показали као савремени, способни да траже и схватају различите информације и решења, уз сервисну оријентацију и пуно поштовање за грађане.

Интензивно се развија основна полицијска едукација и у тај процес укључени су и студенти. Сарадња између три академије се развија. Такође постоји и пилот пројекат учења на даљину за административно полицијско особље које се припрема за посао полицајца. Присутна је и потреба за унапређењем сарадње са регионалним полицијским властима.

3.2. Накнадна (додатна) обука

У Шведској још увек није изграђен систем за накнадну обуку и образовање полицијских службеника. Постоје одређени курсеви на националном нивоу, као и мноштво регионалних који се реализују у сарадњи између регионалних полицијских одбора и универзитета.⁹

У академији се годишње одржи између 50 и 150 различитих курсева и семинара.

Обука за менаџмент

У оквиру Националне полицијске академије у јесен 1998. године формиран је Центар за менаџмент са циљем да буде подршка полицијској служби и да сакупља и развија знања из области полицијског менаџмента.

Поред едукације из области менаџмента коју полазници добијају током основне обуке, Полицијска академија нуди следеће облике накнадне обуке из области менаџмента:

1. Основна обука из области менаџмента чија су циљна група шефови који су тек постављени као и потенцијални шефови на свим нивоима. Будући да се ова обука бави општим принципима менаџерства и лидерства, погодна је за све категорије унутар полиције.
2. Обука полицијских руководиоца намењена полицијским комесарима (за које је и обавезна), те полицијским службеницима и осталом персоналу укљученом у руководеће групе.
3. Сваке године Полицијска академија организује лидерске конференције за шефове на свим нивоима чија је сврха да се размотре актуелна питања из ове области и да се учесници стимулишу давањем нових идеја за изазове са којима се сусрећу у дневном менаџменту и руковођењу.
4. Кроз активности по интерним захтевама (наруџбама) обављају се бројни послови са регионалним полицијама са циљем да се буде у складу и у току са развојем и променама.
5. Уколико се менаџмент схвати у ширем смислу у овом контексту ваља поменути и Полицијско тактичко руковођење - обуку која је више оперативна али укључује и неке елементе менаџмента.

Обука за криминалистичке истраге

У оквиру ове обуке Полицијска академија реализује неколико курсева

1. Виши курс за криминалистичке истраге намењен полицијским службеницима који су испољили особиту умешност у вођењу истрага тешких и сложених злочина
2. Виши курс за обављање информативних разговора и за групу за наркотику намењен полицајцима са искуством у испитивању осумњичених
3. Основни курс за криминалистичке истраге

⁹ Изградња оваквог система је задатак чија се реализација очекује у овој години у сарадњи Националне полицијске академије, регионалних полицијских одбора и универзитета.

4. Бројни курсеви за инспекторе по привредном криминалу
5. Обука за инспекторе који раде на пословима сексуалних деликата и насиља над децом
6. Руковођење прелиминарном истрагом
7. Обука по наруцби из ове области

Учесници из других органа у оквиру правосудног система, пре свега јавног тужилаштва, позивају се на ове врсте обуке.

Обука из области саобраћаја

Полицијска академија спроводи обуку инструктора и обуку експерата из области саобраћаја.

Обука инструктора обухвата:

- Контролу саобраћаја
- Техничке поступке
- Надзор опасног материјала

Обука експерата подразумева:

- контролу саобраћаја која подразумева издавање сертификата о завршеној обуци
- обуку мотоциклиста

Поред изнетог елементи обуке из области саобраћаја присутни су у другим курсевима, нпр. полиција у заједници.

Коначно, Полицијска академија нуди бројне тренинге на различитим нивоима који се односе на полицију у заједници, методе за проблемски оријентисани полицијски рад и рад на превенцији криминала. У оквиру групе безбедносне обуке постоји тренинг самоодбране, а безбедносно размишљање је интегрисано у већину врста обуке.

Академија из ових области обавља и обуку по наруцби за различите клијенте.

**ПРИМЕНА ПРОПИСА У НЕПОСРЕДНОЈ КОНТРОЛИ И
РЕГУЛИСАЊУ САОБРАЋАЈА
(проблеми код примене и предлози за измене)**

**APPLIANCE OF REGULATIONS DURING THE DIRECT
CONTROL AND THE TRAFFIC REGULATION
(Appliance problems and suggestions for modification)**

МИЛЕТИЋ Бранимир¹ и мр МИЛИНИЋ Благоје²

Резиме: Законски оквири који дефинишу област безбедности саобраћаја, умногоме одређују садржај и начин рада саобраћајне полиције и у крајњој инстанци, могућност реализације пројектованих циљева.

У вези с тим, бројна теоријска разматрања и, што је посебно важно, практична искуства у раду саобраћајне полиције, указују да постојећи законски оквири имају низ недоречености, неусклађености и непрецизности или су у теоријском и практичном смислу превазиђени, што се посебно негативно одражава у оперативној контроли саобраћаја и примени појединих овлашћења.

Кључне речи: БЕЗБЕДНОСТ САОБРАЋАЈА, ЗАКОН, ПРАКТИЧНО ИСКУСТВО, КОНТРОЛА САОБРАЋАЈА.

Abstract: The law that defines traffic safety area largely defines the content and the way of traffic police working and finally it defines the possibilities for the objective realizations.

In connection with all this, numeral theoretical reviews and which is more important, practical experiences of the traffic police indicate that existent laws do have a lot of deficiencies, incompatibilities and imprecision or are they outdated in the practical and theoretical sense of the word. This has very negative effect during the operational traffic control as well as during the particular authorities appliance.

Key words: TRAFFIC SAFETY, LAW, PRACTICAL EXPERIENCE, TRAFFIC CONTROL.

¹ потпуковник Бранимир МИЛЕТИЋ, дипл. инж., Унапређење безбедности саобраћаја у УСП МУП-а Републике Србије

² пуковник Благоје МИЛИНИЋ, дипл. инж., начелник Одељења саобраћајне полиције у УСП МУП-а Републике Србије

1. УВОД

Основни Закон о безбедности саобраћаја на путевима, први пут је донет 1965. године и од тада је претрпео 7 мањих или већих измена или допуна, од којих се део односио само на измене казних одредби, као што су то биле и задње измене из прошле године.

Последње значајније измене материјалних одредби Закона, донете су још 1988. године и, у знатно мањем обиму, 1991. године, што представља значајно заостајање у смислу усклађивања и модернизације прописа у овој области у односу на друге државе у окружењу. Ово тим пре ако имамо у виду бурне политичке и економске промене на просторима бивше СФРЈ, као и у Европи и свету уопште, тежњу ка општој глобализацији, где су измене законске регулативе у свим сферама друштвеног живота, постале главно мерило степена укључивања једне државе у савремене токове или у поједине асоцијације. У свему овоме, област безбедности саобраћаја на путевима има једно од кључних места, због изражених потреба за све већом разменом (превозом) људи и добара (роба).

Чињеница да је прошло 15 година од последњих значајнијих измена Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима, а код других прописа који третирају област безбедности саобраћаја и знатно дуже, као и бројне неусклађености и проблеме који се јављају у пракси, посебно када је у питању управљање безбедношћу саобраћаја, израда и примена јединствене стратегије безбедности саобраћаја и начин финансирања пројектованих активности у овој области, намеће потребу хитне израде јединственог и модерног Закона о безбедности саобраћаја на путевима, усклађеног са одговарајућим прописима Европске Уније, чијем чланству наша земља тежи у периоду између 2007. и 2010. године.

2. ОСНОВНИ НЕДОСТАЦИ И ПРОБЛЕМИ КОД ПРИМЕНЕ ПОСТОЈЕЋИХ ПРОПИСА У КОНТРОЛИ И РЕГУЛИСАЊУ САОБРАЋАЈА

I - ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

У постојећем Закону недефинисани су или су непотпуно дефинисани поједини појмови у члану 10. ЗООБС-а и други недостаци (*возило, возило које се креће по шинама, воз - на прелазу пута преко железничке пруге, заустављање, паркирање, саобраћајна незгода и др.*).

ПРЕДЛОГ:

- ⇒ Дефиницију за појам "**возило**" проширити на шинска возила (трамвај и воз) када су на коловозу (раскрсница, саобраћајна трака са уграђеним шинама, прелаз пута преко железничке пруге);
- ⇒ Уколико се не прошири појам "*возило*" из претходне тачке, онда је неопходно проширити појам "*саобраћајна незгода*" тако да обухвати и незгоду у којој је учествовао пешак и шинско возило на коловозу (раскрсница, саобраћајна трака са уграђеним шинама, прелаз пута преко железничке пруге);
- ⇒ Појам "*заустављање возила*" дефинисати као прекид кретања возила на путу у трајању до *5 минута*, осим прекида који се врши да би се поступило по знаку или правилу којим се регулише саобраћај;
- ⇒ Појам "*паркирање возила*" дефинисати као прекид кретања возила на путу у трајању дужем од *5 минута*, осим прекида који се врши да би се поступило по знаку или правилу којим се регулише саобраћај;
- ⇒ Појам: "*ометање саобраћаја*" дефинисати као свако заустављање, паркирање или недозвољено споро кретање возила којим се омета или угрожава нормално и безбедно кретање возила на путу.

Прописати коришћење података о саобраћајним незгодама из базе података МУП-а - "по аутоматизму":

- ⇒ за вођење кривичног и прекршајног поступка (за адвокате и вештаке);
- ⇒ за вођење управног поступка (за поједине инспекцијске службе, агенције и службе паркирања);
- ⇒ за научна истраживања, презентације и информисање јавности (за научне установе, медије и др.).

Поједине одредбе из Правилника о знацима које учесницима у саобраћају на путевима дају овлашћена лица (посебно када су у питању светлосни и звучни знаци на возилима под пратњом и возилима са правом првенства пролаза) додатно прецизирати и пренети у нови Закон.

II - ПУТЕВИ

Донети нову "*Одлуку о утврђивању магистралних путева*", уместо постојеће (Службени лист СФРЈ бр. 39/84). У вези с тим прецизније дефинисати мрежу јавних путева са поделом магистралних путева на ауто-путеве, путеве резервисане за саобраћај моторних возила и остале магистралне путеве (чл. 13. ЗООБС-а).

Донети нови *Правилник о евиденцији о јавним путевима и објектима на њима као и о техничким подацима за те путеве*, уместо постојећег Правилника ("Службени лист СФРЈ", бр. 52/83 и 60/83) - чл. 13. ст. 3. ЗООБС-а.

Постојећи прописи не дефинишу обавезу (код пројектовања и изградње ауто-путева) да се обезбеди услове који ће *ноћу онемогућити заслепљивање возача светлима возила из супротног смера*, нити је предвиђено осветљење ауто-путева - ноћу, осим укључно-искључних петљи или бензинских станица. Такође, није предвиђено осветљавање укрштања путева резервисаних за саобраћај моторних возила са другим путевима - ноћу.

Расположиви подаци, и анализе безбедности саобраћаја у претходном периоду, указују да наведени недостаци изразито негативно утичу на безбедност саобраћаја на овим путевима, посебно на деоницама са интензивним моторним саобраћајем. Из тих разлога неопходно је код израде нових прописа из области безбедности саобраћаја, предвидети следеће:

- ⇒ Допунити постојећи *Правилник о основним условима које јавни путеви изван насеља и њихови елементи морају да испуњавају са гледишта безбедности саобраћаја* ("Службени лист СФРЈ", бр. 35/81 и 45/81) делом који се односи на обезбеђивање услова који ће *ноћу онемогућити заслепљивање возача светлима возила из супротног смера* (на ауто-путевима и путевима резервисаним за саобраћај моторних возила, са две, физички одвојене коловозне траке;
- ⇒ Дефинисати одговорност и наложити Републичкој дирекцији за путеве да код пројектовања и изградње нових деоница ауто-путева и путева резервисаних за саобраћај моторних возила, са две физички одвојене коловозне траке, обезбеди да у ноћним условима возачи не буду заслепљени светлима возила из супротног смера, као и да се у догледно време (нпр. 5 година) и на постојећим трасама ауто-путева овај недостатак елиминише (засађивањем растиња, изградњом одговарајућих ограда и сл.);
- ⇒ Дефинисати одговорност и наложити Републичкој дирекцији за путеве да код пројектовања и изградње нових деоница ауто-пута, обезбеди да исте ноћу буду осветљене, као и да се у догледно време (нпр. 5 година) и на постојећим трасама ауто-путева постави одговарајуће осветљење, целом дужином ауто-пута, као и сва укрштања путева резервисаних за саобраћај моторних возила са магистралним и регионалним путним правцима.
- ⇒ Дефинисати одговорност и наложити Републичкој дирекцији за путеве да сними постојеће стање заштитних ограда на ауто-путевима и у периоду од 3 године извршити поправку оштећене заштитне ограде, а на местима где је уништена поставити нову, као и жичану ограду у ширем појасу ауто-

- пута, која је на деоници ауто-пута Београд - Ниш, највећим делом уништена, односно недостаје.
- ⇒ Дефинисати одговорност и наложити Републичкој дирекцији за путеве да сними постојеће стање тзв. "дивљих искључења" на ауто-путевима и да се у периоду од 3 године иста елиминишу, постављањем одговарајућих баријера или заштитних ограда.

III - ПРАВИЛА САОБРАЋАЈА

Ограничења брзине кретања за поједине категорије возила и у зависности од категорије путева ускладити са европским стандардима.

На раскрсницама где је саобраћај регулисан светлосним саобраћајним знацима и знацима које дају овлашћена лица, условно дозволити возилима скретање удесно, осим ако је то скретање забрањено (саобраћајним знаком) и ако се тиме не угрожавају други учесници у саобраћају. У вези с тим поштрити санкције за ометање и угрожавање саобраћаја (возила и пешака) приликом скретања удесно (можда аналогно проласку на црвено светло семафора)?!

У постојећем чл. 50. ЗООБС-а дефинисати одговорност Републичке дирекције за путеве и саобраћајне полиције, односно надлежног органа или предузећа у ситуацијама када се укрштају путеви различитих категорија (магистрални и локални, магистрални и регионални или регионални и локални путеви), када не постоји одговарајућа саобраћајна сигнализација, према којој би возачи поступали на раскрсници.

У условима снега и поледице на коловозу, на деоницама путева где је на основу саобраћајног знака *II-39 ("ланци за снег")*, на погонским точковима возила обавезна зимска опрема, ограничити брзину кретања возила на 50 км/час (додати нову тачку у чл. 46. ЗООБС-а).

У вези са знаком *II-39 ("ланци за снег")*, дефинисаним у Правилнику о саобраћајним знаковима на путевима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 48/81, 59/81 и 17/85), истичемо одређене нелогичности у погледу његовог изгледа и назива ("*ланци за снег*") у односу на његово значење: "*Део пута на коме моторна возила, осим мотоцикла, морају на погонским точковима имати прописану зимску опрему кад је на коловозу снег*".

Како је појам "*зимска опрема возила*", знатно шири од појма "*ланци за снег*" и подразумева да се уместо ланаца за снег могу на погонским точковима користити пнеуматици за зимску употребу (M+S), односно радијални пнеуматици на свим точковима, код којих дубина шара није мања од 4 mm (чл. 94. Правилника о димензијама, укупним масама и осовинском оптерећењу

*возила и о основним условима које морају да испуњавају уређаји и опрема на возилима у саобраћају на путевима, "Сл. лист СФРЈ", бр. 50/82, 4/85, 11/85, 65/85, 64/86 и 50/90), предлажемо да се постојеће нелогичности превазиђу тако што би се у дефиницији зимске опреме моторних и прикључних возила, поред постојећих одредби, прецизирало да иста подразумева и **обавезно поседовање ланаца за снег** (у возилу), а на погонским точковима - по потреби.*

Прописати Законом (а не постављеним саобраћајним знаком) **обавезно поседовање зимске опреме за возило** (укључујући поседовање ланаца за снег као што је то прецизирано у претходном тексту) - *увек у условима снега и поледице на коловозу.*

Прописати да бициклиста користи десну бицикличку траку, а леву ако десна не постоји и ако је то регулисано постављеним саобраћајним знаком.

Код затворене формације, у редовним условима саобраћаја (нпр. званична бицикличка трка), прописати да бициклисти могу возити удвојено.

Прописати посебан члан у Закону којим ће се забранити бацање отпадака од хране и пића из возила на пут или остављање на путу (пластичне кесе, остаци хране, лименке, флаше и др.), чиме се угрожава безбедност саобраћаја и загађује околина, и предвидети одговарајуће санкције у зависности од врсте и категорије пута (посебно издвојити ауто-пут и пут резервисан за саобраћај моторних возила).

Предвидети могућност да се непрописно паркирано возило, *које угрожава или омета одвијање саобраћаја* и чији возач није присутан, одмах уклони помоћу дизалице.

Забрану заустављања и паркирања, са постојећих 5 м од пешачког прелаза, повећати (на 8 до 10 м)?!

Прецизирати коришћење појединих саобраћајних трака, када коловозна трака у насељеном месту има више саобраћајних трака за кретање возила у једном смеру.

Прописати да возила других фирми (предузећа и организација), када се користе за превоз снага безбедности, имају исти третман као и возила полиције и војске, кад су под њиховим надзором.

Законом регулисати забрану паркирања теретних возила у чисто стамбеним зонама, бањским и климатским лечилиштима и зонама болница, старачких домова, школа, обданишта и сличних установа.

Законом регулисати забрану давања звучних и светлосних знакова упозорења у чисто стамбеним зонама, бањским и климатским лечилиштима и зонама болница, старачких домова, школа и обданишта, осим у случају постојања опасности од настанка саобраћајне незгоде.

Прецизирати обавезе путника приликом улажења и излажења из аутобуса на аутобуском стајалишту, као и обавезе возача наилазећих возила, у условима постојања две или више саобраћајних трака за кретање возила у једном смеру (смањење брзине, звучни и светлосни знаци упозорења, заустављање возила, санкције).

Прописати обавезно коришћење светала на возилу и дању, а не само ноћу и у условима смањене видљивости (проширити постојећи члан 88. ст 1. ЗООБСа).

Оценити оправданост захтева појединих служби за невезивање сигурносних појасева у одређеним ситуацијама у насељу (полиција у патролном возилу код хитне интервенције, возачи на паркинг просторима, труднице(!?), специфични пацијенти из здравствених разлога - нпр. са уграђеним пејсмејкером и др.) и евентуално унети у нови Закон.

Прецизније дефинисати продају робе крај пута и обављање радњи на коловозу (прање ветробрана, продаја новина и др.).

IV - САОБРАЋАЈНИ ЗНАКОВИ

У Правилнику о саобраћајним знаковима на путевима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 48/81, 59/81 и 17/85), дефинисати нове саобраћајне знакове, њихов изглед и значење:

ЗНАКОВИ ОПАСНОСТИ

- ⇒ Светлосни саобраћајни знак "два трепћућа светла од којих је плаве боје на десној, а зелене боје на левој страни возила (на возилима полиције, војске и агенција за пратњу и обезбеђење) која би обезбеђивала зачеље колоне возила;
- ⇒ Саобраћајни знак: "*Црна тачка на путу*", или критично (опасно) место на путу;
- ⇒ Преносиви или фиксни саобраћајни знак "*Жуто трепћуће светло*", са одговарајућим извором напајања електричном енергијом, који би се привремено постављао или укључивао на критичним деоницама путева у неповољним временским условима (поледица, снег, магла, киша после дужег сушног периода и сл.).

Прецизирати да саобраћајни знакови на платформи возила предузећа за путеве (код извођења радова и сл.), имају одговарајуће значење и када се ово возило креће, као и да имају предност у односу на општа правила саобраћаја.

Прецизније дефинисати обележавање ванредних и штићених превоза (вангабаритни превоз, превоз новца и сл.), као и овлашћења и обавезе превозника или других предузећа и агенција које их прате и обезбеђују.

V - ДУЖНОСТИ У СЛУЧАЈУ САОБРАЋАЈНЕ НЕЗГОДЕ

Размотрити разлоге због којих код нас у пракси није примењиван *Европски извештај о саобраћајној незгоди* код незгода у којима је проузрокована само мања материјална штета. Предлог је да се исти убудуће примењује уз прецизирање начина његове примене.

Прецизирати обавезу подвргавања непосредних учесника саобраћајне незгоде испитивању ради проверавања да ли имају алкохола у организму и за незгоде са мањом материјалном штетом, за које се врши увиђај.

Предвидети трошковник за увиђаје саобраћајних незгода и обезбеђење лица места (за незгоде, већа оштећења коловоза, препреке на путу и сл.), у зависности од последица и времена трајања ових радњи (за осигуравајућа друштва, а у одређеним ситуацијама и за предузећа за путеве).

Код саобраћајних незгода са мањом материјалном штетом, предвидети могућност да у одређеним ситуацијама (нпр. због хитности посла или могућих последица до којих би могло доћи услед задржавања на месту СН), возила са правом првенства пролаза и возила под пратњом (и њихови возачи) не морају чекати долазак увиђајне екипе, уз обавезу остављања (достављања) свих релевантних података о возилу и возачу, укључујући и одговарајуће изјаве!?

Прописати обавезу да возач и путници одмах напусте возило које је учествовало у саобраћајној незгоди и остало на коловозу, из безбедносних разлога, уз предузимање осталих мера безбедности из постојећег чл. 153. ЗООБС-а.

Прецизирати обавезу и овлашћење вође увиђајне екипе (истражни судија или овлашћено лице органа унутрашњих послова), да сачини писмени захтев за вађење и анализу крви, односно крви и урина ради утврђивања присуства и концентрације алкохола у организму возача, односно дроге или психо-активних лекова, што је посебно важно када возач одбија да да крв.

VI - ВОЗАЧИ

Предвидети трајну и привремену или "степеновану" возачку дозволу и начин добијања и "губитка" истих, као и права и обавезе (ограничења) које имају њихови власници!?

Прецизирати начин и дефинисати техничка средства и методе за испитивање возача ради утврђивања да ли су под дејством опојних дрога или психоактивних лекова - у непосредној контроли саобраћаја.

Додатно прецизирати одговорност возача код одбијања да се подвргне алкотесту (када не захтева вађење крви), као и поступак саобраћајне полиције. Проширити овлашћења саобраћајне полиције према нашим грађанима са привременим боравком у иностранству који начине прекршај у саобраћају у циљу ефикасног решавања прекршајног поступка. Наиме, према садашњим прописима саобраћајни полицајац може привремено да задржи страну путну исправу (пасош) странцу, уз издавање одговарајуће потврде, против кога се води кривични, односно прекршајни поступак - на захтев надлежног органа или ако то захтева заштита јавног поретка или интереси одбране земље - чл. 15. Закона о кретању и боравку странаца (Сл. лист СФРЈ бр. 56/80, 53/85, 30/89, 26/90 и 53/91 и Сл. лист СРЈ бр. 24/94 и 28/96). За прекршаје у саобраћају које начине наши грађани са привременим боравком (запослени) у иностранству, није предвиђено задржавање путне исправе, али ако одласком у иностранство, ради боравка на дуже време, могу избећи одговорност за прекршај, исти се могу привести од стране припадника полиције судији за прекршаје.

Уколико се учинилац прекршаја не може одмах привести судији за прекршаје, а постоји основана сумња да ће побећи или опасност да ће непосредно наставити са вршењем прекршаја, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова може учиниоца задржати до 24 часа (чл. 184. Закона о прекршајима - Сл. гл. РС бр. 44/98).

ПРЕДЛОГ:

- ⇒ *Предвидети могућност привременог задржавања путне исправе за наше грађане са привременом боравком (запослене) у иностранству (као и за странце), ако постоји основана сумња да ће отићи у иностранство, ради боравка на дуже време, чиме би могли избећи одговорност за учињени прекршај.*
- ⇒ Уколико претходни предлог не може проћи, у Закону о прекршајима или у новом ЗОБС-у, предвидети да, када се учинилац прекршаја не може одмах

привести судији за прекршаје, а постоји основана сумња да ће побећи (додати: "*или отићи у иностранство на дуже време*") или опасност да ће непосредно наставити са вршењем прекршаја, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова може учиниоца задржати до 24 часа.

VII - ВОЗИЛА

Прецизирати овлашћење саобраћајне полиције код доказивања прекршаја откривеног увидом у тахограф и тахографски уложак (брзина, пут, време и паузе у току вожње). *Предлог је да се тахографски уложак одузме у циљу доказивања прекршаја увек када постоји могућност његове замене са новим, а када нема могућности замене, да се исти потпише (уз евидентирање свих релевантних података из улошка у записнику о прекршају) и врати возачу.*

Правнички уобличити и дефинисати возачке дозволе категорије *B/E*, *C/E* и *D/E*, с обзиром на постојеће недостатке и неусаглашености ЗООБС-а (чл. 172.) и Правилника о димензијама, укупним масама и осовинском оптерећењу возила и о основним условима које морају да испуњавају уређаји и опрема на возилима у саобраћају на путевима (чл. 13.).

Предвидети обавезно постављање сигурносног троугла, на задњој страни, на тракторима, мотокултиваторима и радним машинама и њиховим приколицама, као и на запрежним возилима. *Алтернатива: одговарајуће налепнице са рефлектујућом материјом црвене боје.*

У оквиру опреме возила, предвидети ватрогасни апарат чија ће величина (маса) зависити од категорије возила, као и батеријску лампу.

Постојећи став 5. члана 32. ЗООБС-а допунити тако да возило којим се врши организован превоз деце, мора бити обележено посебним знаком (напред и назад) *који има одговарајуће унутрашње осветљење које се укључује када возило стоји!*

Прецизирати ко је одговорно лице за техничку исправност возила у саобраћају (посебно возила у власништву органа управе, организација, предузећа и сл.) – *нпр. као што је то у Закону о друмском превозу.*

Проширити казне и одговорност физичких лица, власника теретних возила и аутобуса, за техничку неисправност ових возила.

VIII - ПОСЕБНЕ МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Проширити овлашћења саобраћајне полиције и прецизирати начин *искључења возача из саобраћаја*, као и поступак (мере или овлашћења) који ће обезбедити

поштовање наредбе о искључењу возача из саобраћаја: - строге казне, стављање возача и (или) возила под стални надзор и др.

Прецизирати овлашћења саобраћајне полиције и начин **искључења возила** из саобраћаја, као и поступак (мере или овлашћења) који ће обезбедити поштовање наредбе о искључењу возила из саобраћаја (строге казне, стављање возила под стални надзор полиције или одговарајуће агенције на обезбеђеном паркингу простору, о трошку возача и др.).

Прецизирати разлоге за искључење возила из саобраћаја када су неисправни уређаји за осветљавање пута и давање светлосних знакова (нпр. ноћу и у условима смањене видљивости не раде једно или оба светла за осветљавање пута, не ради ниједно светло за означавање возила и сл.).

Дефинисати појам “*ванредни технички преглед возила*”: - у чл. 218. ЗООБС-то је “технички преглед возила”, а у ЗОБС-у: - “*ванредни технички преглед возила*”, *што је и наш предлог!*) и објединити у једном члану свих 6 постојећих разлога за *упућивање возила на ванредни технички преглед*.

Дефинисати начин упућивања возила на ванредни технички преглед (*предлог је да то буде искључиво привођењем од стране патроле саобраћајне полиције, уз наплату трошкова привођења*).

Проширити разлоге за скидање (привремено одузимање) регистарских таблица: када је на ванредном техничком прегледу утврђена (потврђена) техничка неисправност *одређених уређаја* на возилу;

Избацити као разлог за искључење из саобраћаја возила којим се врши пробна вожња, када напусти назначену релацију кретања (можда избацити и релацију кретања у одобрењу за пробну вожњу)!?

Законом прецизирати категорије теретних возила, у зависности од врсте терета, за која се не би односила тзв. “*викенд забрана кретања*”, која ће можда поново бити уведена (хладњаче, превоз свежег воћа и поврћа, превоз стоке и сл.).

Прописати обавезу возачу возила које превози опасне материје и возачу теретног возила код кога је терет по свом смештају опасан за безбедност саобраћаја, односно које угрожава или омета нормално одвијање саобраћаја, да се у неповољним временским условима (поледица, снег, магла, киша после дужег сушног периода и сл.) - сам привремено искључи из саобраћаја.

IX - КАЗНЕНЕ ОДРЕДБЕ

Предвидети скалу казних поена и за сваки прекршај дефинисати број казних поена, као и друге санкције након утрошеног бонуса (одузимање возачке дозволе у дужем трајању, поновно полагање возачког испита, прелазак са трајне на привремену возачку дозволу са прецизираним обавезама и ограничењима у овој дозволи и сл.).

Оценити оправданост укидања директне наплате новчане казне на лицу места за прекршаје у саобраћају. У вези с тим предвидети издавање само одговарајућег обавештења о прекршају уз могућност плаћања казне, а наплату вршити у року од 8 дана у ССП (ПС).

Оценити могућност значајног повећања износа за исти прекршај у поступку (код органа за прекршаје) у односу на износ који се плаћа на лицу места или у станици (нпр. двоструко).

Прецизирати и поштрити санкције за незауостављање возила на знак овлашћеног лица у контроли саобраћаја на путу.

Поштрити санкције за незауостављање возила и непропуштање пешака који је ступио на пешачки прелаз.

Издвојити и поштрити казне за непрописно паркирано возило на месту где *угрожава или значајно омета нормално одвијање саобраћаја* (што је важно када не постоји могућност да се исто уклони: теретно возило, не постоји адекватно возило за уклањање и сл.).

У специфичним зонама, код саобраћајног знака "*забрана заустављања и паркирања*", предвидети додатну таблу са натписом: "*возило се односи*", а евентуално и ценом одношења + износ казне).

3. ЗАКЉУЧАК

Сваки од наведених недостатака се мање или више негативно одражава на ефикасност саобраћајне полиције у оперативној контроли саобраћаја, нарочито код примене појединих овлашћења и смањује могућност њиховог утицаја на безбедност саобраћаја. То захтева детаљнију анализу сваког од њих, као и аргументоване предлоге нових одредби у новим прописима о безбедности саобраћаја, што није шире обухваћено овим рефератом, пре свега због ограниченог времена и простора. Ипак, због важности, а пре свега из разлога безбедности и ефикасности саобраћајне полиције приликом заустављања и контроле возила на путу, аутори су у прилогу, који је саставни део овог реферата, детаљније анализирали и дефинисали проблеме постојећег начина заустављања и контроле возила из возила у покрету, које се креће непосредно испред полицијског возила и дали предлог његове измене, тј. предлог допуне чл. 125. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима и чл. 9.

Правилника о знацима које учесницима у саобраћају на путевима дају овлашћена лица у вези са значењем знакова који се дају посебним уређајима за давање светлосних и звучних знакова на моторним возилима из члана 125. ЗООБС-а.

ПРИЛОГ

ПРЕДЛОГ

допуне чл. 125. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима и чл. 9. Правилника о знацима које учесницима у саобраћају на путевима дају овлашћена лица у вези са значењем знакова који се дају посебним уређајима за давање светлосних и звучних знакова на моторним возилима из члана 125. ЗООБС-а

Чланом 150. и 151. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 50/88) прописани су знаци које учесницима у саобраћају на путевима дају овлашћена лица и обавезе учесника у саобраћају, а чланом 125. овог Закона дефинисана су правила саобраћаја која се односе на возила са правом првенства пролаза.

Чланом 9. ст. 1. тач. 4. Правилника о знацима које учесницима у саобраћају на путевима дају овлашћена лица ("Сл. лист СФРЈ", бр. 28/89) дефинисано је значење светлосног знака "Стоп - полиција" који се у контроли саобраћаја користи за заустављање возила које се креће непосредно иза полицијског возила које даје овај знак.

У погледу заустављања возила које се креће непосредно испред полицијског возила, у наведеном Правилнику не постоји одговарајући знак који би могао да се користи у оперативној контроли саобраћаја и имао значење обавезе за возача овог возила да се заустави. Светлосни знаци (два односно једно плаво трепћуће или ротационо светло) на возилима с правом првенства пролаза дефинисани су у тачки 2. и 3. члана 9. Правилника, али се они пре свега односе на првенство пролаза и пропуштање ових возила, а не на њихово заустављање ради евентуалне контроле.

Из праксе на терену, на курсевима за саобраћајну полицију, мултиетничку полицију и жандармерију, показало се да је ово значајан недостатак за ефикасно и безбедно заустављање и контролу возила у оперативној контроли саобраћаја. Поред тога искуство других земаља, посебно земаља ЕУ, показује да се прецизирањем овлашћења и начина поступања припадника полиције као и обавеза учесника у саобраћају, може значајно унапредити безбедност и ефикасност саобраћајне полиције у поступку заустављања и контроле возила у покрету.

Основни недостатак постојећег начина заустављања и контроле возила из возила у покрету јесте што је за заустављање возила које се креће непосредно испред полицијског возила, исто неопходно претећи па тек онда извршити

његово заустављање (помоћу СТОП-таблице или давањем светлосног знака "Стоп - полиција"). Ова операција носи у себи више недостатака или ризика, као што су:

- ⇒ немогућност хитног заустављања возила због отежаних услова за претицање;
- ⇒ неповољни или ризични услови за претицање (непрегледна деоница, присуство возила из супротног смера, неповољни временски услови и др.);
- ⇒ заустављено возило је необезбеђено из смера којим се кретало;
- ⇒ патрола из једне надмоћне позиције у којој се полицијско возило налази непосредно иза возила које се жели зауставити, након претицања долази у подређену позицију, када јој контролисано возило долази "иза леђа", са свим ризицима које оваква позиција носи у себи, посебно када су у овом возилу лица из криминогене средине.

На основу изнетог, мишљења смо да је за ефикасно и безбедно заустављање и контролу возила у оперативној контроли саобраћаја неопходно предложити следеће:

- ⇒ У члану 125. ЗООБС-а, између постојећег 5. и 6. става, додати нови став који би гласио: "Возач возила које се креће непосредно испред возила полиције које даје светлосни знак: - Једно или два плава трепћућа или ротациона светла, у комбинацији са звучним знаком који се даје посебним уређајем и састоји се од низа тонова разних висина (завијајући звук), обавезан је да одмах заустави своје возило уз десну ивицу коловоза, а по могућности и ван коловоза";
- ⇒ У члану 9. ст. 1. Правилника о знацима које учесницима у саобраћају на путевима дају овлашћена лица, између постојеће тачке 3. и тачке 4. додати нову тачку која би гласила: "Једно или два плава трепћућа или ротациона светла, у комбинацији са звучним знаком који се даје посебним уређајем и састоји се од низа тонова разних висина (завијајући звук) на полицијском возилу", значи обавезу за возача возила које се креће непосредно испред возила полиције које даје овај знак, да одмах заустави своје возило уз десну ивицу коловоза, а по могућности и ван коловоза". Ради ефикасније примене овог знака, предвидети натпис "POLICIJA" на хауби патролног возила, који би био написан обрнутим редоследом (прилагођен читању у ретровизору), као и на предњој страни рампе на крову патролног возила, док би са задње стране рампе био правилно исписан.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон о основама безбедности саобраћаја на путевима ("Сл. лист СФРЈ" број 50/88, ..., 03/02);
2. Закон о безбедности саобраћаја на путевима ("Сл. гласник СРС" број 53/82 и 15/84);
3. Закон о прекршајима ("Сл. гласник СРС" број 44/89, ..., "Сл. гласник РС" број 21/90, 11/92, 6/93, 20/93, 53/93, 28/94 и 44/98);
4. Закон о унутрашњим пословима ("Сл. гласник РС" број 44/91, 79/91, 54/96, 25/00 и 08/01);
5. Законик о кривичном поступку ("Сл. лист СРЈ", бр. 70/2001);
6. Закон о превозу опасних материја ("Сл. лист СФРЈ", бр. 727/90 и 45/90);
7. Закона о кретању и боравку странаца (Сл. лист СФРЈ бр. 56/80, 53/85, 30/89, 26/90 и 53/91 и Сл. лист СРЈ бр. 24/94 и 28/96);
8. Кривични закон Републике Србије ("Сл. гласник СРС" број 26/77, ... , "Сл. гласник РС" број 26/91, 17/95, ..., 10/2002 и 80/2002);
9. Правилнику о саобраћајним знаковима на путевима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 48/81, 59/81 и 17/85);
10. Правилника о знацима које учесницима у саобраћају на путевима дају овлашћена лица ("Сл. лист СФРЈ", бр. 28/89);
11. Правилника о димензијама, укупним масама и осовинском оптерећењу возила и о основним условима које морају да испуњавају уређаји и опрема на возилима у саобраћају на путевима, "Сл. лист СФРЈ", бр. 50/82, 4/85, 11/85, 65/85, 64/86 и 50/90);
12. Правилник о основним условима које јавни путеви изван насеља и њихови елементи морају да испуњавају са гледишта безбедности саобраћаја ("Службени лист СФРЈ", бр. 35/81 и 45/81);
13. Правилник о евиденцији о јавним путевима и објектима на њима као и о техничким подацима за те путеве, уместо постојећег Правилника ("Службени лист СФРЈ", бр. 52/83 и 60/83) - чл. 13. ст. 3. ЗООБС-а);
14. Правилник о укупном трајању времена управљања возилом, одморима возача и начину рада удвојених посада на возилима у обиму који утиче на безбедност управљања возилом ("Службени лист СФРЈ", бр. 18/84 и 67/85);
15. Правилник о исправама о техничким и техничко-експлоатационим условима које морају испуњавати теретна возила и аутобуси којима се обавља међународни јавни превоз у друмском саобраћају ("Службени лист СРЈ", бр. 48/2002);
16. Правилник о начину обележавања возила којима се превозе деца ("Службени лист СФРЈ", бр. 2/83 и 20/83);
17. Правилник о одржавању магистралних и регионалних путева ("Сл. гласник СРС" број 2/93);

18. Правилник о редовном и појачаном одржавању јавних путева ("Сл. гласник СРС" број 37/90);
19. Правилник о условима које морају да испуњавају здравствене организације и органи унутрашњих послова који врше анализу крви и урина или анализу крви ради утврђивања алкохолисаности возача и других учесника у саобраћају и поступак за узимање и транспортовање крви или крви и урина ("Сл. гласник СРС" број 37/75);
20. Одлука о утврђивању магистралних путева" (Службени лист СФРЈ бр. 39/84);
21. Слободан Пантазијевић: Безбедност саобраћаја - ВШУП 1994;
22. Бранимир Милетић: *Контрола и регулисање саобраћаја* (приручник) - ВШУП 1999;
23. Бранимир Милетић: *Контрола и регулисање саобраћаја* (практикум) - ВШУП 2000;
24. Статистички преглед стања у области јавне безбедности - део: *безбедност саобраћаја, МУП РС (1998 - 2002)*.

Мирослав Симић

Окружно јавно тужилаштво

У КОЈОЈ МЕРИ ЈЕ КОРУПЦИЈА СПЕЦИФИЧНА У ОДНОСУ НА ДРУГЕ ВРСТЕ КРИМИНАЛНОГ ПОНАШАЊА

1) ПОСТАВЉАЊЕ ПРОБЛЕМА

Размишљајући о горњој теми наметнуло ми се више питања, али основно, које проистиче из наслова је: Да ли се корупција разликује од других кривичних и уопште законом предвиђених кажњивих дела? Да би се дао барем приближно тачан одговор сматрам да је потребно поћи од теза које сам поставио.

- **Дефинисање корупције** Постоји више различитих дефиниција ове патолошке друштвене појаве мада знам да су дефиниције правних и уопште друштвених појмова јако непопуларне. Ипак, то је основа сваког иоле озбиљнијег рада. Дакле, верујући да је сам корен ове латинске речи "corruptio (у преводу значи поквареност, изопаченост, разврат, поткупљивање, труљење и сл.) недовољан да изражи сву срж проблема, ја бих издвојио следећу дефиницију: *Корупција је подмићивање или неки други облик понашања лица којима је поверена односно дата одговорност у јавном или приватном сектору ,којима се крише обавезе које произилазе из његовог положаја јавног службеника, лица запосленог у приватном сектору или лица на положају сличном томе, са циљем односно намером да се добије незаконита корист било које врсте за себе или друге». Ово је дефиниција ГМС мултидисциплинарне групе за корупцију основане при Савету Европе. У другим међународним актима корупција се дефинише као: *»захтевање, нуђење, давање или прихватање директно или индиректно мита или неке друге незаконите користи или наговештај односно обећање истог, што квари правилно извршење дужности или понашања захтеваног од примаоца мита, користи и обећања»*. Дакле, може се поставити питање због чега сам се определио за интернационално одређивање овог појма? Одговор који се намеће као логичан је да је корупција проблем који превазилази државне границе. Треба*

такође нагласити да је у нашој и страниј литератури ¹ итекако присутно различито одређивање овог проблема. Такво различито дефинисање може имати за проблем и развијање друштвене стратегије у борби против корупције, о чему ће се нешто више рећи у наредним редовима. Такође, можемо додати и то да се поимање корупције може различито вредновати према одређеним параметрима па тако: према *сфери интересовања друштва* исту делимо на: правну, економску и моралну, у зависности од *времена одређивања* на: историјску, класичну и модерну, према *ступњу друштвене реакције* на: унутрашњу и међународну, према *областима испољавања* на: корупцију у сфери државне службе уопште, појединих сектора службе и корупцију у предузећима, друштвеним организацијама и установама, према *објекту корумпирања* на: групну и појединачну, и тако даље. Без обзира на појмовно одређење корупције евидентно је да она захвата готово све сфере друштвеног живота и да је најопаснија такозвана *системска корупција* када државни апарат или прецизније речено законодавна, посебно извршна, а зашто не и судска власт не предузима готово ништа или не предузима адекватне кораке у намери сузбијања ове друштвене болести већ, обрнуто својим потезима поспешује њено ширење. Који су то погрешни кораци ове три гране у сфери поделе власти? Законодавна, изражена кроз парламент не доноси законе (напр. о спречавању сукоба интереса, финансирању политичких партија и др.), извршна не предлаже доношење закона или не поставља односно не смењује функционере за које се сумња да су корумпирани и уопште не спроводи политику сузбијања напр. сиве економије, а судска, изриче сувише благе кривичне санкције у спорим и веома дугим процесима.

- **Фактори** који утичу на распрострањеност корупције су следећи:
- Одсуство неопходних услова за функционисање правне државе (посебно криза демократије, недостатак контроле вршења власти и недовољан увид јавности у рад државних органа),
- економска и социјална криза и нестабилност у друштву,
- културолошки фактори²
- **Заједнички елементи корупције**³ су следећи:
- Незаконитост деловања привредних субјеката и појединаца уопште,

¹ Видети: Проф. др Мићо Бошковић, Актуелни проблеми сузбијања корупције, Полицијска академија, Београд 2000. г., стр. 6, 7 и даље

² Др Наташа Мрвић-Петровић, Стратегије сузбијања корупције, Избор судске праксе бр. 2/2002, стр. 5

- делатност супротна моралним нормама
- богаћење без правног основа тј. стицање противправне имовинске користи
- остваривање личног интереса, политичке, финансијске или неке друге моћи у друштву и заузимање одговарајућег статуса
- губљење поверења у делатност државних органа
- негативан утицај на друге у вези поштовања законитости и општих моралних норми и
- инкриминација одређених облика корупције.

Када смо већ код овог последњег елемента да нагласим из овога можемо извући закључак да корупција није само кривично дело, није само примање мита, већ један поликаузални феномен на кога утиче више фактора и који има више одлика.

2) ИСТОРИЈСКИ ПОСМАТРАНО корупција по неким мишљењима постоји још од античких времена⁴ Она је пратилац свих епоха организованог људског друштва без обзира на друштвено-политичко уређење и облик владавине тако рећи да нема ни једног облика организованог друштва које у већој или мањој мери није осетило негативне ефекте овог феномена. Корупција настаје са успостављањем различитих облика јавних служби. Стога њени корени у данашњем облику се везују за формирање царинске службе у периоду са почетка 19. века. Тада су створене могућности за злоупотребу јавне службе зарад личног богаћења. Јавно мњење под утицајем идеја буржоаске револуције почиње да тражи кажњавање оваквог понашања па се у Наполеоновом *Code Penal* из 1810. године уводи као кривично дело примање новца или друге вредности да би се службена дужност обавила на незаконит начин.

Из свега напред наведеног такође можемо закључити да се корупција искључиво везује за службену дужност. Као што сам у дефинисању појма навео све класичне и шире дефиниције корупције исту искључиво одређују као злоупотребу јавне службе ради прибављања личне или групне користи. То је и разумљиво јер је законито и ефикасно обављање службе од изузетног значаја за свако друштво. Зато је корумпирана свака она особа која занемарујући своју дужност злоупотреби положај и овлашћења која има ради било какве користи. Такође под корупцијом се сматра и околност када грађанин нуди поклон или пристаје на давање затраженог мита.

³ М. Бошковић, оп. цит. стр. 12

⁴ Сениша Важић, Механизми сузбијања корупције, Билтен судске праксе ВСС-а бр. 1/2001

3)Једна од теза овог рада је да је КОРУПЦИЈА УНИВЕРЗАЛНИ ФЕНОМЕН. То не проистиче само из онога што сам претходно навео у одређивању појма већ и из чињенице да се иста по многим истраживањима среће како у земљама у транзицији тако и у земљама са развијеним правним системима и демократијом као што су САД и земље Европске Уније. Наравно, у овим првим иста је много распрострањенија и заступљенија него у овим другим. Ипак, обзиром да су западне земље далеко богатије стога је и проток новца у њима кроз различите облике криминалног понашања далеко виши. Различити су и модалитети прања новца, односно легализације незаконито стечене добити, иако веома строги законски прописи и систем контроле отежавају ове делатности ипак их има. Уочено је⁵ да се групе криминалаца, посебно у Холандији, Белгији и Италији, селе из већих пословних банака у оне за које сматрају да неће издавати извештаје о сумњивим трансакцијама, тј. у тзв. банке другог реда као што су разне мењачнице, службе за исплату готовина, осигуравајућа друштва, брокери и слично. Стога је унутар ЕУ у последњих пар година изражена све већа забринутост због нове банкарске праксе, као што је банкарство директног приступа које омогућава повлашћеним клијентима приступ банчином софтверу и дозвољава им да обаве трансакције директно преко својих рачуна. Изражена је и проневера као посебно привредно или кривично дело против службене дужности (у зависности од начина класификације). Најчешћи облик проневере у ЕУ везан је за дуван и цигарете (Немачка, Белгија, Шпанија, Ирска, Италија) затим, што се тиче пољопривредних производа најчешће се шпекулише са говеђим месом (Белгија, Француска, Велика Британија) и млечним производима (Португалија, Италија, Шпанија). Сва роба намењена потрошњи у оквиру ЕУ подлеже плаћању царинских дажбина, с тим што се ове дажбине не плаћају када је роба у транзиту кроз земље чланице Уније. Документ који регулише транзит кроз земље ЕУ је Формулар Т-1 са званичним царинским печатом на петом примерку. Када се врати у царинску испоставу шпедитер се ослобађа одговорности, а у супротном, или уколико је формулар фалсификован, чега такође има, царински органи наплаћују тзв. гаранцију. У тим односима, (ово треба гледати са резервом јер су подаци застарели) настају могући облици криминалне делатности, посебно ако се има у виду да се годишње у оквиру земаља ЕУ изда 18 милиона формулара Т-1, а сваки подразумева царинску и пореску обавезу. Кроз систем Т-1 од царина и пореза, сваке године (од 1990 до 1994, према тим подацима) се сакупљало 432

⁵ Истраживање за потребе Европске Уније обавио је TRANSCRIME, књига са овим резултатима поод називом *Tragovi evropskog novca* у издању Harwood Academic Publication

милијарде екија. Према прорачунима ТИР система(сада је и наша земља члан) било је 0,2% случаја крив.дела што значи да су шпедитери одговорни за више од 864 милиона екија сваке године.⁶

У Русији, за коју се према неким подацима наводи да организовани криминалитет контролише око 80% токова новца, корупција је посебно изражена и испољава се у области привредних делатности и јавних служби.Најприсутнији су случајеви избегавања плаћања пореза и примања мита од јавних службеника.Чак су многи директори окривљени за неплаћање пореза у својим одбранама истицали да су били тендециозно изложени захтевима јавних службеника за давање мита. Слична ситуација је и са Румунијом, Пољском где се корупција посебно испољава у спољној трговини,вршењу услуга и другим сферама друштвеног живота.

О корупцији у друштвима у транзицији се може много тога рећи али обим и циљеви овог рада то не захтевају. О корупцији у **нашем друштву** се заиста дуго може разговарати.Сва значајнија,међународна и домаћа истраживања разних агенција и невладиних организација говоре да смо, нажалост, при самом врху светске лествице по распрострањености корупције.То не значи да треба да будемо песимисти,напротив,исто тако неки статистички подаци, ако се статистици може веровати, говоре да се стање поправља.Када сам поменуо системску корупцију готово да су неподељена мишљења да је иста узела великог маха у периоду од почетка до краја деведесетих.Изражена је била у области промета робе и услуга,нарочито због несташица појединих артикала,повећања цена,нелојалне конкуренције,монополског и доминантног положаја на тржишту.Иста нажалост,није заобишла ни друге сфере друштвеног живота здравство,школство,царина, правосуђе, социјално осигурање, откупу грађевинског земљишта, запошљавање, спорту,... Постоји много табела, различитих статистика и табела која говоре о ступњу и степену распрострањености у појединим од ових привредних и ванпривредних делатности. Колико су иста тачна што се тиче степена распрострањености односно доминантности једног облика над другим незахвално је без студиозније криминолошко-социолошке анализе тврдити.. Међутим, ако се разматрају облици корупције у нашем друштву у контексту теоријских ставова и емпиријских истраживања, уочена је тенденција испољавања специфичних облика корупције који карактеришу: организованост, одговарајући статус учиниоца, присутност заштите појединца у одређеном степену, знатна вредност противправно стечене имовинске користи, и нарочито прикривеност,

⁶ М.Бошковић,оп.цит.стр.40

повезаност са утицајним друштвеним факторима, као и тешкоће у откривању и обезбеђивању доказа. Када сам претходно напоменуо да има помака и разлога за оптимизам, али у малом обиму, мислио сам пре свега на не тако мали број покренутих кривичних поступака у последњих годину дана, као на пример против групе лекара и службеника ПИО, неких полицајаца, службеника и друго.

- **Корупција и организовани криминалитет.** Да ли су ове две појаве међусобно повезане? Наравно, да јесу. На то опет указују теоријска и емпиријска истраживања. Прво, уколико организовани криминалитет, који такође нема јединствено и општеприхваћено одређење схватимо у ужем смислу, дакле као делатност криминалних организација на организован начин али у спрези са органима државне власти односно истакнутим појединцима у државним органима (Влади, Парламенту, полицији, правосуђу, инспекцији, царини и др.) долазимо до потврдног одговора. Друго, злоупотреба власти, посебно у условима системске корупције је уобичајено средство за стицање нелегалног профита са једне стране, а са друге, делатност организованих криминалних група је усмерена на спрегу са истакнутим појединцима почев од синдиката (у време Ал капонеа, па и данас) па све до политичке и економске елите. Треће, иако су итекако присутни и појединачни облици подмићивања, нису занемарљиви ни они организовани, односно подмићивање преко посредника што посебно отежава процес доказивања. Емпиријски примери организованог подмићивања у нашој земљи су управо у неким од горе поменутих случајева који су доспели пред суд. Стога и у теорији постоји схватање да је корупција "оруже" организованог криминалитета⁷.

4) Законско одређење корупције (ужи и шири појам).

У нашем позитивном кривичном праву постоје два основна облика кривичних дела корупције: **Пасивно и активно подмићивање**. У кривичном закону Републике Србије (у даљем тексту КЗ РС) постоје оба облика (чл. 254 и 255), док у Кривичном закону СР Југославије (у даљем тексту КЗ СРЈ) постоји само 1 облик - пасивно подмићивање (чл. 179). Подоблици у оба закона су идентични, осим што у КЗ РС је предвиђена одговорност и за одговорно лице. Такође разлике су и у запрећеним казнама које су настале последњим изменама КЗ РС, и којима су повећане запрећене казне. Теоријска подела⁸ је такође на Кривична дела корупције у ужем и ширем

⁷ Као у фусноти 2, стр. 6

⁸ проф др. Драган Јовашевић - Кривично-правни аспекти корупције, Правни информатор 2/2001, стр. 46

смислу. У прва (права крив. дела корупције) спадају примање и давање мита, противзаконито посредовање и фалсификовање службене исправе, а у друга, или неправа кривична дела корупције несавестан рад у привредном пословању, проневера и послуга, као и злоупотреба службеног положаја, превара у служби, закључење штетног уговора (квалификован облик).

Пасивно подмићивање које је из разумљивих разлога друштвено опасније може извршити само службено, односно одговорно лице (само у КЗ РС). Исто се састоји из захтевања односно примања поклона или какве друге користи, или у примању обећаног поклона или какве друге користи да би пасивно лице у оквиру својих службених овлашћења извршило службену радњу.⁹ Подоблици се праве према законитости те радње и времену примања поклона (тзв. накнадно подмићивање које постоји када након извршења тј. неизвршења службене радње се прими поклон и то је најблажи облик запрећен истом казном у оба Закона – од три месеца до три године). Постоје мишљења да **активно подмићивање** не треба да буде предвиђено као посебно кривично дело. Међутим како је СР Југославија ратификовала (Сл. лист СРЈ бр. 2/2002, додатак-међународни уговори) Кривично-правну конвенцију о корупцији закључену између земаља Европске уније у Стразбуру 27.01.1999.г., којом се између осталог предвиђа и обавеза земаља потписница да у своје национално законодавство унесу или задрже и активно подмићивање, стога је и даље предвиђено као посебно кривично дело давање мита. Предвиђена могућност ослобођења од казне (ст. 3 чл. 255 КЗ РС) и враћања поклона односно имовинске користи (ст. 5 истог члана) не значе и аболицију од кривичне одговорности, па је и даље изражен проблем доказивања и страх грађана да пријаве учиниоца јер ће и сами кривично одговарати. Ипак, утицај јавног мњења и ефикасног кажњавања прималаца мита смањују овај негативни ефекат. Он се сузбија и «одомаћеном праксом» МУП-а, као најчешћег подносиоца пријава, да једноставно не подноси кривичну пријаву против лица које је на захтев службеног лица дало поклон, а такву «праксу» често подржава и тужилаштво.

Напред поменуте друштвене промене као и захтеви домаће стручне и друге јавности, те међународне заједнице наметнули су потребу да се повећају запрећене казне. Страх од казне може имати позитивно дејство на потенцијалне учиниоце кривичних дела примања мита. Још бољи ефекат имају допуне КЗ-а РС, увођењем

⁹ М. Петровић, И. Симић-Практична примена КЗ РС, Београд 1991.

посебне главе са чак 9 посебних, Lex specialis кривичних дела¹⁰. Све недоумице и дилеме око примене чл. 254 КЗ РС и чл. 179 КЗ СРЈ су, мање-више отклоњене увођењем посебних дела којима се обухвата веома широка палета могућих коруптивних понашања која до сада нису увек била кажњива (напр. проблем одређивања појма службеног лица као оног ко прима мито био је итекако изражен, па се до сада нису могли гонити адвокати или лица која «намештају утакмице»).

- Заједничко¹¹ за сва «нова» дела је што имају поред основног и два тежа облика квалификована по висини прибављене противправне имовинске користи за окривљеног. Међутим, управо та висина није усаглашена са квалификованим облицима неких других кривичних дела против службене дужности и имовине што ствара одређену неравноправност и правну несигурност учинилаца. Такође и распон казни није усаглашен. Тако се за основни облик примања мита када службено лице прими поклон да изврши службену радњу коју мора да изврши или да неизврши оно што иначе не сме, прети у чл. 254 ст. 2 КЗ РС казном затвора од 1 до 8 година, а у чл. 179 ст. 2 КЗ СРЈ од шест месеци до пет година. Даље, сви основни облици крив. дела корупције у на пр. здравству, просвети и сл. су запређени казнама од 1 до 5 година. Стога сматрам да је паралелно са изменама КЗ РС требало извршити и ревизију КЗ СРЈ, а такође, увести исти «цензус» за теже облике од 300.000 и 800.000 динара за посебна кривична дела корупције као и за напр. теже облике крив. дела злоупотреба службеног положаја. Такође је значајно приметити да се за нове кажњиве облике коруптивног понашања не тражи увек појам службеног лица. Овом значајном новином се поједностављује могућност кривичног прогона одређивањем круга могућих учинилаца што до сада није увек било једноставно. Тако се за кривична дела корупције у правосуђу, злоупотребе функције браниоца или пуномоћника, корупције у здравству, просвети, и уговарање исхода такмичења не тражи својство службеног или одговорног лица.

5) Стратегија борбе против корупције

Да би предузете стратегије против корупције биле успешне потребно је да буду испуњени услови који се тичу остварења политичко-економске стабилности у друштву, социјалне равнотеже и демократског преображаја (успостављање грађанског друштва и владавине права). На тим принципима темеље се све акције против корупције. Паралелно са превентивним мерама треба предузимати и оне друге,

¹⁰ Службени гласник Србије бр. 10/02

¹¹ Мирослав Симић-Кривична дела корупције, Билтен Врховног суда Србије бр. 2/2002, стр. 46

репресивне. Остаје велика дилема и отворено питање за расправу колико може бити успешна репресија тј. осмишљена криминална-политика кривичног прогона и адекватна казнена политика. Једно са другим су веома повезани и међусобно условљени. Јер, у психи сваког извршиоца кривичног дела је да неће бити ухваћен, а ако се то већ догоди, онда се размишља о могућности избегавања кажњавања путем непостојања доказа, тј. осмишљене одбране уз уврежено схватање у народу да ‘‘добар адвокат завршава посао’’ или, као крајње, пролажење са што блажом казном, по могућству, условном осудом. Моја летимична анализа казнене политике за ова кривична дела показује да она нису ни по чему специфична у односу на друга то јест, да су санкције као и за друга кривична дела у зависности од свих околности које утичу на избор кривичне санкције. У последње време приметна је поштрена казнена политика, посебно од стране Врховног суда Србије. У том процесу значајну улогу има и Јавно-туžilачка организација која, барем у Београду, доста често користи институт улагања жалбе на првостепену пресуду. Такође, имајући у виду новодонети Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала и измене Законика о кривичном поступку које су недавно ступиле на снагу, уз услов да ускоро и ‘‘заживе’’ у пракси, то јест да обичним речником речено, почне да функционише специјални тужилац и специјално одељење суда, треба очекивати ефикаснији кривични прогон учинилаца корупцијских кривичних дела и адекватну (строжију) казнену политику.

Међутим, поред ових мера налазим да је паралелно са њима потребно и да се спроводе и одређене мере економске политике. као што су: смањење монопола на тржишту, стварање услова за фер тржишну утакмицу, спровођење једнаке и адекватне социјалне и економске политике.

Такође, треба преиспитати статус лица овлашћених за доношење одлука (тзв. дискрециона права), обезбедити потпуну транспарентност у раду и доношењу одлука извршне власти (осим, наравно БИА). Томе треба додати и одговарајућу координацију државних органа са грађанима. Јер, задржавање ранијих односа неминовно доводи до концентрације финансијско-политичке моћи група и појединаца који уместо да врше услуге грађанима почињу да делују у личном или групном интересу. Због тога, акције на сузбијању корупције подразумевају и реформују организације јавне управе, али и модификацију политичке културе. С тим у вези, важно је нагласити питање **политичке воље** за спровођење ових и сличних акција. Стиче се утисак да резултати посебне Владине комисије за спречавање

корупције и анти-корупцијских тимова нису спектакуларни, или нису оправдали очекивања грађана. Један, вероватно и најважнији разлог је недостатак политичке воље да убрза процес доношења неких системских закона (као напр. Закон о финансирању политичких партија, о тзв. народном адвокату и др.) Други разлог лежи у саставу анти-корупцијских тимова формираним при већим градовима (седиштима региона односно Окружних судова) у Србији. У њима су Окружни јавни тужилац, руководилац ресора државне безбедности тог града и руководилац ресора јавне безбедности месног СУП-а. У времену у коме лустрација није спроведена, у коме кадровске промене нису још увек спроведене, и у ситуацији када има, барем међу грађанима, (према истраживањима неких невладиних организација као напр. Топличког центра за људска права) сумње у изражену корупцију у полицији и правосудју, оправдан је страх "обичног човека" да пријави примећене случајеве, или оне за које је чуо од суседа, корупције у поменутих областима. Јер, постоји не само страх да ће "пријава завршити у кошу" већ и страх од могуће освете тужиоца и полиције. Стога би требало ове тимове изменити, тј. допунити са још најмање два угледна грађанина који би били нека врста контроле осталих. Друга могућност је да постоје два тима: Један, састављен од угледних грађана који ће само примати пријаве, и други, састављен од тужиоца и полицајаца који ће бити у обавези да провере пријаве.

Закључак. Дакле, шта на крају излагања рећи? Корупција је не само облик криминогеног понашања, једно или више кривичних дела чији су елементи у теоријском кривично-правном смислу мање-више идентични осталим кривичним делима. Стога су и начини борбе тако рећи класични. По овако поједностављеном закључку не постоји разлика у односу на друга кривична дела. Али, претходно излагање указује да је корупција посебна и специфична врста кривичног деловања, и не само то, она је, као што сам напоменуо, више узрочни феномен који треба посматрати из више углова. Значајно је и рећи да њу не може ни једно друштво искоренити у потпуности. Не треба веровати предизборним обећањима политичара у председничкој или парламентарној кампањи да ће сузбити криминал, искоренити корупцију и слично. То није успело ни развијенијим земљама. Али, могуће је и верујемо да ће се и уз помоћ овакве едукације успети у њеном довођењу у неке минималне оквире.

Мр Горан Милошевић
ОУП Смедеревска Паланка

КРИЈУМЧАРЕЊЕ

Резиме: Подручје Србије угрожено је различитим облицима кријумчарења, па су и активности државних органа различите. Откривање ових кривичних дела је доста тешко и захтева стрпљивост у раду. Од посебне важности за откривање и сузбијање кријумчарења је рад припадника МУП-а Републике Србије, као и правовремено поступање органа Царине.

Кријумчарење представља опасност по друштво и економски систем. Треба га упознати и супроставити му се свим расположивим средствима, којима располаже друштвена заједница.

Кључне речи: кријумчарење, кријумчар, кријумчарска организација, канали, пунктови, гранични прелази.

1. ПОЈАМ КРИЈУМЧАРЕЊА

1. У нашој правној теорији појам кријумчарења није прецизно одређен нити је у прописима дефинисан. Ни у радовима који говоре о криминалитету уопште, појам кријумчарења није довољно третиран. Реч “кријумчарење”, често се идентификује са речима “шверц”, “црна берза”, “контрабанда”, и сл. Све ове речи објашњавају у основи недозвољену трговину предметима и робама чији је промет ограничен или забрањен. Кријумчарење се састоји у уношењу или изношењу робе домаћег или страног порекла, преко границе, ван царинског надзора

Кријумчарење неких предмета или робе је извршено када је роба унета у земљу или изнета из ње, на тајан, прикривен начин, било преко одређеног места на граничној црти преко којег се и врши

изношење и уношење роба, било ван таквог одређеног места, и то било да се то чини у циљу избегавања царинских дажбина, било да се унесе (изнесе) роба чије је уношење (изношење) забрањено.¹

2. Кријумчарење је старо колико и људско друштво. Како се људско друштво развијало и мењало, тако су се мењали и појавни облици кријумчарења. Кријумчарење као инкриминасана радња појединаца и група у себи садржи опасност по друштво и економски систем једне или више држава а зависно од токова и канала кријумчарења. Друштвена опасност је у тесној вези са врстом робе која је предмет кријумчарења, с тим у вези, роба која се кријумчари може се поделити на робу чијим се кријумчарењем друштву прети економском опасношћу и на робу чијим се кријумчарењем изазива безбедносна опасност.

Кријумчарење појединих предмета и роба доводи до економске нестабилности, која је изазвана нелојалном конкуренцијом на тржишту роба и услуга као и неплаћањем царинских и пореских обавеза (буџетски дефицит). То могу бити следеће робе: аутомобили, злато и племенити метали, роба широке потрошње, технички производи и др.

Кријумчарење оружја, муниције и опојних дрога може изазвати опасност по безбедност земље и грађана. Наиме, кријумчарење ових предмета и роба може довести до извршења више других тешких кривичних дела са елементима насиља, од убистава до разбојништва.

3. Кријумчари за своје сараднике бирају увек људе из своје блиске средине са којима су завичајно везани или своје рођаке². Као награду за услуге транспортери обично добијају део кријумчарене робе, те се на тај начин они претварају и у продавце. Код кријумчара запажена је појава еластичности. То практично значи да се веома често као кријумчари појединих предмета и роба (оружја, злата новца, аутомобила и сл.) могу срести иста лица. Међутим, када је у питању кријумчарење опојних дрога ово правило не важи. Наиме, кријумчарење наркотика захтева специјализацију за поједине врсте дрога, а то са друге стране олакшава органима гоњења да врше опсервацију над лицима која су се определила за овај забрањени посао³.

¹ Д. Татомировић, Кријумчарење-схватање и сузбијање, Београд, 1989. стр. 11.

² Ж. Алексић, Криминалистика, Београд, 1985. стр. 314.

³ Ж. Алексић, цит. дело стр. 314.

2. КРИВИЧНА ДЕЛА ИЗ ЦАРИНСКОГ ЗАКОНА

Наш законодавац царинама пружа кривичноправну заштиту Царинским законом. Овај закон садржи два кривична дела у-чл. 179. и 180.

2.1. Кривично дело из члана 179. Царинског закона

2.1.1. Појам кривичног дела из члана 179. Царинског закона

Члан 179. Царинског закона садржај појма кријумчарење третира као кривично дело, али под условом да се учинилац бави преношењем робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора, односно да је наоружан или да то ради у групи.⁴ Овај члан гласи:

- (1) Ко се бави преношењем робе преко царинске линије, избегавајући мере царинског надзора или ко, избегавајући мере царинског надзора, пренесе робу преко царинске линије наоружан или у групи, казниће се затвором од једне до пет година и новчаном казном.
- (2) Ко дело из става 1. овог члана изврши употребом силе, казниће се затвором од једне до осам година и новчаном казном.
- (3) Ко организује мрежу за вршење дела из става 1. овог члана, казниће се затвором од једне до осам година и новчаном казном.
- (4) Припадник групе из става 3. овог члана казниће се затвором од једне године и новчаном казном.
- (5) Роба која је предмет дела из става 1. овог члана одузеће се.

2. Увоз, извоз и превоз робе, односно прелаз лица преко царинске линије врши се преко царинских прелаза, под којима се подразумевају гранични прелази за међународни саобраћај и гранични прелази за погранични саобраћај.⁵ Царински надзор обухвата мере за спречавање неовлашћеног поступања са царинском робом и обезбеђење њене истоветности док се не спроведе царински поступак. Ове мере обухватају нарочито: чување и преглед царинске

⁴ М. Бошковић, Криминалистика методика ИИ, Београд, 1996. стр. 162.

⁵ Чл. 11-12. Царинског закона.

робе; спровођење царинске робе; стављање царинских обележја; узимање узорака, проспеката, фотографија или других података којима се обезбеђује истоветност робе; преглед и претрес превозних и преносних средстава и возачког особља, односно посаде; и, преглед пртљага путника и лични претрес путника. Царинском надзору подлежу царинска роба, путници и посада, односно возачко особље превозних и преносних средстава.⁶

Сва роба која се увози, извози или провози преко царинске линије, односно која се уноси или износи из слободне царинске зоне или слободне царинске продавнице мора се пријавити граничној, односно другој надлежној царинарници, по поступку и на начин који су одређени царинским прописима. Исправе које се подносе приликом пријављивања царинске робе морају бити правилне и тачно попуњене. Царињење робе која се увози врши царинарница којој је роба пријављена за царињење. То може бити улазна царинарница, али и царинарница у другом месту, која је назначена у превозним исправама које прате робу.⁷

2.1.2. Елементи кривичног дела из чл. 179. Царинског закона

1. Заштитни објекат овог кривичног дела представљају царина и друге увозне дажбине. Царина је јавна дажбина и представља обавезу власника робе да, када она доспе на граничну линију, плати прописани износ новца у корист буџета државе. Она представља специфичну врсту дажбине која се наплаћује када се роба увози из иностранства или извози у иностранство. Царина није ништа друго до на граници државе наплаћен порез на потрошњу.⁸

Објекат радње овог кривичног дела је роба која се преноси преко царинске линије. То може бити сва роба, без обзира да ли је њен промет допуштен, забрањен или ограничен. Међутим, треба нагласити да објекат радње овог кривичног дела могу бити само покретне ствари, односно ствари које се могу физички преносити преко царинске линије. Објекат радње код овог кривичног дела могу бити и производи чија је производња, због очувања јавног поретка, заштите здравља људи, спречавања сточних и биљних болести, заштите јавног морала и других оправданих разлога, забрањена или

⁶ Чл. 5–6. Царинског закона.

⁷ Д. Поповић, Наука о порезима и пореско право, Београд, 1997. стр. 860.

⁸ Ј. Ловчевић, Институције јавних финансија, Београд, 1975. стр. 129.

стого ограничена, као и предмети чији су промет, увоз, извоз или превоз забрањени или ограничени.

2. Ово кривично дело има три основна облика и то: (1) бављење преношењем робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора; (2) преношење робе преко царинске линије наоружан избегавајући мере царинског надзора; и (3) преношење робе преко царинске линије у групи избегавајући мере царинског надзора.

(1) Први облик овог кривичног дела постоји када лице приступи преношењу робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора и када код тог лица постоји склоност да се и даље бави таквим преношењем робе. Израз бављење, треба схватити као појаву која се понавља. У литератури постоји неслагање око питања да ли ово дело постоји само онда када је радња дела извршена више пута, или и онда када је то учињено само једанпут. Сматрамо, да овај облик кривичног дела из чл. 179. Царинског закона, не може постојати када је радња дела извршена само једанпут, већ је неопходно да се најмање два пута предузимају делатности којима се врши преношење робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора. За извршење ове радње кривичног дела није од значаја да ли се преношење робе преко царинске линије избегавањем мера царинског надзора врши преко царинског (граничног) прелаза или ван овог прелаза (илегални гранични прелази).⁹ Такође није од значаја ни начин на који се роба преноси.

(2) Радња, другог облика кривичног дела састоји се у преношењу робе преко царинске линије од стране наоружаног лица при чему се избегавају мере царинског надзора. Разлика између ове радње кривичног дела и радње код претходног облика састоји се у томе што се радња код овог облика не врши „бављењем“ и што је за постојање овог облика кривичног дела потребно да извршилац буде наоружан. За постојање овог облика кривичног дела довољно је да је извршилац био наоружан, тј. да је приликом преношења робе преко царинске линије, избегавањем мера царинског надзора, код себе имао неко оружје, које је било подобно да се њиме у случају потребе изврши напад. Није потребно за постојање овог кривичног дела да је оружје било и употребљено.

(3) Код трећег облика овог кривичног дела, радња се састоји у преношењу робе преко царинске линије у групи,

⁹ М. Кулић, Пореска утаја и кријумчарење, Београд, 1999, стр. 187.

избегавањем мера царинског надзора. За разлику од првог основног облика дела, овај облик дела се не врши „бављењем“, али се дело врши колективно од више лица. Та лица могу бити различито организована, а, и улога појединаца у групи може бити различита.

3. Последица овог кривичног дела састоји се у штети која настаје за буџет због избегавања плаћања царине и других дажбина.

4. Извршилац овог кривичног дела може бити свако лице. Најчешће се ради о царинском обвезнику, под којим се подразумева прималац робе, власник робе или лице које он овласти, лице на које гласи полазна исправа, лице на које су пренесена права из превозне исправе, лице које робу уноси у царинско подручје¹⁰ или износи из царинског подручја, као и друга лица која су, у случајевима предвиђеним законом, дужна да плате царину.

Код овог кривичног дела могући су сви облици саучесништва. Дело се најчешће и врши од стране више лица. Када се више лица договоре да се баве преношењем робе преко царинске линије избегавањем мера царинског надзора, постоји саизвршилаштво.

5. Ово кривично дело има два **квалификована облика**. Први квалификовани облик из става 2. постоји када је основни облик дела извршен употребом силе. Сила представља употребу физичке, механичке или друге снаге, али и примену хипнозе и омамљујућих средстава у циљу да се неко против своје воље доведе у несвесно стање или да се онеспособи за отпор.

Други квалификовани облик из става 3. постоји када извршилац организује групу или мрежу за вршење основног облика дела. Организовање групе значи стварање и организационо повезивање најмање три или више лица. Повезивање ових лица врши се ради заједничког остваривања одређеног циља. Тај циљ се састоји у преношењу робе преко царинске линије, избегавањем мера царинског надзора.

2.2. Кривично дело из члана 180. Царинског закона

2.2.1. Појам кривичног дела из члана 180. Царинског закона

¹⁰ М. Кулић, цит. дело, стр. 189.

Чланом 180. Царинског закона санкционисане су радње које се састоје у организовању мреже препродаваца или посредника за растурање неоцарињене робе. Мрежа представља организацију већег броја лица која су, по правилу, дислоцирана на одређеном подручју и која имају одређену улогу у спровођењу заједничког циља.

Посредник у смислу овог кривичног дела је лице које се укључује својом делатношћу у ланац посредника између лица која су организовала уношење робе избегавајући мере царинског надзора и потрошача са циљем да таквом делатношћу за организатора мреже, а и за себе, оствари имовинску корист.¹¹ Препродавац у смислу овог кривичног дела је лице које купује неоцарињену робу у циљу њене даље продаје и продаје тако купљену робу по цени већој од набавне.

2.2.2. Елементи кривичног дела из члана 180. Царинског закона

1. Заштитни објекат код овог кривичног дела су царина и друге увозне дажбине. Овим кривичним делом штити се и трговина као облик привредне делатности, којом се врши купопродаја робе и других добара намењених употреби и потрошњи.

Објекат радње код овог дела је неоцарињена роба. Неоцарињена роба је царинска роба на коју није плаћена царина и друге увозне дажбине. Царинска роба постаје неоцарињена када се пренесе преко царинске линије при чему су избегнуте мере царинског надзора, или када се таква роба на недозвољен начин узме испод царинског надзора.

2. Радња овог кривичног дела састоји се у организовању мреже препродаваца или посредника за растурање неоцарињене робе. Мрежа препродаваца или посредника постоји када више лица на ширем подручју набавља неоцарињену робу у циљу њене продаје или врши посредовање у трговинским делатностима неоцарињеном робом, за рачун учиниоца дела. Мрежа препродаваца или посредника треба да буде тако организована да обавља своју делатност за учиниоца кривичног дела а не да се међусобно врши продаја односно куповина неоцарињене робе, тако да се не може

¹¹ М. Кулић, цит. дело, стр. 193.

сматрати да постоји ова мрежа ако више учинилаца међусобно неовлашћено продаје или купује робу у своје име и у своју корист у оквиру својих самосталних радњи.¹²

Циљ због кога организатор ствара мрежу јесте растурање неоцарињене робе. Да би се радило о овом кривичном делу, сматра се да је довољно да организована мрежа чине најмање три препродаваца односно посредника.

Могућ је стицај између кривичног дела из члана 179. и 180. Царинског закона. Он ће постојати када једно лице најпре организује преношење робе преко царинске линије избегавањем мера царинског надзора, а затим организује мрежу препродаваца или посредника за растурање те неоцарињене робе.¹³

3. Код овог кривичног дела последица није посебно наглашена у опису кривичног дела. Последица се састоји у самом организовању растурања неоцарињене робе преко мреже препродаваца или посредника. Организовањем ове мреже угрожава се буџет, јер се врши промет робе и остварују се приходи који нису опорезовани.

4. Извршилац овог кривичног дела је лице које је организовало мрежу препродаваца или посредника за растурање неоцарињене робе. Извршилац дела може бити свако лице. Код овог кривичног дела могући су сви облици саучесништва.

5. Кривична одговорност извршиоца овог кривичног дела постоји само ако је поступао са умишљајем. Умишљај обухвата свест учиниоца да организује мрежу препродаваца или посредника за растурање робе на коју није плаћена царина, као и свест да преко те мреже врши растурање робе на коју није плаћена царина.

3. ОДНОС КРИВИЧНИХ ДЕЛА ИЗ ЦАРИНСКОГ ЗАКОНА И КРИВИЧНОГ ДЕЛА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ИЗ ЧЛАНА 147. КЗ РС

Трговина има велики значај за привреду у целини, јер од њеног организовања и функционисања у великој мери зависе многе производне и друге привредне делатности. Трговина је правно заштићена и уређена, и њој се пружа кривичноправна заштита од

¹² М. Кулић, цит. дело, стр. 194.

¹³ М. Кулић, цит. дело, стр. 195.

неовлашћеног и другог незаконитог вршења. Код кривичног дела из чл. 147. КЗ РС, у ставу 1. постоје три облика недозвољене трговине, и то: (1) неовлашћено набављање робе или других предмета у већој количини или вредности у сврху продаје; (2) неовлашћено и у већем обиму бављење трговином или посредовањем у трговини; (3) неовлашћено заступање у већем обиму домаћих организација у промету роба и услуга.

(1) Радња извршења првог облика овог дела састоји се у набавци робе или других предмета у већој количини или вредности у сврху продаје. Роба у већој количини и роба у већој вредности (набављање у сврху продаје без овлашћења за трговину) су алтернативни елементи кривичног дела недозвољене трговине.¹⁴ Већа количина се одређује према укупном броју предмета који су набављени у сврху продаје, а већа вредност према њиховој укупној вредности. За постојање овог кривичног дела роба или други предмети који су набављени у сврху продаје не морају бити у већој количини и у већој вредности, већ је довољно да буде утврђен један од ова два елемента. Неопходно је и да у моменту набавке робе постоји намера учиниоца да исту прода.

Већа вредност код кривичног дела недозвољене трговине постоји када вредност прелази износ од 300.000,00 динара.¹⁵

Објекат радње овог облика недозвољене трговине могу бити сви предмети, без обзира на то да ли је реч о покретној или непокретној ствари, што значи да и непокретности могу бити предмет овог кривичног дела, а сваки поједини случај треба оцењивати кроз утврђивање елемената тог кривичног дела, а нарочито утврђивањем намере мешетарења у сврху продаје. По овоме се ово кривично дело разликује од царинских кривичних дела, јер њихов предмет могу бити само покретне ствари.

Да би постојао овај облик кривичног дела недозвољене трговине, роба односно предмети морају бити у већој количини односно већој вредности. Код царинских кривичних дела довољно је да се роба без обзира на вредност и количину преноси преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора (чл. 179. Царинског закона), односно да се организује мрежа препродаваца или посредника за растурање такве робе (чл. 180. Царинског закона).

(2) Код другог облика овог дела радња се састоји у бављењу трговином или посредовањем у трговини у већем обиму. Постоји сличност између основног облика кривичног дела из чл.

¹⁴ М. Кулић, цит. дело, стр. 285.

¹⁵ Правно схватање Кривичног одељења Врховног суда Србије од 20.03.2002. и 27.03.2002. године.

179. Царинског закона који се састоји у бављењу преношењем робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора и овог облика кривичног дела недозвољене трговине. Разлика се састоји у томе што се за постојање кривичног дела из чл. 179. Царинског закона не тражи да се учинилац у већем обиму бави преношењем робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора.

(3) Трећи облик кривичног дела недозвољене трговине из става 1. је неовлашћено бављење у већем обиму заступањем домаћих организација у промету роба и услуга. Кривично дело из чл. 179. Царинског закона може се извршити и приликом посредовања у трговини. Разлика између овог облика кривичног дела недозвољене трговине и царинског кривичног дела састоји се у томе што код царинског кривичног дела није потребно да се учинилац у већем обиму бави преношењем робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора.

2. Посебан облик недозвољене трговине из става 2. постоји када се извршилац бави продајом робе чију је производњу неовлашћено организовао. Објекат радње и царинског кривичног дела може бити роба чију је производњу извршилац неовлашћено организовао. Извршилац може неовлашћено организовати производњу робе у земљи и иностранству и организовати њено преношење преко наше царинске линије избегавањем мера царинског надзора.

Тежи облик кривичног дела недозвољене трговине и става 3. постоји када се врши неовлашћени промет робе чији је промет забрањен или ограничен. У питању су предмети или роба који се налазе под посебним режимом. Објекат радње и царинских кривичних дела може бити роба, односно предмети чији је промет забрањен или ограничен.

3. Постоје два квалификована облика кривичног дела недозвољене трговине у ставу 4. и то : (1) организовање мреже препродаваца или посредника и (2) прибављене имовинске користи у износу преко 300.000,00 динара.

Постоји велика сличност између кривичног дела из чл. 180. Царинског закона и организовања мреже препродаваца или посредника код квалификованог облика недозвољене трговине. Код оба кривична дела радња дела се састоји у растурању робе од стране организоване мреже препродаваца или посредника. Код недозвољене трговине у питању је било која роба, а код кривичног дела из чл. 180. Царинског закона у питању је само неоцарињена роба.

Организована мрежа препродаваца или посредника може истовремено да врши продају робе која је унета у земљу из иностранства кривичним делом из чл. 179. Царинског закона, као и друге робе, тако да је могуће да постоји идеални стицај ова два кривична дела.¹⁶ Сличност између кривичног дела из чл. 179. Царинског закона и недозвољене трговине састоји се у томе што је код оба дела прописано обавезно одузимање робе која је предмет тих дела.

Као и код царинских кривичних дела, извршилац кривичног дела недозвољене трговине може бити свако лице, док је у погледу виности извршиоца потребан умишљај.

4. НАЧИНИ КРИЈУМЧАРЕЊА

Кријумчарење се реализује у два основна вида:

- масовно и појединачно без одређеног модуса,
- групно и организовано са посебним модусом за сваку робу¹⁷,

Масовним кријумчарењем баве се појединци који користе погодну ситуацију и уносе у земљу огромне количине робе намењене препродаји или за личне потребе. Кријумчарењем се баве радници на привременом раду у иностранству, занатлије (јувелири, златари, аутомеханичари, трговци и сл.) лица која су запослена на пословима међународне шпедиције, међународног превоза робе и путника у сувоземном, железничком, ваздухопловном и воденом саобраћају¹⁸.

Групно и организовано кријумчарење, врше професионални кријумчари који по унапред брижљиво припремљеном плану уносе огромне количине разних предмета и робе, које потом преко мреже препродаваца растурају. Ради се о организованим кријумчарским групама, састављеним од великог броја лица са прецизно утврђеним задацима у кријумчарској делатности. Припадници кријумчарских група одликују се неповерљивишћу, тешком комуницирању са непознатим лицима и веома добро разрађеним методама контаката са потенцијалним купцима кријумчарене робе. Пренос робе преко

¹⁶ М. Кулић, цит. дело, стр. 288.

¹⁷ Д. Татомировић, цит. дело стр. 20.

¹⁸ В. Попадић, Сузбијање кријумчарења, Београд, 1989. стр.56.

граничних прелаза врше уз претходну добру припрему групе а на основу претходног праћења рада царинских служби, техничке опремљености граничног прелаза и других околности који ће им омогућити безбедан пренос кријумчарених предмета.

Кријумчарске групе имају добро разрађене путеве и канале кријумчарења као и начине складиштења и растурања кријумчарене робе. Организациона шема ових група, састоји се од кријумчарског центра, који организује и финасира ову делатност, кријумчарског пункта, који се налази на једном или више места у земљи и којим руководи једно лице које организује прихват робе, њену дистрибуцију, организује мрежу препродаваца и посредника и на крају мреже препродаваца, који непосредно врше препродају робе¹⁹.

За извршење кривичног дела, кријумчари користе копнене, ваздушне и водене путеве. На копну, најчешће користе луксузна путничка возила, аутобусе, теретна возила и возове, у ваздуху – авионе и хеликоптере, док у воденом саобраћају користе путничка и теретне бродове, глисере, шлепере, моторне чамце, једрилице и јахте²⁰. Роба је прикривена у наведеним превозним средствима, а транспорт се одвија по строго разрађеном плану.

5. ОБЛИЦИ КРИЈУМЧАРЕЊА

5.1. Кријумчарење оружја

1. Свака држава на посебан начин уређује легалан промет оружја и муниције. Одређене су продавнице које се баве овим прометом, прописани су калибри оружја које грађани могу да поседују, као и поступак набављања, држања и ношења. Према нашим прописима сваки грађанин који се понаша у складу са законом, може добити дозволу за набавку оружја. Ако грађани оружје набаве без одобрења, или га злоупотребе, поред одузимања оружја, прописана је и одговарајућа казна. Код нас, посебно у неким регионима, поседовање оружја представља углед, храброст, врлину и др., тако да одређени број грађана настоји да у посед оружја дође и на илегалан начин. Они га купују, “на црно”, или га илегално уносе из иностранства.

¹⁹ Ј. Шпирага, Ж. Алексић, Криминалистичка методика, Београд, 1986. стр. 136.

²⁰ М. Бошковић, цит. Дело, стр. 165.

На територији Републике Србије постоје подручја на којима се традиционално врши купопродаја ватреног оружја. У првом реду то су подручје Рашке области и општине Бујановац и Прешево. То су области где живи мешовит састав становништва, Срби, Црногорци, Муслимани и Албанци. За становништво ових подручја Републике Србије карактеристично је схватање, да је поседовање оружја оличење зрелости и мушкости. Такође, догађаји на подручју Косова и Метохије претходних година, са свим негативним појавама које су имале одраза на целу територију Републике Србије, додатно су допринели ставу да поседовање оружја гарантује, већу личну сигурност. Све ово, условило је појаву веће потражње за оружјем на илегалном тржишту, што је за кријумчарске групе представљао додатни мотив да се и уз повећан ризик баве недозвољеном трговином оружја.

Кријумчарење оружја, муниције и експлозивних средстава најчешће се обавља преко организованих канала или од стране разних екстремистичких организација. Илегалан транспорт оружја, муниције и експлозивних средстава, не може да буде безазлен. И када би то чинили људи добрих намера, постојао би велики ризик по животе људи и сигурност имовине, с обзиром на осетљивост ових средстава и потребна знања и вештине у руковању експлозивима. Кријумчарење оружја и експлозивних средстава ствара велику друштвену опасност. На први поглед безазлени случајеви илегалног уношења оружја у земљу, не морају увек безазлено да се заврше. Опасна је и сама чињеница да орган унутрашњих послова, не зна у чијим је рукама оружје, против кога и када ће бити употребљено у одређеном тренутку. Уколико се ради о организованом убацивању оружја у земљу, нарочито уз учешће терористичких организација, друштво се мора заштитити у своме интересу и у интересу грађана и то свим расположивим средствима за која оцењује да су довољно ефикасна.

2. Не постоји превозно или преносно средство које није погодно да послужи у сврху илегалног пребацивања оружја преко границе. Она су сама по себи једнако способна да послуже организаторовој замисли, јер пружају разне могућности за сакривање и илегално транспортовање терета. Путеви и канали кријумчара оружја су увек брижљиво одабрани и прилагођени свакој новој промени околности. Друмски превоз је и даље један од најкарактеристичнијих илегалних начина убацивања оружја. То ипак не искључује могућност употребе бродова, ваздухоплова и сл.

Чести су случајеви да се за кријумчарење оружја користе возови. Да би остали неоткривени, кријумчари се физички одвајају од свога «терета», али ипак одржавају контакт са њим. Због тога се често догађа да откривени терет остаје без власника. То практично значи да је пресечен кријумчарски канал али да при пресецању, ни један његов учесник није откривен, те таква организација кријумчара и даље несметано ради, без потребе да посебно мења своје методе, средства и канале.

Бродови пружају огроман простор и огромне могућности кријумчарима за скривање знатих количина оружја и муниције. Могућности пристајања бродова у разним лукама, па и онима које нису отворене за међународни саобраћај, само додатно пружају прилику кријумчарима да обаве своје намере, а органима гоњења знатно отежавају ефикасност контроле.

Оружје се обично транспортује са осталом робом, која се увози легално и коју прати сва неопходна документација. У појединим случајевима кријумчари користе шупљине и бункере у транспортним возилима. Не ретко кријумчарске групе ангажују возила, која врше шпедиторске услуге на међународним путним правцима, у циљу њиховог двоаманског коришћења. Најпре за превоз и кријумчарење опојних дрога са Истока на Запад а затим обрнуто ради превоза и кријумчарења оружје са Запада и Истока²¹.

Организоване групе кријумчара оружја, своје активности планирају до најситнијих детаља, разрађују стратегију транспорта, врше извиђање терена ради што прецизнијег планирања маршруте, прате рад граничне царинске и полицијске контроле, као и рад припадника полиције у дубини територије, организују систем обавештавања и технички су веома добро опремљени.

5.2. Кријумчарење опојних дрога

1. Кријумчарење било које робе у себи садржи ризик, али и жељу за брзо и на лак начин стицање велике зараде. На лествици организације кријумчара, кријумчарење опојних дрога заузима посебно место. Кријумчари опојних дрога имају прецизно

²¹ Д. Татомировић, цит. дело, стр. 22.

организовану мрежу илегалног транспортовања и растурања дрога у свим фазама, од произвођача до крајњег потрошача. Ову групу кријумчара, чине идејно заслепљени фанатици, кријумчари лакоми на новац, хотелско особље²², корумпирани државни чиновници, корумпирани политичари, пропали студенти, пропали бизнисмени и др.

На кријумчарење опојних дрога посебно утичу следеће чињенице: не постоји ни једна земља која је имуна од злоупотреба наркотика, број наркомана стално расте, што значи да непрестано расту потребе за наркотицима, наркомани су увек спремни на дискрецију у погледу начина набавке, опојне дроге су погодне за сакривање и веома су лако преносиве, наркомани су увек спремни да плате и већу цену за опојне дроге и сл. На илегалном тржишту наркотика делује закон понуде и тражње, што се рефлектије и на кретање цене.

2. Ако посматрамо пут опојних дрога, састав учесника који обављају послове транспорта и дистрибуције наркотика, може се рећи да се за транспорт користе сва средства и то како најсавременија (авиони, бродови, аутомобили, и др.), тако и она традиционална (животињске запреге). Понекад кријумчарење се одвија и путем поштанских пошиљки и писама. О изабраном средству за кријумчарењем могло би се посебно говорити, но овде ћемо указати само на неке појавне облике. Транспорт веће количине опојних дрога врши се најчешће камионима који врше услуге међународног превоза и аутобусима који одржавају редовне линије на правцу Исток – Запад и обрнуто. Путничка возила која су регистрована у граничном појасу по правилу, слабије се контролишу од стране царинских служби на граничном прелазу. Таква возила представљају веома добро средство за кријумчарење опојних дрога из суседних земаља. Транспорт мањих количина најчешће се организује тако што се дрога сакрива у пртљагу (коферу) са дуплим дном а које путници користе у превозу.

Начин кријумчарења се планира и реализује зависно од изабраног транспортног средства којим ће се дрога прокријумчарити, као и од метода које предузимају надлежни царински и полицијски органи на граничним прелазима, као и у унутрашњости земље кроз коју води пут кријумчара. Кријумчарска група обично преко кријумчара-извиђача врши анализу трасе.

²² Д. Татомировић, цит. дело, стр. 25.

Извиђач је искусан и комуникативан кријумчар, спреман да корумпира, добар психолог и логичар који пре кретања транспорта проверава своје претпоставке да би тек после тога могао са сигурношћу да предложи начин кријумчарења.²³ Ово говори о озбиљности кријумчара дроге. То нису спонтане активности појединаца, већ активности организоване групе.

3. До осамдесетих година прошлог века, појава организованог кријумчарења опојних дрога, код нас приписивана је страним, криминалним организацијама, па се на то у нашој земљи гледало као на недозвољену делатност која непосредно не угрожава државу. Међутим, одређена сазнања и обавештења од Интерпола, недвосмислено су указивала да се кријумчари из наше земље интезивно баве овим недозвољеним активностима, што је захтевало и одговарајуће организовање органа гоњења. Наши органи унутрашњих послова открили су начине транспорта опојних дрога, правце којима се кријумчарење организује, као и знатан број лица која се баве кријумчарењем наркотика. Познато је да кријумчари стварају пунктове за чување опојне дроге на територији Србије, где држе једно време дрогу а затим исту дистрибуирају ка Западу и Истоку или ка центрима у Србији. Преко територије Републике Србије води, магистрални кријумчарски пут који започиње на ГП Градина и Димитровград, пролази кроз Србију, најчешће преко ГП Хоргош а затим иде ка западној Европи, првенствено у Милано и Палермо (Италија) на лабораториску прераду морфијумске базе у хероин²⁴.

5.3. Кријумчарење техничких производа

Кријумчарење техничке робе, нема безбедносну опасност, међутим због изношења домаће и стране валуте ради плаћања робе, као и због угрожености буџета због неплаћања јавних прихода, изражена је економска опасност по друштвену заједницу. Основни циљ кријумчара је стицање што већег прифита, па се кријумчари разна риба, све зависно од потражње која је условљена тренутним модним трендом у земљи и свету. Кријумчари се све што се може лако продати. Компјутери, видео и тв техника, музички апарати, кућни апарати, апарати за индустријске објекте, као и сва друга техника за којом постоји тренутна тражња.

²³ Д. Татомировић, цит. дело, стр. 26.

²⁴ Д. Татомировић, цит. дело, стр. 26.

Кријумчари уносе велике количине технике, најчешће сумњивог квалитета, и те производе продају под веома повољним условима. На овај начин они делују на опредељење грађана, да се снабдевају овим робама на илегалан начин, и тако стварају привидан утисак да су кријумчари заслужни грађани који се труде да на тржишту обезбеде производе које на други начин није могуће обезбедити за потребе грађана.

За кријумчарење техничких производа користе се, углавном, камиони и аутобуси који врше превоз робе и путника у земљи и иностранству. Царинска обележја заштите транспорта (пломбе), за кријумчаре не представљају неки посебан проблем. Кријумчари ову царинску препреку решавају фингирањем оштећења пломбе, пресецањем канапа којим је извршено пломбирање, свлачењем пломбе са канапа или жице, "сечењем канапа цераде на месту које се споља не види"²⁵, поседовањем канапа, пломби и клешта за пломбирање и сл.

На кријумчарење техничких производа посебно утичу поремећаји у економској сфери, чиме се ствара погодна клима за активности кријумчара. Недостатак производа, пад стандарда, финасијска недисциплина, само су неки од фактора који поспешују активности кријумчара. Ово уједно показује да без обзира на мере које орагни гоњења предузимају на сузбијању кријумчарења техничких производа, овај облик кријумчарења успешно се може сузбити једино мерама економске политике.

5.4. Кријумчарење аутомобила

Протеклих година, посебно у периоду тз. "пререгистрације возила", Република Србија суочавала се са мање више организованим и успешним начинима кријумчарења моторних возила. Ради се о организованим међународним групама као и групама из Србије, Црне Горе и Републике Српске, које кријумчаре возила, али и о појединцима који кријумчаре делове, склопове или целе аутомобиле за своје потребе или за продају.

²⁵ Д. Татомировић, цит. дело, стр. 39.

Присутан је масован канал довожења возила од стране наших грађана на привременом раду у иностранству. Одмах по довожењу возила иста се продају, а код страних полицијских органа се одјављују као да су неупотребљива. Такође, одређене криминалне групе из Турске и Бугарске купљена половна возила на Западу, под видом "транзита", уносе у нашу земљу а затим их продају по наруџбини. Аутомобили су на Западу набављени легално или пак крађом, али за иста је обезбеђена одређена документација, која прати возило до одредишта.

Сва возила која су набављена на илегалан начин снабдевена су одмах "уредном", документацијом, па се увидом, само у ту документацију не може утврдити да ли је у питању оригинално или прилагођено обележје одређеног возила²⁶. Да би органи гоњења могли да се адекватно супротставе кријумчарима возила, неопходно је познавање возила по маркама и типовима, познавање појединих карактеристика по врстама, као и поседовање основног знања технике која се користи при прекуцавању бројева, заваривању, фарбању и сл.

5.5. Кријумчарење културних добара

На западном тржишту антиквитета, влада велика потражња за културним добрима, и то се рефлектује и на нашу земљу и домаће антиквитете кроз могућност стицања велике зараде²⁷. Треба имати у виду да је и у нашој земљи присутна тражња за антиквитетима, посебно од стране појединаца – новопечених богаташа, који пратећи светске трендове све чешће настоје да дођу до неког антиквитета не питајући за цену, нити како је продавац дошао до неког културног добра.

Знајући да је кријумчарење културних добара права "оаза" стицања богатства, појединци и групе износе на тржиште предмете који се траже, а што је опет везано за извршење и других кривичних дела (провале кућа, цркава, музеја, задужбина и сл.). Међународно признање оригиналности нашим средњовековним споменицима културе (фреске и иконе у црквама), значајно је утицало на организацију међународних кријумчара на нашем простору. У овај

²⁶ Д. Татомировић, цит. дело, стр. 41.

²⁷ Д. Татомировић, цит. дело стр. 41.

нелегалан посао укључиле су се и домаће криминогене групе које у жељи за стицањем богатства износе непроцењљива културна добра из наших задужбина.

На тржиштима антиквитета у Паризу, Бечу, Минхену, Риму, Трсту и др., најтраженији антиквитети из наше земље су иконе, уметничке слике и скулптуре, стари предмети од стакла, метала и глине, црквене реликвије, старе књиге и рукописи и др. Културна добра Србије и Црне Горе су под строгим режимом забране изношења из земље. Они се могу износити из земље само уз сугласност надлежних органа, а пре свега Министарства културе. Међутим, немогућност тоталне контроле, као и организованост кријумчара, утиче да се многа културна добра наше земље продају по западним антикварницама чиме се нашој земљи наноси огромна штета а културно-историско наслеђе се значајно осиромашује.

5.6. Кријумчарење роба широке потрошње

Кријумчари своје понашање усклађују са правилима понуде и тражње. Они прате збивања на тржишту и зависно од поремећаја и захтева тржишта прилагођавају своје активности. Не постоје робе на тржишту за које кријумчар није заинтересован. За њега је интересантна свака роба која му може омогућити стицање профита, а тиме и богатства.

Периоди великих несташница појединих роба на тржишту које су неопходне становништву за нормалан и цивилизовани живот, представљају сигнал кријумчарима да се одмах укључе у посао обезбеђења тих роба. То може бити кафа, со, шећер средства за хигијену, нафта и нафтни деривати цигарете и сл. Наша земља је пролазила кроз периоде у којима су биле несташнице појединих роба, чије кријумчарење је појединцима донело велико богатство, а буџет државе је претрпео огромне штете.

Користећи нефункционисање државног апарата, као и неусклађеност прописа, појединци су оснивали и квази фирме, преко којих су вршили увоз робе широке потрошње које су продавали остварујући огромне профите. Мотивисани високим зарадама, кријумчари се лако одлучују на овај вид кријумчарења, а посебно у условима благих казни које се изричу у кривичном поступку, јер се често за овај вид криминалних радњи изричу условне осуде.

5.7. Кријумчарење племенитих метала и драгог камења

Злато, накит и дијаманти увек су били на високој цени. У појединим крајевима они одражавају одређени статус и представљају доказ имућности. Злато је признато средство плаћања у свим земљама света и њега као средство плаћања користе и поједине државе када из одређених разлога врше набавку појединих производа и технологија.

Легалан промет злата у режији државе је врло компликован, али су компликовани и путеви кријумчара који добар део укупне количине злата држе у сталном покрету мимо контроле банака или званичних државних органа²⁸. Злато је врло погодно за кријумчарење. Може се сакрити у деловима одеће, пртљага или у деловима превозних средстава. Имајући у виду ограниченост количине, као и велике разлике у цени, кријумчарење злата и драгуља је у појединим земљама скоро савршено организовано.

Наша земља се налази на раскрсници путева Истока и Запада, и представља транзитно подручје. Међутим, наши органи гоњења немају неких нарочитих искустава на сузбијању кријумчарења племенитих метала и дијаманата, но то не значи да у будућем периоду наша земља неће бити интересантно подручје за овај вид кријумчарења.

6. ИЗВОРИ САЗНАЊА

Роба која је предмет кријумчарења преноси се обично на два начина: ван граничног прелаза и на граничном прелазу где се роба пријављује, односно сакрива у превозним или преносним средствима²⁹. Успешно откривање кријумчара зависи од правремености сазнања да се припрема кријумчарење оружја, наркотика, техничких производа, робе широке потрошње и др.

²⁸ Д. Татомировић, цит. дело стр. 45.

²⁹ М. Бошковић, цит. дело, стр. 165.

односно правовременост сазнања да је роба прокријумчарена и да је стављена у промет.

Извори сазнања да је извршено кријумчарење могу бити различити. До ових сазнања најчешће се долази на основу: делатност царинских органа, делатност органа унутрашњих послова и других државних органа, на основу пријаве грађана, јавног поговарања, пријаве саобраћајних и трговинских предузећа и сл. Наведени извори сазнања нису подједнако заступљени код свих облика кријумчарења, а за поједине облике кријумчарења нису ни применљиви.

Имајући у виду наших извршења кријумчарења, као и чињеницу да се кријумчарена роба може пронаћи прегледом и контролом путника и пртљага, превозног и преносног средства, за очекивати је да се царински орган појављује у првом плану као орган откривања кријумчара. Царински орган, захваљујући својој улози и основном задатку, у ситуацији је да вршењем својих редовних активности на царинској линији, предузима низ мера и радњи (пријављивање робе, увид у царинску документацију, преглед и претресање, одузимање робе и превозног средства и др.) које стварају реалне могућности да се открије кријумчарена роба и кријумчари.

Улога органа унутрашњих послова огледа се нарочито у благовременом откривању чињеница које указују да је започето, или да је извршено кријумчарење робе. Посебан допринос могу дати радници полиције на граничним прелазима, или секторски радници, који кроз редовну делатност (праћењем, осматрањем патролирањем, контролом лица и објеката, радом на саобраћајним пунктовима и сл.) могу доћи до значајних сазнања. У склопу шире оперативне делатности органа унутрашњих послова, треба користити дубинску контролу, пре свега возила која долазе из иностранства јер уколико су преко царинске линије успели да пренесу робу без царинског надзора, или да уђу у земљу ван граничног прелаза, учиниоци стичу већу сигурност у коначан успех њихове криминалне делатности³⁰. Без квалитетних оперативних веза, квалитетних оперативнотехничких средстава и без професионалног и стручног ангажовања органа унутрашњих послова, не може се очекивати успешно супротстављање кријумчарима.

³⁰ М. Бошковић, цит. дело, стр. 167.

Роба која је предмет кријумчарења подложна је конкуренцији, те се могу очекивати и анонимне пријаве конкурената. Уколико се роба одмах растура и продаје на разним пунктовима, где је лако уочљива, може се очекивати јавно поговарање као и подношење пријава од стране грађана. Делатношћу пореске управе и тржишне инспекције може се пронаћи разна роба која је стављена у промет. У појединим случајевима, извори сазнања могу бити и саобраћајна предузећа која врше превоз робе и путника на међународним релацијама, због чега са њима треба одржавати контакте.

7. ИНДИКАТОРИ КРИЈУМЧАРЕЊА

Постоји читав низ индикатора који указују на то да се у конкретном случају може радити о кријумчарењу роба и предмета. Постоје три групе индикатора које указују на кријумчарење. То су психичке, аудио-визуелне и тактичке индикације.

Најсигурнији начин за уочавање одређених емоција је праћење телесних покрета и промена које се дешавају за то време и те промене су резултат унутрашњег психичког стања. Ове промене манифестују се у специфичном понашању кријумчара, испољеном кроз симптоме страха. Најчешћи симптоми страха су: лупање срца и убрзани пулс, напетост мишића, срдитост и раздраженост, сувоћа уста и грла, хладан зној, потреба за честим мокрењем, дрхтање, слабост и клонулост тела и сл.

У аудио-визуелне индикације сврставају се знаци, који се могу опазити чулима вида и слуха. Колико ће се тих знакова запазити зависи у највећој мери од искуства и способности лица које опажа да уочи и региструје те знаке. Аудио-визуелни индикатори су н.пр., када је неуобичајен редослед слагања пртљага у коферу, несразмера у димензијама унутрашњости и спољашности кофера, поседовање одређених ауто-карата са уцртаним правцима и местима, поседовање одређених шема путне мреже, стално пипкање и намештање одеће, и др.

Када се говори о тактичким индикацијама, мисли се на разноврсне индикаторе, а у првом реду мисли се на особине, лица, која се професионално баве кријумчарењем. Професионални кријумчари су способни да се у време контроле понашају по својој жељи, (присебно), јер су у свом "послу", створили одбрамбени

механизам. У ове индикаторе спадају: претерана предусетљивост и незаинтересованост, нуђење поклона, претерана журба, привидна поспаност, путовање ноћу у време примопредаје смене на граничном прелазу, већи број резервних гума од уобичајеног, отисци прљавих руку на аутомобилу, трагови лимарских радова, мирис свеже боје и сл.

Значај индиције огледа се у томе што представља почетну основу сваког криминалистичког истраживања. Индиције могу бити мање или више засноване на стварним чињеницама, а криминалистика својим методама мора да утврди њихову основаност.

8. МОГУЋНОСТИ И ЗАДАЦИ ДРЖАВНИХ ОРГАНА НА ОТКРИВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ КРИЈУМЧАРЕЊА

1. Кријумчарске организације су тајне и поред чињенице да их сачињава велики број лица са различитим улогама у делатности организације³¹. Борба против овог облика криминалитета може бити ефикасна само ако је стална, планска и заснована на научним достигнућима. Она ће зависити и од степена организованости контролних органа, од познавања опасности и метода деловања кријумчарских група, информисаности и сарадње државних органа, али и од будности и систематичности у раду органа гоњења.

Најефикаснији начин откривања учиниоца кривичног дела и обезбеђење материјалних доказа је метода затицања на делу, када се истовремено открива кривично дело и учинилац. Овај метода је могуће реализовати кроз активности царинског органа, када се на царинској линији, проналази неоцарињена прикривена роба, "па се применом истражне радње претресања обезбеђују материјални докази"³².

У поступку откривања и сузбијања кријумчарења, органи унутрашњих послова су усмерени на сарадњу са царинским органима, пореском управом, и тржишном инспекцијом као и са другим државним органима. Кроз заједничке активности, неопходно је изградити читаву методику поступања и дефинисати улогу сваког

³¹ Д. Татомировић, цит. дело, стр. 62.

³² М. Бошковић, цит. дело, стр. 168.

органа и појединца. На овај начин кроз заједнички рад, кроз усавршавање методике поступања у појединачним случајевима, може се очекивати успех у сузбијању кријумчарења.

Кријумчарима - мајсторима свога заната, морају се супротставити оперативни радници истог или вишег нивоа знања. Од степена успешности предвиђања редоследа радњи које ће кријумчари предузимати, зависи успех који ће се остварити у току рада на откривању и сузбијању ове криминалне делатности. Кријумчари негују одређени начин рада и по њему су препознатљиви. Начин рада кријумчара је прилагођен врсти робе која је предмет кријумчарења. Није довољно знати рад једне кријумчарске групе, или познавати једног актера догађаја и очекивати успех. Неопходно је упознати рад више група и упознати више важнијих чланова група.

Држањем у тајности свог начина рада кријумчарска група штити своје интересе. Оног момента када вођа групе посумња, да је начин рада откривен од стране органа гоњења, врши се радикална промена начина рада или се мења седиште, људство и пунктови кријумчарске организације.

Сваки оперативни податак, нарочито ако је посебно важан, треба добро анализирати у циљу спречавања ризика погрешног поступања. Сазнања до којих долазе органи унутрашњих послова по било којој линији рада, треба одмах доставити служби која се бави сузбијањем кријумчарења. Служба за кријумчарење сваки добијени податак, који указује да се појединац или група баве кријумчарењем, треба пажљиво да провери и да утврди његову веродостојност. Том приликом служба одлучује о начину вођења даље обраде. Ако је сазнање вероватно тачно, сачиниће се план рада са тачно разрађеном динамиком поступања оперативних радника. План рада мора садржати и поступак у случају промене услова и немогућности примене планираних мера.

2. Током активности сузбијања кријумчарења могуће је применити и користити методе оперативног рада и то: меру контролисане испоруке, и склапање симулованих правних послова односно пружање симулованих пословних услуга.

Мера контролисане испоруке је оперативно-тактичка радња када орган унутрашњих послова уз одобрење надлежног државног тужиоца, дозвољава да нелегалне и сумњиве пошилике, изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и под

надзором њихових надлежних органа, у циљу спровођења истраге и идентификовања лица умешаних у извршење кривичних дела. Могућност хватања на делу кријумчара, се одлаже за време и на место када ће количине и вредност кријумчарене робе бити највеће и када ће се тачно знати седиште, људство и пунктови кријумчарења. Контролисана испорука се спроводи по правилима из чл. 11. Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, уз сугласност заинтересованих држава и на основу принципа реципроцитета.

Пружање симулованих пословних услуга, односно скалапање симулованих правних послова, као меру, органи унутрашњих послова предузимају у случајевима кријумчарења опасних материја, односно када постоје основи сумње да се припрема кривично дело организованог криминала. Ова мера се спроводи на основу писмене и образложене наредбе истражног судије и она може трајати шест месеци.³³ Мера се спроводи преко ангажовања оперативне везе. При склапању симулованих правних послова, оперативна веза се мора понашати на начин који је уобичајен за кријумчарење, како би се створила што природнија атмосфера и како би кријумчари задобили поверење у оперативну везу. Неопходана је велика опрезност у раду и посебна заштита оперативне везе, како би се спречило свако нежељено дешавање.

По извршењу мере пружање симулованих пословних услуга, односно скалапање симулованих правних послова, органи унутрашњих послова достављају истражном судији и државном тужиоцу посебан извештај који садржи: време почетка и завршетка мере, податке о службеном лицу које је меру спровело, опис техничких средстава која су примењена, број и идентитет лица обухваћених мером и оцену о сврсисходности и резултатима примењене мере.³⁴

9. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

У циљу ефикасног сузбијања кријумчарења неопходно је појачати рад контролних органа и то:

- појачати контролу путника и возила чија маршрута кретања обухвата регионе у којима се традиционално

³³ Чл. 504љ. Став 2 и 3. Законика о кривичном поступку, Службени лист СРЈ, бр. 70/01 и 68/02.

³⁴ Чл. 504м. Законика о кривичном поступку, Службени лист СРЈ, број 70/01 и 68/02.

кријумчари оружје, дрога роба широке потрошње и др. (Тајланд, Хонгконг, Индија, Пакистан, Турска, Бугарска, Македонија),

- на аеродромима и лукама појачати контролу лица која долазе из региона у којима се производе опојне дроге и која као улазни и транзитни путници бораве у Србији и Црној Гори,

- пажњу усмерити на путнике који на основу изгледа и понашања могу да се сврстају у ред лица која су склона кријумчарењу (хипици, наркомани, углађени, комуникативни и сл.),

- у сарадњи са царинским службама на граничним прелазима усавршавати индикативни метод рада за селекцију сумњивих, као и технику узимања трагова и обезбеђења доказа са тајних и скровитих места,

- на речним лукама и пристаништима појачати систем праћења и осматрања посаде и путника, нарочито ако се ради о бродовима који потичу из земаља где су присутни разни облици кријумчарења,

- на основу анализа откривених случајева, пожељно је да се сачињавају оперативни планови поступања за одређени временски период.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексић Ж. – Криминалистика, Београд, 1985. године,
2. Водинелић Б. – Криминалистика, Београд, 1984. године,
3. Бошковић Б. Бановић Б. – Криминалистичка методика, Београд, 2001. године,
4. Бошковић М. – Криминалистика методика ИИ, Београд, 1996. године,
5. Кулић М. – Пореска утаја и кријумчарење, Београд, 1999. године,
6. Кривикапић В. – Криминалистика тактика, Београд, 1996. године,

7. Ловчевић Ј. Институције јавних финансија, Београд, 1975. године,
8. Татомировић Д. – Кријумчарење схватање и сузбијање, Београд, 1989. године,
9. Поповић Д. Наука о порезима и пореско право, Београд, 1997. године,
10. Попадић В. – Сузбијање кријумчарења, Београд, 1989. године,
11. Годоровић Т. – Царински систем Југославије, Београд, 1997. године,
12. Шпирага Ј., Алексић Ж., Криминалистичка методика, Београд, 1986. године,

ПРОПИСИ

1. Царински закон, Службени лист СРЈ, бр. 45/92, 16/93, 50/93, 24/94, 28/96, 29/97 и 59/98.
2. Законик о кривичном поступку, Службени лист СРЈ, бр. 70/01 и 68/02.

SMUGGLING

Summary

The region of Serbia has been endangered by different types of smuggling, and therefore the activities of the state organs are different as well. It is very difficult to reveal these criminal acts and it demands patience while working on them. The work of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia is of special significance for revealing and controlling smuggling, as well as timely actions of the Customs.

Smuggling presents the danger to the society and its economic system. It has to be recognised and opposed to with all the available devices that are at the disposal of the community.

Key words: smuggling, smuggler, smuggling organisation, channels, points, border crossings

Мр МИЛОСАВ СТОЈАНОВИЋ

МУП Републике Србије

Размере сиве економије и мере за њено сузбијање

Резиме: Циљ овог истраживања је да се на бази расположиве статистике и друге документационе основе прикажу размере сиве економије код нас; места, узроци и последице ширења ове појаве и предложене мере њеног сузбијања и са њом повезаних појава: мита, корупције и других облика криминала. Кривична дела из ове области имају посебну тежину. Да би се успешно борили против ових дела, надлежни органи, првенствено оперативни радници Криминалистичке полиције МУП-а Републике Србије, их морају добро и свеобухватно изучити, водити ефикасну казнену политику у оквирима својих надлежности и неизоставно сарађивати са Тржишном инспекцијом, Финансијском полицијом, Пореском управом, тужилаштвом и органима правосуђа.

Закључује се да сива економија гуши регуларну економију, као и да је с тим у вези, потребан активнији приступ у решавању овог проблема, пре свега стварањем услова за ефикаснији рад у званичним економским токовима подложним опорезивању и контроли.

Паралелно са тим неопходно је извршити темељну реформу јавних служби, будући да су јаке и квалитетне институције, независно судство и принцип владавине права битан фактор за

интеграцију наше привреде и њено брже укључивање у европске и светске токове.

Кључне речи: сива економија, контрола, регуларна економија

УВОД

Сива економија са својим последицама и размерама, велики је проблем наше (и привреда развијених земаља), али посебно прати економску кризу и транзицију. Њене последице се свакодневно уочавају у свим сегментима привреде. Она подрива приходе државе и повезана је са корупцијом, нелегалном трговиним и другим облицима криминала.

Интензитет развоја сиве економије унутар сваке земље зависи од изграђености финансијских институција и прописа за спречавање и свођење на најмању меру таквих радњи. У нашој транзицији , разореној привреди и неадекватном раду институција, бројни облици нерегуларних економских активности нашли су плодно тле и испољили своја бројна негативна дејства.

Појава је сложена како у погледу јављања или испољавања, тако и у погледу последица које за собом оставља, па се сузбијање сиве економије и то пажљиво одабраном политиком и мерама , намеће као императив.

Сива економија и други проблеми закаснеле транзиције

Појави сиве економије различито се прилази, и често се за исту појаву користе различити термини. На пример: нерегуларна, илегална, нетржишна, названична, нерегистрована, неформална , скривена, неопорезована, незаконита економија, економија у сенци итд. Непрецизност у дефинисању појма сиве економије присутна је са аспекта тачке посматрања и аспекта истраживања.

Ради се заправо о широком дијапазону активности, а тешкоће у дефинисању се јављају због скривености и недостатка релевантних података о тим облицима економске активности.

Јединствена дефиниција сиве економије не постоји, већ се по појединим критеријумима формирају различити концепти сиве економије, односно, зависно од циља и аспекта анализе, описују поједини сегменти економске активности који показују како обављање економске активности одступа од норме.

Основни критеријуми на основу којих би се одређене економске активности могле сврстати у токове сиве

економије, су: **правни, пореско-фискални и статистички** при чему границе између наведених критеријума није увек лако поставити. (Ђурић, 1999:176)

Посматрано са правног аспекта ради се о активностима које су илегалне, у супротности су за законом, и/или којима се на одређени начин закон “заобилази”, односно, сива економија би представљала активност ван формално уређених услова привређивања.

Са пореско-фискалног аспекта сивом економијом сматрају се активности у супротности са пореским законима, односно нерегистровани код пореских органа и пореских власти и сврставају се у пореску евазију, односно избегавање плаћања пореза, дела пореза или пореза у целини.

Сивом економијом се могу сматрати све економске активности намерно (услед прикривања података) или случајно (услед административно-техничке грешке) необухваћене званичним статистичким извештајима.

Вероватно су најобухватнија она схватања која појам сиве економије одређују комбинацијом различитих критеријума под којом се подразумевају све непријављене (и легалне и нелегалне), и плаћене и неплаћене, регистроване или не економске активности (чији се производи размењују на тржишту или ван њега) одговарајућим пореским властима, односно нису опорезоване у складу са важећим пореским законима. (Морић, Тошић 2001:197)

Ради се о економским активностима које измичу бар неким компонентама друштвене регулативе укључујући и оне активности које су изричито забрањене, односно чије је обављање повезано са криминалом (црна економија).

УЗРОЦИ ШИРЕЊА И РАЗМЕРЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ

Главни узроци и услови за појаву сиве економије могу се квалификовати у три групе :

Економски фактори :

- финансијски проблеми,
- високи порески намети,
- вероватноћа открића (нада да утаја пореза неће бити откривена)
- строгост санкција (нада да санкције неће бити оштре)
- очекивани профит (високи профит због високог ризика)

Психолошки фактори:

- неслагање са циљевима и средствима економске политике ,
- став према ризику

Фактори опортунитета:

- радно искуство у утаји,

-образовање значајно за налажење посла и његово успешно обављање изван законске регулативе.

Сива економија код нас вуче корене још из периода друштвене својине и самоуправљања

у коме је изостало критичко освртање на њено постојање.

Истраживања показују да баш у том периоду можемо говорити о ширењу различитих облика сиве економије а то су: нерегистрован увоз и извоз, нерегистровано уношење и изношење девиза, црно девизно тржиште, избегавање плаћања пореза, коришћење радног времена, матерјала, опреме и услуга друштвених предузећа у приватне сврхе итд.

У то време она се ширила под утицајем доминације политике над економијом, услед недостатака пореског система, недовољно рестриктивних закона, неконвертибилности динара, рестриктивне политике према приватном сектору, ниских примања запослених. (Божовић, 1992)

Деведесетих година, у периоду економске блокаде, сива економија се ширила и под утицајем осиромашења широких слојева становништва, а посебно у периоду енормног раста инфлације.

У време енормне инфлације код нас 1993.године, учешће сиве економије у друштвеном производу је 35,2%, док је у годинама које следе њено учешће смањивано, да би 1997. године износило 25,6%, али се према каснијим проценама Економског института у Београду не креће испод трећине укупног друштвеног производа. По неким незваничним проценама је то чак око 40% (Крстић, 1998)

Међутим, најновија истраживања¹ Института Г17 о размерама сиве економије код нас, показују да тренутно стање и није тако лоше како се до сада чинило.

Анкетом је обухваћена 51 општина (40 у централној Србији и 11 у Војводини) , на којој живи око 2,8 милиона становника. Сумирањем процена анкетираних особа израчунато је да се у оквиру испитаног узорка 670.000, или четвртина људи бави сивом економијом. Резултати су уз све методолошке и друге разлике показали да се 26% производа ствара у сивој економији, а да од рада на” црно” живи бар четвртина становништва (25%).

Истраживањем је обухваћено седам делатности- производња робе, пољопривреда, грађевинарство, саобраћај, трговина, угоститељство, туризам и занатство.

На основу података приказаних у наредној табели стручњаци Института Г17 наводе да сива економија, као што се предпостављало цвета у трговини јер је 36% привредних активности у тој делатности ван регуларних канала, на другом месту је угоститељство и туризам са 33% , а на трећем занатство са 31,7%.

Делатност	Учешће сиве економије у укупним привредним активностима	Делатност	Учешће сиве економије у укупним активностима делатности
<i>Пољопривреда</i>	24,13%	<i>Производња робе</i>	20,18%
<i>Производња робе</i>	22,04%	<i>Пољопривреда</i>	21,61%
<i>Трговина</i>	20,07%	<i>Грађевинарство</i>	26,80%
<i>Грађевинарство</i>	8,73%	<i>Саобраћај</i>	19,91%
<i>Угоститељство и</i>	8,56%	<i>Трговина</i>	35,98%

¹ Videti u Kostić, S, "Siva ekonomija u trgovini", Politika--lanak, 24.03.2003.

туризам			
Занатство	7,06%	Угоститељство и туризам	32,90%
Саобраћај	4,69%	Занатство	31,76%
Остало	7,47%	Остало	23,70%

Посматрано по делатностима, у производњи робе више од 60% сиве економије везано је за храну и одевање - две најегзистенцијалне потребе. Оно што је интересно кад је у питању храна је да се чак две трећине рада на црно односи на производњу сокова.

У пољопривреди су најчешће малверзације везане за откуп и препродају воћа, поврћа, меса а тек потом следе услуге обраде земље, као и коришћење сезонске радне снаге.

Сива економија у грађевинарству највећу тежину има у изградњи објеката на црно, али и у експлоатацији песка, камена, креча и др.

“Дивљи” таксисти су најзаступљенији у саобраћају, а више од 70% сиве економије у туризму и угоститељству односи се на кафиће и ресторане.

У занатству, радом на црно најбоље пролазе столари, аутомеханичари и молери, тек након њих долазе фризерски.

Расположиви подаци указују и на постојање разних “дивљих” агенција, кладионица, приватних, интелектуалних (приватно давање часова), финансијских и других услуга.

Анкетом је обухваћено и 17 банака (девет великих, три средње и пет малих), јер се пошло од тезе да је сива економија уско повезана са финансијским системом земље. Разматране су разне теме - од капитала банака и каматних стопа, преко односа руководиоца предузећа и банака, до пореза и разлога за рад на црно. Судаћи по обиљу презентираних података, истраживачи нису у банкама дошли до

пикантерија као у реалном сектору. Поједине стручњаке је чак помало изненадио податак да је чак 87% средстава за докапитализацију банака дошло из реалних извора.

Према малој ранг листи општина, сива економија је најзаступљенија у Панчеву, Обреновцу, Крупњу, Љубовији и Пријепољу.

Како истичу стручњаци Института Г17, идеја овог истраживања није била да се изврши прецизна и квантитативна процена сиве економије, већ да се започне са њеном идентификацијом, како би се надлежнима предложиле конкретне мере за њено увођење у реалне токове.

Мере за сузбијање сиве економије

Као појава, сива економија је недовољно истражена и теоријски и методолошки. Тамо где њено учешће не представља велики проблем, не постоје конзистентне теорије за њено сузбијање.

Могуће је, међутим, размотрити неке опште принципе код доношења мера. На пример, нису довољне само репресине мере, већ би требало адекватно деловати на узроке-кроз системске мере, односно економску политку у целини и одређено уважавање социјалних проблема. (Морић ,Тошић 2001:200)

Држава се против сиве економије бори на различите начине, узимајући у обзир сложеност феномена и комплексност мера

које се требају предузети. Један од главних потеза који је предузела наша Влада је враћање аксцизних производа у легалне токове, али то није довољно, јер је сива економија ушла у скоро све поре нашег привредног живота.

Најважније мере за њено сузбијање могу се сврстати у следеће:

- Смањење пореских стопа- јер све анализе указују да су користи од избегавања плаћања пореза директно пропорционалне висини укупног фискалног оптерећења,
- Обезбедење стручне и материјално - техничке опремљености, и боље и стимулативније награђивање радника на пословима откривања и сузбијања сиве економије, а нарочито раднике унутрашњих послова, Пореске управе и раднике правосудних органа
- Повећање транспарентности у раду пореске администрације и стално подизање нивоа међусобне сарадње свих државних органа.

Политика сузбијања сиве економије може бити ефикасна уколико је стална, планска и заснована на научним достигнућима, при том је неопходно ангажовање свих друштвених чинилаца на отклањању фактора који проузрокују и условљавају ову негативну појаву. (Симовић 2000:334)

До изражаја мора доћи оперативност, техничка опремљеност и стручност свих субјеката који раде на овим пословима.

ЗАКЉУЧАК

Основни предуслов успешне политике сузбијања сиве економије код нас је наставак транзиције привредног система ка тржишном моделу и стварање погоднијег окружења за делатност у званичном сектору. Стога пажњу треба фокусирати на укупно побољшавање услова привређивања и са привредног, нормативно-правног, али и политичког аспекта.

Најбољи начин да се сива економија сведе на што нижи ниво јесте изградња новог правног и институционалног поретка на основама приватне својине, економских слобода, отвореног тржишта и конкуренције, уз поштовање принципа јавности и транспарентности.

Реализација свеобухватног програма за сузбијање сиве економије предпоставља политички консензус, али и кредибилитет државе, као и успостављање значајне међународне сарадње у будућности.

Започети процеси охрабрују, али је неопходно наставити са систематским и континуираним радом на превазилажењу овог проблема.

Литература :

- 1.Божовић,Г. (1992), Сива економија у Југославији 1986 . Београд: Савезни завод за статистику.
- 2.Група аутора (1999), Анализа сиве економије у СР Југославији, Београд: Економски институт.
3. Ђурић, З. (1999), Сива економија растући проблем у условима тржишне економије. Економски погледи, 1, 175-185.
- 4.Костић,С. (2003), Сива економија у трговини. Политика-чланак.
- 5.Крстић,Г. (1998). Анализа сиве економије у СРЈ. Београд: Економски институт.
- 6.Манојловић,М.(2001). Осврт на корупцију у Југославији. Безбедност. 3, 342-351.
- 7.Морић,Тошић (2001). Сузбијање сиве економије као фактор интеграције привреде. Економист, 3, 195-202.
- 8.Симовић,М. (2000). Монетарне и јавне финансије. Приштина: Економски факултет

ТХЕ ПРОПОРТИОН ОФ ГРЕУ ЕЦОНОМУ АНД ТХЕ МЕАСУРЕС ФОР ИТС СТАМПИНГ ОУТ

Абстракт: Тхе аим оф тхис ресеарч ис то схов тхе пропортион оф греу ецоному ин оур цоунтру он тхе басис оф аваилабле статистицс анд отхер доцументатион; то финд плацес, цаусес анд еффецтс оф тхе спрединг оф тхис пхеноменон анд суггест тхе меасурес фор стампинг ит оут анд тхе оццуранцес цоннецтед њитх ит: бриберу цорруптион анд отхер формс оф цриминал.

Цримес цоммиттед ин тхис араа аре оф специал севериту, Ин ордер то бе суццессфул ин фигхтинг тхем тхе аутхоритиес, еспециалу тхе оперативе груп оф

тхе лаъ енфорцемент оф тхе Министру оф Интернал Аффаирс оф Сербиян Републик аре суппосед то студу тхесе цримес алл-инцлусивелу, леад еффициант пенал полицу инсиде оф итс јурисдицтион; тхеу аре алсо облигед то цооперате њитх Маркет инспекцион Финанциал полице, тах администратион, просецутор'с оффице анд администратион оф јустице.

Тхе цонцлусион ис тхат греу ецоному рестрицтс регулар ецоному анд тхат, цонсидеринг тхис тхере ис а неед фор море ацтиве апроацх то солвинг тхис проблем, фирст оф алл форминг беттер цондиционс фор море еффецтиве њорк ин тхе оффициал ецономиц аффаирс, лиабле то импосинг тахес он анд цонтрол.

Ин аццорданце њитх тхис ит ис иневитабле то царру оут а тхороугх реформ оф тхе публик сервисес, синце тхе стронг институтионс, индепендент јудициару анд фацтор фор интеграцион оф оур ецоному ауд итс море рапид ентеринг инто еуропеан анд њорлд аффаирс.

Кеу њордс : греу ецоному, цонтрол, регулар ецоному.

ИЗ ИСТОРИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ

Божа П. Божовић, **Демократизација полиције**
(Часопис "Полиција" 1920.)

Приредио: мр Радомир Зекавица

Друштвене и политичке прилике у којима се налазила српска држава после I светског рата, захтевеле су њено успешно и брзо прилагођавање европским стандардима и тековинама. Захтеви модернизације и демократизације, нису мимоишли ни полицију као један од кључних сегмената државне управе. Допринос који су појединци попут Арчибалда Рајса дали овом циљу су и више него познати. Оно што може бити занимљиво јесу радови појединих полицијских стручњака чија је визија полицијске струке у Србији тог доба била у потпуности прилагођена захтевима модерног европског и демократског друштва. Један од таквих полицијца је био и Божа П. Божовић, срески начелник српске полиције, чији рад из 1920. године овом приликом објављујемо. У раду «Демократизација полиције» објављеном у часопису «Полиција», Божовић је покушао да саветима утемељеним на личном искуству и раду у полицији, укаже на правац развоја српске полиције у послератном периоду. И данас актуелна питања - односа полиције према грађанима, сврха полицијске службе, односа полицијских службеника према раду и девијантним појавама у друштву, разматрана су на сасвим специфичан начин и у Божовићевом чланку. Можемо рећи да Божовић, на сасвим искрен начин, демократизацију полиције види као процес у коме ће сваки полицијски службеник, својим савесним и дисциплинованим радом ставити себе у службу грађана, у заштиту њихове имовинске и личне безбедности. Нарочито су упечатљиви његови савети упућени полицијским службеницима, да свој рад треба да темеље на правилима струке и закону, да избегавају употребу силе и да увек имају на уму да полиција треба да служи грађанима, а не актуелним политичким режимима.

Демократизација полиције као процес приближавања полицијске службе грађанима, њене професионализације и деполитизације, представља и данас империјатив друштва у коме живимо. Начин на који се данас боримо за њено успешно инкорпорирање у савремене демократске токове не одудара много од начина који нам Божовић описује у свом чланку. То чини овај чланак, у најмању руку, занимљивим, и овај својеврсни повратак у историју корисним, јер нас подсећа на настојања и покушаје тадашњих полицијских старешина да полицијску службу организују као службу у интересу грађана. Божовић проширује појам демократизације и на питања односа полиције и јавности, community policing, полицијску етику, заштиту основних права и слобода, што само указује на озбиљност и зрелост његове визије. Питања из свих ових области су на посредан или непосредан начин третирана у његовом чланку, и из тог разлога можемо са задовољством да га објавимо, подсећајући се на нека размишљања која су, и поред тога што су писана пре више од осамдесет година, и данас веома актуелна и жива.

ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ

Божа П.Божовић

Још при стварању првих Држава, тежило се на првом месту, да се ред и поредак као најбитнији осигурају, а та установа, која се у Држави стара о реду и поредку, о извршењу свију законских одлука, то је – Полиција, најкраће дефинисана.

Уколико је правилан и брз рад полицијских органа, уколико они своју службу буду вршили савесно и са вољом, утолико ће се у народу осетити задовољство слободног живота и зајамчене имовине.

Из прошлих времена, када је у Србији владао апсолутизам, када су се по земљи одигравале најодвратније и крваве сцене, - на жалост – Полиција је била уплетена у све те догађаје, и сва тежина ондашњег мучног живота наша је излива у мржњи према полицији.

Када је се 1850. год. обнародавала Полицијска Уредба било је вазда нада и страха. «Код неких је изазвала страх и зебњу од зулума, а код других наду за поправком личне и имовне безбедности» (Д. Ђ. Алимпић, Полициј. Уредба, 1920.)

Готово до пре двадесет година, док у полицију нису почели ступати људи школованији, док на места старешинска нису они дошли, та места заузимали су махом људи без икаквих већих претензија, који су своје дужности вршили више аутоматски, и слепо извршавали све што им се наређивало.

О психологији гомила, о менталитету нашег народа није се помишљало; била је аутократска владавина, при чијим се режимима полиција фаворизовала и била тако рећи свемогућа. И што је још најгоре, дотле је полиција вршила и још једну народу мрску дужност: она је при изборима разним средствима стварала већину.

Такви поступци полиције - наше старе полиције – изазвали су сасвим природно, негодовање у народу.

Наравно, било је и тада доста полицијских чиновника који су осећали тежину оваквог рада полиције, али због разних материјалних неприлика, они су морали пригнути главу и оставити да иде како иде.

Полицијски чиновници по природи свога посла у сталном су контакту са масом народа. Позната је ствар, да наш народ нерадо прима силу, а још много мрскије гледа кад му се што строго наређује, када се хоће да му се покаже да мора бити послушан до скрупула. Он то не трпи, против тога се он очајнички борио, док није себи извојевао политичке слободе, а тиме и себе донекле обезбедио од разних притисака и одозго и одоздо.

Променама политичким у држави, и наша се полиција модифицирала, и у њу су почели ступати слободумнији елементи; али су се ипак с времена на време слушале жалбе на поједине полицијске чиновнике: да су арогантни, да се понашају као неке субаше у народу итд. Нарочито су се овакве жалбе доста слушале из наших ослобођених крајева, где су раније били слати – на брзу руку – и људи који нису били дорасли за положаје старешина у народу, а често и људи који нису у полицији ни служили. Како се тада владало у старој Србији и Македонији познато нам је.

После ових ратова, велики број полицијских чиновника изгинуо је, помро, а многи су пак утекли из полиције, јер су били запостављени и неунапређени, јер су видели да се њихов труд и пожртвовање нису ценили. То би била већ друга тема, о којој би се имало много и много писати, а о којој је почело да се и у нашем листу «Полиција» пише, - само би желели да се на томе не стане.

Још на Крфу осетило се да ће се са чиновницима мучити мука, и да их неће бити довољно да се попуне сва места у уједињеној Југославији, те је зато и донешен онај закон о привременом попуњавању чиновничких места; закон који је оставио широм отворена врата да може доћи ко хоће у полицијску струку, - закон, који је створио толико пометње међу полицијским чиновницима, - јер су многи млађи постали старији о старијих чиновника, али ваљда ће и тога нестати...

Користећи се овим законом, а наравно и прилике су то захтевале, у полицијску струку ушли су елементи, који о полицији појма нису имали; дошли су на старешинска места наши млађи полицијски чиновници, којима је још била потребна туђа директива, који су још неискусни, и поред све њихове добре воље.

Ради тих наших нових колега, а да би им службу колико-толико олакшао, исту омилио, - јер они никада не треба да забораве да као што се песник рађа, тако се и полицајац рађа – намеран сам, да овде, а на основу искуства и постарања у нашој служби, изнесем како треба да се сада ради у нашој полицији; како треба да се и она прилагоди данашњем слободоумном времену.

Молим колеге да ме рђаво не разумеју, да не приме ово као неке савете и лекције, већ да разумеју, да ово долази од човека који воли полицију свом душом својом, који жели да нашу полицију омили народу, који моли да сви заједно прегнемо да уверимо наш народ: да је полиција његов пријатељ и чувар живота. Нашим савесним радом, нашим пожртвовањем и умешношћу, само ако се хоће и буде добре воље, - то се да лако постићи.

Полазимо од почетника – писара. Они пре свега треба да су послушни о одани својим старешинама. Када се уведу у дужност, да одмах прегледају сва акта – предмете, који су им дати у рад. Ако нису дошли из школе треба да настану да се одмах упознају са нашим законима.

Што год да не разуме, не треба да се стиди, већ да пита свога старешину за објашњење. Ако пође у срез по извесном послу, ако није сигуран у своје знање, одмах питати старешину јер је непријатно црвенити пред народом и показати се нумешним.

У канцеларију на дужност долазити у тачно одређено канцеларијско време, јер се тиме навикава на ред и избегава исмејавање чаршије, које се упућује на целу канцеларију.

Писар треба да се стара на првом месту, да му се додељени предмети не нагомилавају, већ да их брзо свршава и посао не отаљава. Најбоље је у такоме случају понети све предмете из једне општине у дотичну општину, па тамо, пошто претходно на неколико дана раније авизира свој долазак и позове лица која му требају, посао свршити.

Даље, треба да се упозна са свим већенијим људима у својим општинама, преко којих ће се информисати о разним стварима што му буде затребало. А сва осуђена лица, сумњива, склона крађама као и све блуднице по својим општинама он мора имати прибележена и старати се да их све лично упозна, па затим и њихове личне описе прибележи. У званичном односу са грађанима треба да буде озбиљан и учтив. А уз то увек да је пријатан у разговору, никако набусит и осорљив. Тиме ће изгубити сваки ефекат. Са сваким се лепо упитати, разговарати, дати му савета и излазити у сусрет до крајњих граница.

Од наше полиције још није на свима местима одузета истражна власт. Писар је врло често упућен да сам у селу води истрагу по врло деликатним стварима, од његове умешности и знања зависи тако рећи цео даљи ток истраге, зависе животи људи. Зато је потребно, да полицијски чиновник у таквим случајевима ради врло опрезно, тихо и одмерено. Никако пренаглити, не примати радо туђе савете и опомене, све добро проверити. Као што мало пре поменух, када чиновник у једном селу има везе са часним

и поштеним људима, он их у оваквим случајевима користи, прибира информације за почетак истраге, У истрази не треба бити брз и једностран. И сам законодавац то належа, а и иследнику је дужност да истрагом дело расветли, да се иследи све отежевајуће и олакшавајуће околности окривљенога.

О каквим насилним принудним средствима у истрази, нећу ни да говорим; то се не сме ни замислити; тога мора сасвим нестати, инквизиција се не сме употребљавати никако, - то би само унизило иследника и цео рад полиције.

Наша маса још је непросвећена, полицијски чиновник често је изложен непријатностима. У таквим случајевима не треба никада бити наг, тражити одмах сатисфакцију, а још мање употребити силу и кога ошамарити. Полицијски чиновник мора да влада собом, да је увек до крајних граница уздржан и потпуно хладнокрван. Хладнокрвност је једна од највећих карактеристика полицајца. Што је многим дозвољено полицијским чиновницима је забрањено, јер су они законом позвани да то угушују.

На крају још да поменем, да наш полицијски подмладак треба да је увек међу собом у тесној вези, да се другови – колеге лепо слажу и један другог помажу. Не треба дозволити да међу њима буде несугласице и ривалства, они треба да имају на уму: да сви служе једноме истом циљу – демократизацији полиције; да су они ти чиновници и извршиоци свију законских одредава наших законодавства, да су они стубови наше државе; да су они полицајци, да се тим именом диче и поносе.

А сада да пређемо на једну другу, вишу инстанцу – на среске старешине, начелнике срезова. Да пређемо на дужности оних чиновника у нашем Краљевству, који у народу представљају државу, Владу и извршиоце свију могућих наређења државних установа.

Срески начелних када прими дужност од свог претходника или његова заступника, он почиње са унутрашњим радом у канцеларији. Позвати све писаре, са њима се упознати и изложити им укратко правац свога рада. По пријему дужности одмах известити окружно начелство, као и све општинске судове. Затим разгледати рад по канцеларијама, у архиви; код сваког писара прегледати све предмете по кривичном и извршном контролнику.

Када се овако упозна са унутрашњим редом у канцеларији, онда треба донети распоред рада. У њему обухватити све опаске, које хоће да унесе, писарима дати општине у рад, срезмерну поделу извршити, да предмети из сваке општине буду груписани, посао у архиви поделити међу практиканте. Даље, треба одредити канцеларијско време и дежурство чиновника.

Затим ће наредити свим општинским судовима, да му у што краћем року пошаљу спискове: свих лица која су под полицијским надзором, лица која су била осуђена за прљава и бешчасна дела, списак условно пуштених са робије, као и списак лица која су склона крађама. Када ове спискове буде добио, он ће тада имати увек списак свих лица која му могу пореметити у срезу личну и имовинску безбедност. Када среди прилике у канцеларији онда одмах позива на заједничку седницу све председнике судова. Тако сакупљеним председницима одржаће један говор. На првом месту говориће им о најбитнијем услову за опстанак државе: о личној и имовној безбедности, јер ако се ова не може гарантовати грађанима, онда тај грађанин неће имати никакве користи од државе и друштва у коме живи.

Наша држава се сада изнова подиже, после толиких ратова и зато је потребна заједничка сарадња свију да се држава подигне и ојача.

Када срески начелник сво ово сврши, онда одмах излази у свој срез, да га обиђе, да се упоза са тереном, да види колико су му удаљене општине и села од среског места. Дошав у општинску судницу приступа прво прегледу касе и рачунских кљига. Овом

прегледу поред председника и благајника, морају бити присутна и три општинска одборника. При прегледу, на првом месту треба контролисати колико се даје школи њеног школског приреза, да се даје сразмерна дванаестина, да ли се позиције по буџету правилно троше и расходују, као и да ли се се општински прорез правилно купи и како је разрезан.

По извршеном прегледу у општини, одмах треба отићи у школу. Видети рад у њој, шта јој недостаје, како се општина према њој одазива и све недостатке нотирати. При обилажењу свог среза треба нарочито мотрити на стање друмова и путева. Нарочито водити рачуна о соским механама, крчмама и дућанима. Пошто је овако обишао цео срез, срески начелник ка основу прибележених података и примећених недостатака издаје једну општу наредбу за све општинске судове. Та наредба треба, на прво место да истакне све потребне мере, које треба предузети да би се што јаче осигурала лична и имовна безбедност.

Једну од најглавнијих напомена, коју би имали учинити полицијском чиновништву то је: избегавање ма каквог говора о политици са народом, нарочито то среске старешине не треба никада да третирају са сељацима. Наш народ воли да зна «које је партије» капетан, а које писари. То се не сме знати. Полицијски чиновник може своје право као грађанин да искористи при изборима, гласајући за кога хоће, али да се он јавно обележава партијски и да са народом говори о политици неће никада постићи успеха; он ће изгубити од свога угледа старешинског а тиме и цела струка трпи.

Баш зато и написасмо ове ретке. Због прошлих политичких режима, у којима је по несрећи наша полиција морала узимати увек учешћа створена је она општа позната али неоправдана мржња према једној грани државне управе – према полицији. Последњих година, ове су се политичке страсти стишале. Престали су државни удари, народ је добио слободу збора и договора, добио слободне изборе, - учешће и помоћ полиције које се више тражила са највишег места. Сада се од полицијског чиновника не тражи његов партизански рад, већ се од њега захтева једино: да буде савестан чувар личне и имовне безбедности у држави.

Уколико се срески начелник са својим особљем буде еманциповоао од старих предрасуда и буде имао у себи стваралачког духа, уколико буде продуктивног духа, уколико буде што више народско – утолико ће се одмах у народу повећати поверење у полицију, утолико ће се пре врло лако спроводити све своје идеје и наредбе.

На нама је сада, да прегнемо свим силама, да унесемо сво своју душу у срце у полицију, да нашим поступцима учинимо да полицију препородимо; да је у народ уносимо здравим и поштеним идејама, да изгладимо све старе грехе полиције, - да сломимо ону велику брешу између нас полицајаца и народа. Да настанемо, да се народ увери у искреност и корисност нашег рада, да је све што се ради и предузима намењено његовом благостању, његовом осигурању живота и рада.

На нама је да створимо народну полицију, да нас народ заволи, јер тада ће нас он у нашем раду помагати, јер тада ће полиција моћи најуспешније да дела и ради на благостању народа и своје државе.

Прегнемо свим силама, радимо на демократизацији полицијске струке, јер ћемо једино тим путем остварити наше идеале.

ПРИКАЗ

Научно-стручног скупа: ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА
– ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ –

У четвртак, 03. јула 2003. године, у научно-образовном центру Више школе унутрашњих послова, на Авали, одржан је научно-стручни скуп: ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА – ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ. Покровитељи скупа били су Министарство унутрашњих послова и Министарство саобраћаја и телекомуникација Републике Србије, а организатори и носиоци Виша школа унутрашњих послова и Управа саобраћајне полиције МУПа РС.

Научно-стручни скуп: ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА–ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ организован је у склопу ктивности на припреми новог Закона о безбедности саобраћаја на путевима и других пратећих прописа. Седамдесетих година прошлог века (после доношења Устава СФРЈ, 1974.), успостављена је жива активност на нормативном регулисању безбедности саобраћаја. Припремљен је и усвојен цео систем закона и подзаконских аката на свим нивоима (на савезном, републичком нивоу, на нивоу локалне самоуправе и на нивоу предузећа и установа). Безбедност саобраћаја је савремено уређена, у складу са тадашњим нивоом развоја науке, у складу са међународним стандардима (конвенцијама, споразумима, препорукама и тд.) и у складу са тадашњом политичком вољом и стручним захтевима. У међувремену битно су се мењали уставни оквири за уређивање безбедности саобраћаја: од подељених надлежности између савезне државе и република (Устав СФРЈ), преко концентрације већине надлежности на нивоу савезне државе (Устав СРЈ), па до концентрације свих овлашћења на нивоу република – чланица (Уставна повеља Србије и Црне Горе). Ове промене није пратило усаглашавање прописа у безбедности саобраћаја. У међувремену су се мењали ниво развоја науке и технике безбедности саобраћаја, међународни оквири и наш друштвено-економски амбијент.

Данас су наши прописи у безбедности саобраћаја застарели и превазиђени, што умногome отежава њихову примену. Ово непосредно утиче на стање безбедности саобраћаја и на могућности њеног унапређења.

Министарство саобраћаја и телекомуникација Републике Србије је покренуло процес припреме предлога новог ЗоБСа. У том циљу су формиране радне групе које окупљају одабране истакнуте стручњаке: професоре универзитета, стручњаке из Министарства унутрашњих послова и Министарства саобраћаја и телекомуникација и др. стручњаке. Ове радне групе су започеле рад на анализи постојећих прописа и припреми предлога новог Закона.

На самом почетку је истакнута снажна потреба за формирањем и усаглашавањем стручних ставова у овој области. Направљен је план научно-стручних скупова који би требало да обраде следеће тематске целине:

1. Прописи у безбедности саобраћаја на путевима – постојеће стање и проблеми примене;
2. Безбедност саобраћаја на путевима у међународним изворима права и у законодавствима изван ЕУ;
3. Европски извори права у области безбедности саобраћаја на путевима;
4. Безбедност саобраћаја на путевима кроз упоредно право и
5. Системски закони значајни за прописе у области безбедности саобраћаја на путевима

Саобраћајни факултет у Београду је прихватио да, у стручном и научном смислу, прати све ове скупове. Министарство унутрашњих послова и Министарство саобраћаја и телекомуникација су прихватили да буду покровитељи првог у низу скупова. Виша школа унутрашњих послова и Управа саобраћајне полиције МУПа РС су одређени да буду главни носиоци и организатори овог скупа. У припреми скупа учествовали су многи чланови радних група, на чему им се захваљујемо.

Саветовање на Авали је третирало прву тематску целину: **ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА – ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ**. Скупу је присуствовало око 120 учесника. Међу њима су били: научни радници, професори универзитета (Саобраћајног факултета у Београду, Факултета техничких наука у Н. Саду, Машинског факултета у Београду, Правног факултета у Београду и др.), представници секретаријата за саобраћај Београда, Новог Сада и др. већих градова Србије, представници АМСС, Привредне коморе Србије, Привредне коморе Београда, Пословног удружења аутошкола, представници Саобраћајне управе Војске Србије и Црне Горе, Министарства за саобраћај и телекомуникације РС, Управе саобраћајне полиције у седишту МУПа, УСП Секретаријата у Београду, одељења саобраћајне полиције широм Србије и тд. Подршку скупу дали су представници ОЕБСа и фондације Hans Zeidel.

Скуп су поздравили проф. др Предраг Илић, помоћник министра унутрашњих послова, мр Душан Младеновић, пом. министра за саобраћај и телекомуникације, Драган Стефановић, председник привредне коморе Београда, проф. др Милан Вујанић (у име декана Саобраћајног факултета у Београду) и проф. др Момчило Талијан, директор Више школе унутрашњих послова.

На скупу је изложено 14 радова по позиву, који су обухватили најзначајније области примене прописа у безбедности саобраћаја. Аутори позивних радова су најзначајнији експерти у овој области, а нарочито професори универзитета, наставници и сарадници Више школе унутрашњих послова у Земуну и истакнути стручњаци из праксе – радници из МУПа и из правосуђа. Сви позивни радови су штампани у Зборнику радова који је благовремено припремљен и подељен уочи почетка скупа. Резиме рада и кључне речи су преведени на енглески и штампани на почетку сваког рада.

У дискусији, после излагања позивних реферата, подржани су важни стручни ставови који су штампани у Зборнику и отворена нека нова питања која би требало решавати у процесу доношења новог Закона и др. прописа у безбедности саобраћаја.

Циљ овог скупа био је да окупи најзначајније експерте и усмери њихов рад у процесу припрема новог Закона и у томе се успело. Истакнути су и усаглашени важни стручни ставови о постојећем стању прописа и о проблемима њихове примене у нашим условима. У стручној и најширој јавности је промовисан процес припреме новог Закона о безбедности саобраћаја на путевима. Закључци овог и других скупова биће од непроцењиве вредности за конципирање новог Закона и других прописа у овој области.

Посебно су значајни следећи закључци:

1. Нови Закон би требало да допринесе унапређењу безбедности саобраћаја на нашим путевима. Ово се може постићи ако се наш Закон приближи европским решењима, уважи научна достигнућа у безбедности саобраћаја, светска и наша искуства и створи добру основу за свеобухватно нормативно уређење ове области.
2. Посебну пажњу треба посвети регулисању кључних области, и то: вожња под дејством алкохола, вожња великим брзинама, употреба сигурносних појасева, унапређивање понашања младих возача ради смањивања ризика њиховог учешћа у саобраћају и сузбијање непоштовања светлосних сигнала на семафору. У кључним областима би требало максимално уважити достигнуте европске стандарде.
3. У процесу припреме и доношења новог Закона требало би укључити стручну јавност у области безбедности саобраћаја. Пре било каквог писања Закона, требало би добро проучити светска и наша искуства, доћи до јасних и усаглашених стручних ставова, те ове ставове промовисати у стручној, политичкој и најширој јавности. Не сме се допустити да се предлог новог Закона припрема чиновнички – по наређењу, већ он мора бити резултат најозбиљнијих стручних промишљања и научних проучавања у области безбедности саобраћаја. У противном, цена коју бисмо платили била би превисока, без обзира на све изговоре.
4. Нови Закон мора посебну пажњу посветити уређивању оних сегмената безбедности саобраћаја који до сада нису били добро уређени. Закон треба да створи добру основу за нормативно уређење, а посебно за управљање и стално унапређивање безбедношћу саобраћаја у нашим условима (преложеном структуром и садржајем Закона).
5. Доношење новог Закона мора да прати добро организована кампања која би припремила најширу јавност за промене, унапредила ставове о безбедности саобраћаја и значају поштовања прописа, те задобила подршку најшире јавности за спровођење Закона. Само у том случају, полиција и др. државни органи би могли, не нарушавајући односе са својим јавностима, ефикасно примењивати Закон.
6. С обзиром на доминантан значај проблематике безбедности саобраћаја и основни циљ Закона да допринесе развоју и унапређивању безбедности саобраћаја, прихваћено је да би нови Закон требало да се зове **ЗАКОН О БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА НА ПУТЕВИМА**.
7. Овај Закон би требало да, на нивоу Републике Србије, јединствено уреди све најважније сегменте безбедности саобраћаја, а првенствено да обухвати права и обавезе учесника саобраћаја и других субјеката.

8. Подзаконским актима би требало уредити детаље спровођења Закона. Тако би се створили услови да се једноставно (променом правилника и др. подзаконских аката), стално унапређују прописи у безбедности саобраћаја и прате развој друштва, технике, технологије и науке.
9. Структура новог Закона би требало да обухвати следеће целине: 1) уводне одредбе, 2) управљање безбедношћу саобраћаја, 3) путеви, 4) саобраћајни знакови, 5) правила саобраћаја, 6) дужности у случају саобраћајних незгода, 7) учесници у саобраћају, 8) возила, 9) посебне мере безбедности, 10) саобраћајно образовање и други видови превентивног рада у безбедности саобраћаја, 11) евиденције и базе података, 12) надзор над спровођењем прописа, 13) казнене одредбе и 14) прелазне и завршне одредбе.
10. Посебно је разматрано финансирање безбедности саобраћаја. Постојећа законска решења су савремена, али су суспендована и то угрожава све сегменте система безбедности саобраћаја. Ово се може превазићи само враћањем на основни принцип да "небезбедни финансирају безбедност" и његово уважавање у новом Закону. Предложен је хибридни систем финансирања безбедности саобраћаја у коме би се безбедност саобраћаја (посебно активности Савета за безбедност саобраћаја) финансирала до 30 % планираним средствима буџета, а најмање 70 % средствима од наплаћених казни.
11. Да би примена Закона била успешна, неопходно је законским решењима омогућити ефикаснији и безбеднији рад саобраћајне полиције у надзору и контроли саобраћаја. Требало би преиспитати прописе који уређују заустављање и контролу возила и возача у саобраћају и усагласити их са европским стандардима који омогућују безбеднији и ефикаснији рад саобраћајне полиције на терену.
12. Нови Закон би требало да буде, у целини, усклађен са Уставом РС, да јасно дефинише основне појмове и принципе. Неки појмови се морају редефинисати (нпр. заустављање - прекид вожње до 5 мин.), а неки нови појмови дефинисати (нпр. безобзирна вожња),
13. Постојеће санкције за поједине прекршаје морају се поштри и усагласити са европским решењима, а неки нови прекршаји дефинисати и нове санкције увести (обавезне заштитне мере, неприлагођена брзина у близини школе, претицање у близини школе, вртића и дечијих установа, употреба мобилног телефона, ометање рада саобраћајне полиције итд.),
14. Закон би требало да побољша решења у области спровођења мера безбедности у непосредној контроли и регулисању саобраћаја и омогући ефикасно искључење возила и возача из саобраћаја.
15. Требало би додатно појаснити и уредити обележја, овлашћења и поступања ђачких патрола и обавезе учесника у саобраћају према њима.
16. Учесници скупа су се сложили да је потребно прописати знатно "тврђе" мере поступања са возачима који су привремено искључени из саобраћаја у циљу спречавања настављања вожње и чињења нових прекршаја.
17. Закон и други прописи би требало да што прецизније уреде начине поступања саобраћајне полиције, тако да ова поступања буду ефикасна, да увећавају објективни ризик да ће сваки прекршај бити санкционисан и да оптимално доприносе безбедности саобраћаја.
18. Требало би у изради новог Закона предвиди примену прописа у знатно измењеном окружењу.

19. Учесници су констатовали да има много проблема у изрицању и спровођењу забране управљања моторним возилима, према важећим законима. Зато су се заложили да нови Закон предвиди да се забрана управљања изриче и реализује као одузимање возачке дозволе за извесни период, без обзира на категорију возила. Ова санкција мора бити брза и ефикасна, што се може постићи одузимањем возачке дозволе до завршетка судског поступка и предвиђањем посебног прекршаја, са запређеном казном затвора за избегавање извршавања.
20. Да би се остварио пуни смисао мере забране управљања моторним возилима, неопходно је враћање возачке дозволе условити присуством предавањима, учешћем у акцијама безбедности, испуњењем финансијских и других обавеза.
21. Нови Закон би требало да предвиди и подржи примену нових технологија у аутоматској контроли саобраћаја (брзинске камере, лимитери брзине, камере за црвено светло, алокохол браве и сл.) и посебно да омогући контролисану сарадању са приватним сектором, невладиним и друштвеним организацијама у примени аутоматске контроле саобраћаја.
22. Новим Законом би требало што прецизније прописати поступања појединих субјеката у вези саобраћајних незгода, а у зависности од нивоа последица незгоде: незгоде са материјалном штетом коју расправљају осигурања, незгоде са материјалном штетом које расправљају судије за прекршаје и незгоде са обележјима кривичног дела. Ово би требало да омогући смањивање штетних последица незгоде (посебно спречавање нових незгода), смањивање ометања саобраћаја, свеобухватно евидентирање незгода и квалитетну анализу незгода.
23. Требало би прекршаје санкционисати према тежини, а посебно уважити све проблеме код вршења увиђаја саобраћајних незгода и квалификације прекршаја.
24. Требало би прописати јавне регистре о моторним возилима и њиховим власницима, нове исправе о возилима (применом модерних технологија), увођење власничког листа за возила и тд. Овим променама би се унапредили управни послови у области возила и спречиле бројне злоупотребе.
25. У области надзора над стањем путева требало би усагласити Закон о путевима и Закон о безбедности саобраћаја на путевима, а посебно прецизно дефинисати надлежности и одговорности државних органа.
26. У области надзора над стањем техничког регулисања саобраћаја у насељеним местима требало би успоставити границу између надзора над стањем пута и надзора над стањем техничког регулисања саобраћаја у насељеним местима.
27. у области надзора над вршењем техничких прегледа возила треба прописати другачије давање овлашћења за вршење техничких прегледа и обезбедити квалификације прекршаја и висину новчане казне за учиниоца прекршаја (првенствено за правно лице) која ће надлежном органу који води прекршајни поступак омогућити да казну изрекне у зависности од значаја, тежине и друштвене опасности учињеног прекршаја.
28. У области надзора над оспособљавањем возача значајно је прописати самосталан систем обављања возачких испита.
29. Додатно прецизирање и ревидирање санкција може унапредити спровођење мера унутрашње контроле и у области испитивања возила.
30. Требало би прописати и успоставити систем обуке возача и полагања возачких испита у складу са системима који се примењују у земљама ЕУ, дефинисати статус и односе свих учесника у процесу оспособљавања возача моторних возила са

становишта њихових обавеза и одговорности, прецизно одредити услове и начин обављања свих послова у ауто-школама и на возачком испиту.

31. Нови Закон би требало да дефинише надлежности за управљање системом оспособљавања возача, да прецизира надзор и контролу обављања свих предвиђених послова.

У дискусијама су подржани наведени и изнети неки нови ставови:

32. да се Законом предвиди поступак узимања три узорка крви ради анализе на алкохол;
33. да се прецизно предвиди ко сноси трошкове увиђаја и да се они што више везују за кривце (због којих се и врши увиђај);
34. до доброг Закона могуће је доћи само темељним реинжењерингом, а не малим изменама постојећих Закона и др. приписа;
35. да се у новом Закону посвети пажња и војним возилима, али да се ова не изузимају важних обавеза и правила у мирнодопским условима.
36. да при преузимању решења из света будемо обазриви и добро проучимо каква су искуства других земаља и проценимо како ће ова решења бити прихваћена у нашим условима;
37. да се мора брзо реаговати, јер нереаговање на промене у окружењу дестабилизује поредак. При томе је веома значајно у целини реализовати све стручне скупове и обрадити свих пет тематских целина како су планиране.

Скуп је завршен у касним поподневним сатима. Зборници радова и закључци ће бити упућени најзначајнијим субјектима, а рад на припреми наредног скупа ће одмах започети.

Приредио:

проф. др Крсто Липовац, дипл.инж. саобраћаја

ПРИКАЗ

Научно-стручног скупа: ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА
– ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ –

У четвртак, 03. јула 2003. године, у научно-образовном центру Више школе унутрашњих послова, на Авали, одржан је научно-стручни скуп: ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА – ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ. Покровитељи скупа били су Министарство унутрашњих послова и Министарство саобраћаја и телекомуникација Републике Србије, а организатори и носиоци Виша школа унутрашњих послова и Управа саобраћајне полиције МУПа РС.

Научно-стручни скуп: ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА–ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ организован је у склопу активности на припреми новог Закона о безбедности саобраћаја на путевима и других пратећих прописа. Седамдесетих година прошлог века (после доношења Устава СФРЈ, 1974.), успостављена је жива активност на нормативном регулисању безбедности саобраћаја. Припремљен је и усвојен цео систем закона и подзаконских аката на свим нивоима (на савезном, републичком нивоу, на нивоу локалне самоуправе и на нивоу предузећа и установа). Безбедност саобраћаја је савремено уређена, у складу са тадашњим нивоом развоја науке, у складу са међународним стандардима (конвенцијама, споразумима, препорукама и тд.) и у складу са тадашњом политичком вољом и стручним захтевима. У међувремену битно су се мењали уставни оквири за уређивање безбедности саобраћаја: од подељених надлежности између савезне државе и република (Устав СФРЈ), преко концентрације већине надлежности на нивоу савезне државе (Устав СРЈ), па до концентрације свих овлашћења на нивоу република – чланица (Уставна повеља Србије и Црне Горе). Ове промене није пратило усаглашавање прописа у безбедности саобраћаја. У међувремену су се мењали ниво развоја науке и технике безбедности саобраћаја, међународни оквири и наш друштвено-економски, па и географски амбијент.

Данас су наши прописи у безбедности саобраћаја застарели и превазиђени, што многоме отежава њихову примену. Ово непосредно утиче на стање безбедности саобраћаја и на могућности њеног унапређења.

Министарство саобраћаја и телекомуникација Републике Србије је покренуло процес припреме предлога новог ЗоБСа. У том циљу су формиране радне групе које окупљају одабране истакнуте стручњаке: професоре универзитета, стручњаке из Министарства унутрашњих послова и Министарства саобраћаја и телекомуникација и друге стручњаке. Ове радне групе су започеле рад на анализи постојећих прописа и припреми предлога новог Закона.

На самом почетку је истакнута снажна потреба за формирањем и усаглашавањем стручних ставова у овој области. Направљен је план научно-стручних скупова који би требало да обраде следеће тематске целине:

Прописи у безбедности саобраћаја на путевима – постојеће стање и проблеми примене;
Безбедност саобраћаја на путевима у међународним изворима права и у законодавствима изван ЕУ;
Европски извори права у области безбедности саобраћаја на путевима;
Безбедност саобраћаја на путевима кроз упоредно право и
Системски закони значајни за прописе у области безбедности саобраћаја на путевима

Саобраћајни факултет у Београду је прихватио да, у стручном и научном смислу, прати све ове скупове. Министарство унутрашњих послова и Министарство саобраћаја и телекомуникација су прихватили да буду покровитељи првог у низу скупова. Виша школа унутрашњих послова и Управа саобраћајне полиције МУПа РС су одређени да буду главни носиоци и организатори овог скупа. У припреми скупа учествовали су многи чланови радних група, на чему им се захваљујемо.

Саветовање на Авали је третирало прву тематску целину: **ПРОПИСИ У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА – ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ**. Скупу је присуствовало преко 120 учесника. Међу њима су били: научни радници, професори унуверзитета (Саобраћајног факултета у Београду, Факултета техничких наука у Н. Саду, Машинског факултета у Београду, Правног факултета у Београду и др.), представници секретаријата за саобраћај Београда, Новог Сада и др. већих градова Србије, судије активне у проблематици безбедности саобраћаја, представници АМСС, Привредне коморе Србије, Привредне коморе Београда, Пословног удружења аутошкола, представници Саобраћајне управе Војске Србије и Црне Горе, Министарства за саобраћај и телекомуникације РС, Управе саобраћајне полиције у седишту МУПа, УСП Секретаријата у Београду, одељења саобраћајне полиције широм Србије и тд. Подршку скупу дали су представници ОЕБСа и фондације Hans Zeidel.

Скуп су поздравили проф. др Предраг Илић, помоћник министра унутрашњих послова, мр Душан Младеновић, пом. министра за саобраћај и телекомуникације, Драган Стефановић, председник привредне коморе Београда, проф. др Милан Вујанић (у име декана Саобраћајног факултета у Београду) и проф. др Момчило Талијан, директор Више школе унутрашњих послова.

На скупу је изложено 14 радова по позиву, који су обухватили најзначајније области примене прописа у безбедности саобраћаја. Аутори позивних радова су најзначајнији експерти у овој области, а нарочито професори унуверзитета, наставници и сарадници Више школе унутрашњих послова у Земуну и истакнути стручњаци из праксе – радници из МУПа и из правосудних структура. Сви позивни радови су штампани у Зборнику радова који је благовремено припремљен и подељен уочи почетка скупа. Резиме рада и кључне речи су преведени на енглески језик и штампани на почетку сваког рада.

У дискусији, после излагања позивних реферата, подржани су важни стручни ставови који су штампани у Зборнику и отворена нека нова питања која би требало решавати у процесу доношења новог Закона и других прописа у безбедности саобраћаја.

Циљ овог скупа био је да окупи најзначајније експерте и усмери њихов рад у процесу припрема новог Закона и у томе се, по општој оцени, успело. Истакнути су и усаглашени важни стручни ставови о постојећем стању прописа и о проблемима њихове примене у нашим условима. У стручној и најширој јавности је промовисан процес припреме новог Закона о безбедности саобраћаја на путевима. Закључци овог и других скупова биће од непроцењиве вредности за конципирање новог Закона и других прописа у овој области.

Посебно су значајни следећи закључци:

1. Нови Закон би требало да допринесе унапређењу безбедности саобраћаја на нашим путевима. Ово се може постићи ако се наш Закон приближи европским решењима, уважи научна достигнућа у безбедности саобраћаја, светска и наша искуства и створи добру основу за свеобухватно нормативно уређење ове области.
2. Посебну пажњу треба посвети регулисању кључних области, и то: вожња под дејством алкохола, наркотика и других психоактивних супстанци, вожња великим брзинама, употреба сигурносних појасева, унапређивање понашања младих возача ради смањивања ризика њиховог учешћа у саобраћају и сузбијање непоштовања светлосних сигнала на семафору. У овим областима би требало максимално уважити достигнуте европске стандарде.
3. У процесу припреме и доношења новог Закона требало би укључити стручну јавност у области безбедности саобраћаја. Пре било каквог писања Закона, требало би добро проучити светска и наша искуства, доћи до јасних и усаглашених стручних ставова, те ове ставове промовисати у стручној, политичкој и најширој јавности. Не сме се допустити да се предлог новог Закона припрема чиновнички – по наређењу, већ он мора бити резултат најозбиљнијих стручних промишљања и научних проучавања у области безбедности саобраћаја. У противном, цена коју бисмо платили била би превисока, без обзира на све изговоре.
4. Нови Закон мора посебну пажњу посветити уређивању оних сегмената безбедности саобраћаја који до сада нису били адекватно регулисани. Закон треба да створи добру основу за нормативно уређење, а посебно за управљање безбедношћу саобраћаја и њено стално унапређивање у нашим условима (преложеном структуром и садржајем Закона).
5. Доношење новог Закона мора да прати добро организована кампања која би припремила и анимирала најширу јавност за промене, унапредила ставове о безбедности саобраћаја и значају поштовања прописа, те задобила подршку најшире јавности за спровођење Закона. Само у том случају, полиција и други државни органи би могли, не нарушавајући односе са јавношћу (и придобијајући њену подршку), ефикасно примењивати Закон.
6. С обзиром на доминантан значај проблематике безбедности саобраћаја и основни циљ Закона да допринесе развоју и унапређивању безбедности

саобраћаја, прихваћено је да би нови Закон требало да се зове ЗАКОН О БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА НА ПУТЕВИМА.

7. Овај Закон би требало да, на нивоу Републике Србије, јединствено уреди све најважније сегменте безбедности саобраћаја, а првенствено да обухвати права и обавезе учесника саобраћаја и других субјеката.
8. Подзаконским актима би требало уредити детаље спровођења Закона. Тако би се створили услови да се једноставно (променом правилника и др. подзаконских аката), стално унапређују прописи у безбедности саобраћаја и прате развој друштва, технике, технологије и науке.
9. Структура новог Закона би требало да обухвати следеће целине: 1) уводне одредбе, 2) управљање безбедношћу саобраћаја, 3) путеви, 4) саобраћајни знакови, 5) правила саобраћаја, 6) дужности у случају саобраћајних незгода, 7) учесници у саобраћају, 8) возила, 9) посебне мере безбедности, 10) саобраћајно образовање и други видови превентивног рада у безбедности саобраћаја, 11) евиденције и базе података, 12) надзор над спровођењем прописа, 13) казнене одредбе и 14) прелазне и завршне одредбе.
10. Посебно је разматрано финансирање безбедности саобраћаја. Постојећа законска решења су савремена и у приличној мери адекватна, али су суспендована и то угрожава све сегменте система безбедности саобраћаја. Ово се може превазићи само враћањем на основни принцип да "небезбедни финансирају безбедност" и његово уважавање у новом Закону. Предложен је хибридни систем финансирања безбедности саобраћаја у коме би се безбедност саобраћаја (посебно активности Савета за безбедност саобраћаја) финансирала до 30 % планираним средствима буџета, а најмање 70 % средствима од наплаћених казни.
11. Да би примена Закона била успешна, неопходно је законским решењима омогућити ефикаснији и безбеднији рад саобраћајне полиције у надзору и контроли саобраћаја. Требало би преиспитати прописе који уређују заустављање и контролу возила и возача у саобраћају и усагласити их са европским стандардима који омогућују безбеднији и ефикаснији рад саобраћајне полиције на терену.
12. Нови Закон би требало да буде, у целини, усклађен са Уставом РС, да јасно дефинише основне појмове и принципе. Неки појмови се морају редефинисати (нпр. заустављање - прекид вожње до 5 мин.), а неки нови појмови дефинисати (нпр. безобзирна вожња),
13. Постојеће санкције за поједине прекршаје морају се поштри и усагласити са европским решењима, а неки нови прекршаји дефинисати и нове санкције увести (обавезне заштитне мере, неприлагођена брзина у близини школе, претицање у близини школе, вртића и дечијих установа, употреба мобилног телефона, ометање рада саобраћајне полиције итд.),
14. Закон би требало да побољша решења у области спровођења мера безбедности у непосредној контроли и регулисању саобраћаја и омогући ефикасно искључење возила и возача из саобраћаја.
15. Требало би додатно појаснити и уредити обележја, овлашћења и поступања ђачких патрола и обавезе учесника у саобраћају према њима.
16. Учесници скупа су се сложили да је потребно прописати знатно оштрије мере поступања са возачима који су привремено искључени из саобраћаја у циљу спречавања настављања вожње и даљег угрожавања саобраћаја.

17. Закон и други прописи би требало да што прецизније уреде начине поступања саобраћајне полиције, тако да ова поступања буду ефикасна, да увећавају објективни ризик прекршилаца прописа да ће сваки прекршај бити санкционисан и да оптимално доприносе безбедности саобраћаја.
18. Требало би у изради новог Закона предвиди примену прописа у знатно измењеном окружењу.
19. Учесници су констатовали да има много проблема у изрицању и спровођењу забране управљања моторним возилима, према важећим законима. Зато су се zaloжили да нови Закон предвиди да се забрана управљања изриче и реализује као одузимање возачке дозволе за извесни период, без обзира на категорију возила. Ова санкција мора бити брза и ефикасна, што се може постићи одузимањем возачке дозволе до завршетка судског поступка и предвиђањем посебног прекршаја, са запређеном казном затвора за избегавање извршавања.
20. Да би се остварио пуни смисао мере забране управљања моторним возилима, неопходно је враћање возачке дозволе условити присуством предавањима, учешћем у акцијама безбедности, испуњењем финансијских и других сврсисходних обавеза.
21. Нови Закон би требало да предвиди и подржи примену нових технологија у аутоматској контроли саобраћаја (брзинске камере, лимитери брзине, камере за црвено светло, "алкохол-браве" и сл.) и посебно да омогући контролисану сарадању са приватним сектором, невладиним и друштвеним организацијама у примени аутоматске контроле саобраћаја.
22. Новим Законом би требало што прецизније прописати поступања појединих субјеката у вези саобраћајних незгода, а у зависности од нивоа последица незгоде: незгоде са материјалном штетом које расправљају осигурања, незгоде са материјалном штетом које расправљају судије за прекршаје и незгоде са обележјима кривичног дела. Ово би требало да омогући смањивање штетних последица незгоде (посебно спречавање нових незгода), смањивање ометања саобраћаја, свеобухватно евидентирање незгода и квалитетну анализу незгода.
23. Требало би прекршаје санкционисати према тежини, а посебно уважити све проблеме код вршења увиђаја саобраћајних незгода и квалификације прекршаја.
24. Требало би прописати јавне регистре о моторним возилима и њиховим власницима, нове исправе о возилима (применом модерних технологија), увођење власничког листа за возила и др. Овим променама би се унапредили управни послови у области возила и спречиле бројне злоупотребе.
25. У области надзора над стањем путева требало би усагласити Закон о путевима и Закон о безбедности саобраћаја на путевима, а посебно прецизно дефинисати надлежности и одговорности државних органа.
26. У области надзора над стањем техничког регулисања саобраћаја у насељеним местима требало би успоставити границу између надзора над стањем пута и надзора над стањем техничког регулисања саобраћаја у насељеним местима.
27. У области надзора над вршењем техничких прегледа возила треба прописати другачије давање овлашћења за вршење техничких прегледа и обезбедити квалификације прекршаја и висину новчане казне за учиниоца прекршаја (првенствено за правно лице) која ће надлежном органу који води прекршајни поступак омогућити да казну изрекне у зависности од значаја, тежине и друштвене опасности учињеног прекршаја.

28. У области надзора над оспособљавањем возача значајно је прописати самосталан систем обављања возачких испита.
29. Додатно прецизирање и ревидирање санкција може унапредити спровођење мера унутрашње контроле и у области испитивања возила.
30. Требало би прописати и успоставити систем обуке возача и полагања возачких испита у складу са системима који се примењују у земљама ЕУ, са примарном функцијом продуковања *безбедних* возача, затим дефинисати статус и односе свих учесника у процесу оспособљавања возача моторних возила са становишта њихових обавеза и одговорности, прецизно одредити услове и начин обављања свих послова у ауто-школама и на возачком испиту.
31. Нови Закон би требало да дефинише надлежности за управљање системом оспособљавања возача, да прецизира надзор и контролу обављања свих предвиђених послова.

У дискусијама су подржани наведени и изнети неки нови ставови:

32. да се Законом предвиди поступак прецизнијег узимања три узорка крви ради анализе на алкохол;
33. да се прецизно предвиди ко сноси трошкове увиђаја и да се они што више везују за кривце (због којих се и врши увиђај);
34. до доброг Закона могуће је доћи само темељним реинжењерингом, а не малим изменама постојећих Закона и др. приписа;
35. да се у новом Закону посвети пажња и војним возилима, али да се ова не изузимају важних обавеза и правила у мирнодопским условима.
36. да при преузимању решења из света будемо обазриви и добро проучимо каква су искуства других земаља и проценимо како ће ова решења бити прихваћена у нашим условима;
37. да се мора брзо реаговати, јер нереаговање на промене у окружењу дестабилизује поредак. При томе је веома значајно у целини реализовати све стручне скупове и обрадити свих пет тематских целина како су планиране.

Скуп је завршен у касним поподневним сатима. Зборници радова и закључци ће бити упућени најзначајнијим субјектима, а рад на припреми наредног скупа ће одмах започети.

Приредио:

проф. др Крсто Липовац, дипл.инж. саобраћаја